

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta**

Rigorózi práce

2012

Tomáš Gavlas

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta**

**Katedra teorie kultury
(Kulturologie)**

Rigorozní práce

Tomáš Gavlas

**Pout' v centru kulturologického zkoumání:
*Analýza poutí Camino de Santiago a Shikoku Henro***

**Pilgrimage in the spotlight of Culturological research:
*Analysis of Camino de Santiago and Shikoku Henro pilgrimage***

Praha 2012

Poděkování

Poděkovat bych chtěl především všem vyučujícím, které jsem měl tu čest potkat na katedře Kulturologie FFUK a pomohli mi naučit se o světě přemýšlet v kontextu a souvislostech. Bez nich a jejich úsilí by tato práce nikdy nevznikla.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

V roce 2010 absolvovalo poutní trasu Camino de Santiago přibližně 272.000 lidí. Přitom dvacet let zpět to bylo jen asi 5.000 lidí. Proč? To je ústřední otázka, která nás provází celou touto prací a je jejím ústředním tématem. Při cestě za odpovědí musíme co nejlépe vymezit rozměr kulturního schématu této vzkříšené poutní trasy.

Analýza probíhá vzhledem k těžké uchopitelnosti tématu ve více rovinách. Nahlédneme do roviny symbolického rozměru putování a jeho proměn napříč lidskými dějinami. Budeme sledovat nit vývoje od období stádní osamělosti až po model současného nezávislého cestování. Krátce se zastavíme také u vymezení moderního nomáda.

V druhé části pojednáme o lidském vztahu ke krajině a cestám. Pohybovat se budeme podél lidské schopnosti strukturovat prostor. Zamyšlení zakončíme pojednáním o funkci a umění chůze.

Ve třetí části se naše kroky stočí směrem k Santiagu de Compostela. Projdeme si čtyři známé dálkové poutí trasy vedoucí k hrobu Svatého Jakuba. Pokusím se přiblížit jejich socio-kulturní prostředí, historické souvislosti a krajiné dispozice.

Poté si představíme závěry dotazníkového šetření analyzující povědomí veřejnosti o svatojakubské pouti.

Poslední kapitola se zabývá nejvýznamnější Japonskou poutní trasou Shikoku Henro, kterou jsem si dovolil postavit do kontrastu právě s Evropským Caminem. Tato exkurze nám ukáže podobné, ale i odlišné prvky na dvou světových poutích.

Použitá metoda snoubí bohaté využití odborné i cestopisné literatury a zúčastněného pozorování na samotné pouti v letech 2007 a 2010.

Pout' si vysloužila v současnosti místo, které stojí ve středu veřejného zájmu. Její legitimita je nabyta přirozenou lidskou potřebou a odráží tak stav lidské společnosti.

Klíčová slova

Poutnictví, Camino de Santiago, Camino Francés, Camino Norte, Camino Primitivo, Camino Finisterre, Santiago de Compostela, poutník, pouť, nomádství, cestování, turistika, Shikoku Henro, Henro, Kōbō-Daishi

Abstract

In 2010 almost 272.000 pilgrims completed Camino de Santiago. Even though, it was just about 5.000 pilgrims 20years ago. Why? Thats the fundamental question and main theme of this diploma work. Seeking the answers, we need to specify cultural pattern of Camino de Santiago.

As the topic is quite wide the analysis needs to be done on several theoretical levels. First of all, we are going to take a look at the dimension of pilgrimage throughout the human history. We will follow its evolution from nomad way of life to todays phenomenon of independent travelling. The character of modern nomad will be also defined.

The aim of the second part is to interpret human relation to sceneries and paths, human ability to structurize the space we live in and a short contemplation about the art of walking.

Third part is about the Camino de Santiago pilgrimage. Major routes to Santiago de Compostela are described at this part, focusing on their cultural environment, historical context and landscape disposals.

After that I will present the results of a small research I did about Camino de Santiago.

In last chapter there will be short introduction to the Japan biggest pilgrimage : Shikoku Henro. And then I will compare both of them using key elements of each.

Methodology mainly consists of reviewing relevant literature and participant observations made while making the pilgrimage in 2007 and 2010.

Recently, the pilgrimage has gained a significant role in public interest as it has gained its legitimacy via natural human need and therefore reflects the condition of nowadays society.

Keywords

Pilgrimage, Camino de Santiago, Camino Francés, Camino Norte, Camino Primitivo, Camino Finisterre, Santiago de Compostela, pilgrim, nomadism, travelling, tourism, Shikoku Henro, Henro, Kōbō-Daishi

1 Obsah

1	Obsah	9
2	Úvod.....	13
3	Téma: poutnictví a nomádství.....	16
3.1	Vývoj poutnictví a nomádství napříč civilizacemi a časem.....	16
3.1.1	Stádní osamělost.....	16
3.1.2	Starověká pouť	17
3.1.3	Středověká pouť	17
3.1.4	Barokní pouť	18
3.1.5	Moderní a postmoderní doba.....	19
3.2	Fenomén moderního nomádství	22
3.3	Soumrak nomádů?.....	24
4	Prostor a chůze.....	26
4.1	Prostor z kulturologické perspektivy	26
4.1.1	Cesta.....	26
4.1.2	Krajina jako scéna	27
4.1.3	Chůze.....	30
5	Pouť: Camino de Santiago	32
5.1	Cesta andělů?.....	32
5.2	Pouť.....	32
5.3	Historie.....	34
5.3.1	Svatý Jakub, hubitel Maurů.....	34
5.3.2	Znovunalezený Jakub	35
5.3.3	Zlatá éra poutí do Santiaga.....	35
5.3.4	Středověká pouť a kritika.....	38
5.3.5	Renesance poutě na pomezí 21 století.....	39
5.3.6	Pouť v době moderní (současnost).....	43
5.3.7	Historická fakta – zkrácená chronologie	45
5.4	Geografické vymezení	47
5.4.1	Trasy do Santiaga de Compostela a jejich značení.....	47
5.4.2	Camino Francés.....	51
5.4.3	Camino Norte.....	56
5.4.4	Camino Primitivo	60
5.4.5	Camino Fisterra.....	62
5.5	Camino v kontextu krajinných megatypů	65
5.6	Castrojeriz: příklad ergonomie	72
5.7	Camino 2010 ve statistikách	74

5.8	Symbolsy.....	75
5.8.1	Oblek.....	75
5.8.2	Poutnická mušle	75
5.8.3	Poutníkův průkaz - Credencial del peregrino	76
5.8.4	Certifikát – Compostela	78
5.8.5	Svatý rok.....	81
5.8.6	Putování jako lidská vlastnost	81
5.8.7	Důvody k pouti.....	82
5.8.8	U cíle.....	84
6	Dotazníkové šetření.....	87
6.1	Úvod.....	87
6.2	Interpretace	87
6.2.1	Otázka č.1 - Slyšel/a jste už někdy o Camino de Santiago / Svatojakubské pouti?	87
6.2.2	Otázka č.2 - Víte o co se jedná? (napište)	88
6.2.3	Otázka č.3 - Jak jste se o pouti dozvěděl/a ?.....	90
6.2.4	Otázka č.4 - K jakému náboženství pout' historicky přísluší?.....	92
6.2.5	Otázka č.5 - Kdy vznikla tradice putování do Santiaga? (století, jen číslo)	92
6.2.6	Otázka č.6 - Patří Svatojakubská pout' na seznam UNESCO? (Váš názor, zda-li ji považujete za významnou) 93	
6.2.7	Otázka č.7 - Absoloval/a jste někdy alespoň část Svatojakubské pouti?	94
6.2.8	Otázka č.8 - Jaký byl motiv Vaší cesty? (napište).....	95
6.2.9	Otázka č.9 - Proč si myslíte, že se lidé v dnešní době na takovétu poutě vydávají? (napište)	96
6.2.10	Otázka č.10 - Co si myslíte, že způsobilo obrovský nárůst poutního provozu v posledních dvaceti letech ? (napište) 98	
6.2.11	Otázka č.11 - Je podle Vás teze pravdivá? „Turista je člověk, který chce cestovat, aby mohl poznávat a bavit se. Poutník si přeje cestovat, aby mohl být změněn...“	101
6.3	Diskuze	103
6.3.1	Výběrový soubor a forma sběru dat	103
6.3.2	Počet respondentů a návratnost dotazníků.....	103
6.3.3	Počet otázek a doba vyplňování	103
6.3.4	Čas.....	103
6.3.5	Veřejnost.....	103
6.3.6	Struktura respondentů	103
6.4	Zevšeobecnění závěrů.....	104
7	Poutníkův deník	105
7.1	St. – Jean. Pied de Port	105
7.2	Cedulka 756.....	106
7.3	Bolest	107
8	Shikoku Henro	108
8.1	Světové poutní trasy	108
8.2	88 chrámů	109

8.3	Historie.....	110
8.3.1	Období asketů	111
8.3.2	Heji shugyō	111
8.3.3	Ústřední postava: Kōbō Daishi.....	111
8.3.4	Formování Shikoku Henro.....	113
8.3.5	Vznik původní Shikoku Henro.....	114
8.3.6	Formování okruhu 88 klášterů.....	114
8.4	Kulturní prvky Japonské pouti	115
8.4.1	Osmdesát osm	115
8.4.2	Oblečení a výbava	116
8.4.3	Poutnická knížka Shin	117
8.4.4	Protokol při návštěvě chrámů	117
8.4.5	Vzaky s modlitbami Osame Fuda.....	118
8.4.6	Settai – dobrosrdečnost a dary na pouti.....	119
8.5	Současné Henro.....	119
8.6	Komparace s poutí Camino de Santiago	120
9	Závěr	122
10	Použitá Literatura a webové stránky.....	125

KEEP WALKING, NEVER STOP
THE GOAL IS JUST WALKING¹

¹ Nožem vyrytý nápis do dřevěné desky na mysu Finisterra, posledním bodu na poutní cesty Camino de Santiago

2 Úvod

Ve svých dvaceti letech jsem se rozhodl položit napříč své pohodlné cestě životem překážku. A to cestu opravdovou. Odejít na chvíli z pohodlí velkoměsta a života plného syntetických potřeb. Rozhodl jsem se uvrhnout se do zvláštního liminálního období a vyrazit na cestu za poznáním sama sebe a překonáním strachu z neznámého. Vnímal jsem to jako zkoušku.

Zkouškou bylo překonání osmisetkilometrové poutě z Francie až na samý západ Španělska, do města Santiago de Compostela. Sám, pěšky, bez tréninku, s těžkým batohem, málo penězi a bez znalosti místního jazyka. Když jsem odjížděl autobusem na jih a nechával za sebou rodnou Prahu, tak jsem cítil strach i vzrušení.

Když jsem po 32 dnech stanul na konci své cesty, tváří v tvář katedrále v Santiagu, byl jsem pohublý, vyčerpaný, nohy poseté puchýři, ale cítil jsem nepopsatelné vnitřní uspokojení.

Od návratu jsem se začal Svatojakubskou poutí zabývat více, často jsem na ní myslel, vzpomínal a začínal plánovat další trasy. Také samozřejmě vyvstalo množství otázek. Zajímalo mě, jak je možné, že kulturní fenomén vzniklý v 9. století, který byl poměrně dlouhou dobu vyhaslý, se v posledních letech rozhořel do nových plamenů a mizejícími stezkami začaly opět proudit desetitisíce poutníků.

Shromažďoval jsem literaturu, setkával se s poutníky a snažil se předávat své zkušenosti dalším. V letech 2008 a 2009 jsem absolvoval dvě kratší cesty po České republice, jednu z Tachovska do Prahy a druhou z Hluboké do Prahy, obě přibližně sledovaly původní trasy Camina de Santiago napříč mojí vlastí. Četba dostupné literatury o středověkých poutích ale nedokázala odpovědět na všechny mé otázky.

Na analýzu interdisciplinární otázky, bylo třeba kulturologické metody. Analýza zdrojů z odvětví historie, sociologie, krajinné ekologie, filosofie, ale také několikaměsíční empirická zkušenost na pouti. Syntéza teorie a praxe mi velmi pomohla obsáhnout toliko košatý fenomén dnešní poutě a zrodu moderního nomáda.

Blížil se rok 2010. Plán byl jasný, vrátit se na cestu a zaměřit se na hledání odpovědí, pozorovat, naslouchat a snad pochopit. Tentokrát jsem absolvoval Camino Norte, Camino Primitivo a Camino Fisterra. Po měsíční cestě a dosažení břehů Atlantického oceánu jsem měl jasno, že je třeba začít psát.

Vzhledem k povaze tématu mé práce nebylo vždy lehké sehnat adekvátní literaturu, přesto věřím, že díky kulturologické syntéze se mi podařilo vybrat z každého oboru to relevantní a jednotlivé dílky této skládačky do sebe zapadají. Práce se snaží pojmut problematiku v širokém časovém rozpětí. Vzhledem k analýze jevů současných, které nejsou ještě blíže zpracovány, vycházím také ze svých zkušeností, článků a diskuzních fór.

V práci je také bohatá fotodokumentace, kterou považuji za důležitou k vysvětlení a pochopení textu. Většina fotografií pochází z vlastní sbírky.

V dnešní době zažívá poutnictví velkou renesanci, počet poutníků se ročně zvyšuje o mnoho tisíc. Je snad možné, že moderní člověk je unavený a neustálým honem za úspěšným životem, kariérou a za vysokou životní úrovní potřebuje hledat sám sebe? Jak jinak si máme vysvětlit každoroční účast statisíců poutníků na něčem takovém jako je osmisetkilometrová túra napříč severním Španělskem za hrobem Sv. Jakuba. Jedná se o náboženskou pouť? Je to forma meditace? Nebo hledání sama sebe? Možná je to jen nový „extrémní sport“, který se stává populárním díky časté medializaci?

Cílem celé práce je vymezení fenoménu moderního poutnictví v kontextu Svatojakubské pouti a nalezení kulturně-historických procesů, které vedly k jeho znovunalezení.

Celá práce by se dala rozdělit do několika základních okruhů. První předkládá různé pohledy na lidský pohyb a z něho vycházející možnost nomádství, migrace, turistiky a poutnictví. Kapitola je rozdělena chronologicky dle období, které je v ní představeno.

Druhá část se dívá na aspekty lidské vnímání prostoru a krajiny během vlastního pohybu. Snaží se analyzovat divadlo, které nás při cestách obklopuje a také samotný rozměr cesty jako základní struktury našeho pohybu po zemi. Krátce se v ní také budu věnovat a pokusím se vymezit něco tak běžného jako je chůze.

Třetí, poslední a nejobsáhlejší díl se věnuje přímo Svatojakubské Pouti. Zaměřuji se na její historii a snažím se nacházet důvody její vysoké popularity a zároveň pozdějšího úpadku. Snažím se představit čím se dnešní pouť liší od té středověké a proč bychom měli její jinakost

respektovat. Snažím se zjistit, jaké faktory nejvíce ovlivnily její dnešní podobu. Dále vymezím čtyři populární trasy Camino Francés, Camino Norte, Camino Primitivo a Camino Finisterra z hlediska geografického a pokusím se představit, jaké jsou mezi nimi rozdíly. Rozdělím krajiné megatypy Camina a pokusím se představit příklad, který by nám měl pomoci se vrátit do mysli středověkého poutníka. V poslední části třetí kapitoly také zmíním důležité symbolické prvky, které mu propůjčují svojí jedinečnost. Řeč bude o poutnických pasech, certifikátech a hřebenatkách. Také zmíním výsledky krátkého dotazníkového šetření, které sleduje povědomí o pouti.

Poslední kapitola se zaměřuje na pouť Svatojakubské pouti velmi vzdálené, ale o to zajímavější. Představím nejznámější Japonskou poutní trasu, která nese název Shikoku Henro, Vymezíme si její původ a zároveň zkusím přiblížit nejvýraznější kulturní prvky, které pouť utváří. Nakonec se nám nabízí obě poutní trasy porovnat.

Nesnažím se být v této práci striktně deskriptivní a formální, myslím si, že relevantní autorský vklad je pro výslednou tvář práce důležitý. Informace, které jsem získal během svých cest, mají v této práci také své místo.

Práce je psána v souladu s pravidly citační normy APA.

3 Téma: poutnictví a nomádství

3.1 Vývoj poutnictví a nomádství napříč civilizacemi a časem

3.1.1 Stádní osamělost

Prvotní pohled na poutnictví či nomádství ustanovil Maffesoli (2010) jako stádní osamělost v lovecko-sběračském období. Společnost fungovala pospolitě, ale byla nucena putovat za obživou velké vzdálenosti dle aktuálních biosférických podmínek v dané lokalitě. „*Mobilita vznikla z oněch každodenních migrací práce či spotřeby. Jsou tu rovněž migrace sezónní: turismus či cestování*“ (Maffesoli, 2010, s. 34). Přesuny za obživou na velké vzdálenosti byly jedinou možností, jak přežít. Člověk se díky schopnosti produkovat kulturu vždy dokázal adaptovat na přírodní podmínky a po vyčerpání zdrojů se přesouval dále. Lidská mobilita také nezatěžovala přírodu a migrace za potravou umožňovala zregenerovat cenným zdrojům obživy. Dobrým příkladem mohou být lidé, kteří v dnešní době obývají subsaharskou část Afriky, a to konkrétně poušť Kalahari (Soukup, 2004). Z pohledu vyspělého globalizovaného světa se nám „Křováci“ mohou zdát jako zaseklá vývojová větev stromu lidské adaptace, ale opak je pravdou. „*Toto pejorativní označení jim udělili Holanďané, kteří začali v 17. století pronikat do Jižní Afriky*“ (Soukup, 2004, s. 486).

Kungové spadají do větve původního afrického obyvatelstva, kterému dnes říkáme Sánové. Obývají jedno z nejvíce nehostinných míst na zemi, kterým je poušť Kalahari (Soukup, 2004). „*Zdroje vody a obživy jsou v těchto podmínkách velmi omezené a životní rytmus zmíněného etnika se musel přizpůsobit. Během období sucha (červen až září) Kungové sídlí v relativně velkých táborech (20 až 40 lidí) kolem osmi nevysychajících zdrojů vody. V tomto období upřednostňují sběr kořínků a hlíz. V srpnu je však velké množství zdrojů preferované rostlinné potravy vyčerpáno a dlouhé výpravy jsou stále obtížnější*“ (Soukup, 2004, s. 486). Z textu je jasné, že období sucha není pro obyvatele afrických pouští zrovna tím nejpříjemnějším, ale tam, kde by průměrný obyvatel střední Evropy pravděpodobně moc dlouho nepřežil, si Kungové díky své vysoké mobilitě a teritoriální flexibilitě dokázali vytvořit rovnovážný vztah s prostředím. Když v říjnu začíná pršet, tak pro Kungy začíná období hojnosti. „*Tlupa se rozděluje do dvou až tří rodin, které intenzivně využívají nové zdroje flóry a fauny. Po sedm až osm měsíců se tyto malé skupiny lovců a sběračů přesouvají od tábořiště k tábořišti, v nichž se zdržují asi tři dny. V dubnu začínají mizet dočasně obnovené zdroje vody a tak se migrující skupiny vrací k trvalým jezírkům, spojují se do větších tlup a celý cyklus se opakuje*“

(Soukup, 2004, s. 489). Přestože je polonomádský život pro Kungy jediná možnost jak v těchto podmínkách přežít, tak se je antropolog Marsahll Sahlins neváhal označit za blahobytnou společnost (Soukup, 2004). Jedná se totiž o společnost, kde se denně nepracuje víc než 3 hodiny denně. *„Kungové jsou schopni získat ze svého ekosystému bohatou a snadno dosažitelnou potravu s náležitou rovnováhou bílkovin, vláknin, vitamínů a minerálů“* (Soukup, 2004, s. 489).

Pro potřeby této práce by asi stačilo říci, že na Kalahari najdeme dosud společenství fungující v nomádském migračním režimu, ale rád bych ještě představil jeden velmi zajímavý fenomén, na který jsem narazil. Kungové v Kalahari jako jedno z mála etnik na celém světě stále provozují šamanistický lov, který je brán jako nejstarší lidská lovecká technika. Běžec se vydává za zvířetem a po oddělení od stáda je jeho cíl vyčerpát zvíře, dříve než se vyčerpá on sám. Je to rovný souboj člověka a zvířete, dlouhý závod plný magie a pokory, kde člověk využívá svou bipedii a fyzickou výdrž jako hlavní zbraň (BBCEarth, 2009).

3.1.2 Starověká pouť

Úcta k místům, kde leželi pochovaní mučedníci, provází křesťanství již od 2. století. Od 4. století začínají poutníci hojně navštěvovat Svatou zemi, která je úzce spjata s životem Ježíše Krista.

Pouť byla vždy spjata s náboženstvím a byla výrazem hloubky poutníkovi víry a projevem pokory, kterou chová vůči Bohu. Hlavním důvodem prvních dálkových poutí byla touha shlédnout posvátná místa, o kterých se píše v Bibli. *„Poutníci nechtěli vidět poutní místa jak vypadala v jejich době. Chtěli se vrátit nazpátek, vidět místa kde se Ježíš narodil a kde byl pokřtěn. Chtěli vidět místa, ze kterých byla cítit boží přítomnost na zemi“* (International school Toulouse, 2011). Motivace prvních poutníků vycházela pravděpodobně z potřeby dotyku s reálným základem jejich víry.

3.1.3 Středověká pouť

Ve středověku se fenomén poutnictví velice rozvíjí. Přírozené nomádství se v Evropě ve většinové společnosti vytrácí a nahrazuje ho nová forma mobility. Člověku přirozená extenze, dobývání moří a objevování dálných zemí se nese nejen ve znamení kristianizace, ale zároveň v duchu pokoření a podmanění přírody. Poutník musel překonat řeku, zdolat horu a ustát déšť.

Biofilní a živá příroda se čím dál tím více stává terčem lidské nekrofilace, rozvíjí se cesty jako důležitá lidská struktura pro orientaci a pohyb v prostoru, kácí se lesy, aby mohl člověk rozšiřovat zemědělskou půdu. Dobové klima tedy různým druhům poutí a motivaci k jejich absolvování jen nahrává.

Motivací k absolvování poutí byly ve středověku nejrůznější důvody – od náboženské motivace, přes proklamovanou blahodárnost pro urozené až po poutě z Církevního příkazu (Ohler, 2002).

Koncem středověku se začaly objevovat názory a přesvědčení, že samotná pouť je výrazem zahálky a jakési dlouhé dovolené. *„Mnohým jejím představitelům se zdálo, že tento výraz zbožnosti nespojené s duchovenstvem je vlastně jakýsi nešvar“* (Ohler, 2002, s. 32). Církevní hodnostáři si stěžují, že věřící nemusí jít hledat boha přes půlku Evropy, přestože ho naleznou i v kostele v jejich malém městečku. Ženy si stěžují na muže co během své poutě, která nejenže byla poměrně nákladná, nechávají rodinu bez hlavního výdělečného / silového faktoru, kterým muž/otec nepochybně byl. Tímto sledujeme koncem středověku jistou stagnaci poutí (Ohler, 2002). Středověké pouti se zaměřením na Camino de Santiago se ještě budeme dále věnovat v příslušné kapitole.

3.1.4 Barokní pouť

Barokní poutě se výrazněji rozvíjejí po tridentském koncilu, který zasedal 1345 v Trentu. *„Důležitým fenoménem barokní kultury byla úcta k milosrdným sochám a obrazům. K renesanci poutí dochází v Čechách po Tridentském koncilu, které mariánskou úctu doporučoval“* (Royt, 2010, s. 31). Dalo by se říct, že rozvoj barokních poutních míst, byl více syntetický a často za jejich vznik zodpovídal přímo církevní řád, který z nich měl také hmotný zisk. Další část poutních míst vzniká vlivem lidové tradice.

Barokní pouť rozvíjí také pro někoho možná mírně pohanské poutě k zázračným studánkám, nicméně se ukázalo, že to je účinný nástroj, který také pomohl rozvoji barokního katolicismu. Pravděpodobný předpoklad, že venkovský člověk, který se setká s pro něj nevysvětlitelnými jevy, bude přístupnější představě Boha, se ukázal poměrně reálným.

Úcta k neposkvrněnému početí dala vzniknout i mnoha hmotným projevům jako byly mariánské sloupy, sochy a obrazy. Jejich rozvoj byl obrovský. Tak velký, že občas byl problém s legitimitou jejich zázraků. *„Legitimizace zázraků milostných obrazů či soch nebyla*

snadnou záležitostí. Podle ustanovení církevních orgánů měly být zázraky přísně vyšetřovány stanovenou komisí a do doby jejího konečného verdiktu nesměla být socha či obraz veřejně uctívány“ (Royt, 2010, s.32).

Velký rozdíl oproti středověkým dálkovým trasám nalézám ve vysoké míře její organizovanosti a celkové závaznosti. Existoval pevný řád ve všech jejích prvcích. Pouť byla konána vždy v určitou dobu, nesl se prapor s vyobrazením lokálního patrona a zpívaly se předepsané písně.

Dodnes nám po barokních poutích zůstalo mnoho památek dotvářející venkovský kolorit. *„Krajina střeoevropského venkova získala v průběhu 17. a 18. století četné pohledové dominanty, často právě v podobě poutních míst či zastavení, z nichž zejména drobnější stavby spjaté s menšími církevními řády stojí poněkud stranou systematické badatelské pozornosti“* (Čapská, 2010, s.117). Barokní krajina dala vzniknout alejím, scénickým bodům, dominantním stavbám v krajině a mnoho dalších menších staveb jako jsou boží muka, kapličky, křížky. Sám sem si ze svých dvou cest po poutních trasách v Čechách odnesl barokní obraz krajiny a jsem tomu rád. Téma barokních poutí a krajiny by opět zasloužilo celou diplomovou práci, proto ho tu raději ukončím a posunu se do moderny.

3.1.5 Moderní a postmoderní doba

Co se děje s chůzí v moderní době? Praktický prostředek pro přesun napříč prostorem získává další symbolické významy. Téma práce se okrajově dotýká i turistiky, která je dnes stále vnímána vesměs pozitivně. Turistické spolky byly od svého začátku vnímány jako produkt moderní kultury, který vznikl z přirozených dobových potřeb. *„Vznik turistiky se správně uvádí do souvislosti s procesy industrializace či urbanizace“* (Pelc, 2009, s. 143). Období industrializace jako výrazná část evropské historie sebou nese i jistou vlnu revolty, která se vyznačuje právě symbolickým návratem k přírodě. Svoboda pohybu a fascinace krásou přírody dala vzniknout mnoha turistickým spolkům. Není těžké pochopit proč. Když si představíme změnu městského prostoru, kterou způsobila masová výstavba velkých anonymních továren, vyčerpávající pracovní režim a odcizení od výsledků práce. Městský člověk, který byl nucen těmito změnám přivyknout, stále hledal harmonii a vnitřní klid. Organizované návštěvy přírody byly jednou z možností jak se vyrovnat s vlivem makroskopických struktur a procesů na člověka. Avšak silící příliv turistů nevyhnutelně

zasahoval do přírodního prostředí a postupně je přetvářel. Mezi samotnými turisty se vynořil strach z přesycení hor již v 19. století (Pelc, 2009). A jak budu dále rozvádět v části o Svatojakubské pouti, tak se masové přesycení nevyhnulo ani této tradiční poutní trase a staví jí do pozice dalšího fenoménu moderní zážitkové turistiky. Vztah k přírodě je dnes pro městského člověka už často jen velmi zprostředkovaný, marketingové kanály obchodů prodávající drahé vybavení do přírody nás od ní uměle vzdalují. Jako by nám říkaly, že bez pořádné navigace, bundy a spacáku nemá člověk v přírodě co dělat. Člověk snad už ani do toho lesa nepatří. Přírozeným revírem městského člověka jsou tedy kanceláře, posilovny, dálnice a úřady. Pohyb probíhá za užití technologicky vyspělé dopravní infrastruktury a nohy nám často leniví. „*Motiv požitku z přírody přitom funguje jako distinktivní znak turistiky mezi ostatními sporty. Prožitek přírody dodává turistice na rozdíl od jiných sportovních odvětví transcendentální dimenzi*“ (Pelc, 2009, s. 143).

Postmoderní doba se vyznačuje tendencí mít pod kontrolou vše, co by mohlo narušovat její řád. Tento fakt se ale neslučuje s funkčními principy nomádství. Na druhou stranu tato doba nemá možnost lidstvu poměrně přirozenou touhu po putování a nomádství zcela zakázat, proto jí alespoň organizuje. Podle Marshalla McLuhana (2008) pobytové zájezdy s klasickými cestovními kanceláři vulgarizují a degradují svět, protože komukoli umožňují snadný přístup kamkoliv. Ale i v cestování na vlastní pěst s batohem na zádech je obsažen stejný rozpor.

V Iránu, kde je kriminalita mnohem menší než u nás, jsem se cítil mnohem bezpečněji než v noční Praze. Své cesty považuji za ideální způsob vzdělání a obdobně hodnotný vklad do života, jež mi přinášejí roky strávené na univerzitě.

Vraťme se, ale ještě jednou k tendencím moderny i postmoderny vše organizovat. Skvělým příkladem nám budiž průvodce Lonely Planet, který dnes zná snad každý cestovatel. Společnost Lonely Planet vznikla v roce 1975, kdy bychom mohli říct, že šlo ještě o velký underground a jejich první průvodce Across Asia on the Cheap (Levně napříč Asií) byl opravdovým dobrodružstvím své doby. Cestopis manželského páru, který začíná v Turecku a vedl až do Nepálu otevírá cesty dalším statisícům mladých cestovatelů a započíná novou éru informovaného-nezávislého cestování. S postupem času se i myšlenka mění a s nástupem nového majitele většinového podílu – společnosti BBC - se z alternativních průvodců stává skvělá továrna na peníze a přikázaná nutnost každého cestovatele. Už se na cestách neztrácíte jen tak, už se ztrácíte organizovaně, jste posíláni do levných hotelů, kde potkáváte další

cestovatele se stejným průvodcem. Cesty různých cestovatelů se podobají jak vejce vejci a vy potkáváte různé národnosti se stejným průvodcem, a přestože si myslíte, že objevujete všechny skryté kouty své vysněné destinace, tak se naopak pohybujete po velmi dobře organizované struktuře. Trasy jsou koncipovány stylem – vidět co nejvíce za co nejkratší čas. Ale to už se nestihnete ztratit, nezažijete si tolik té romantiky a překvapení (About Lonely Planet, 2011)

Na jednu stranu je dle Maffesoliho (2008) západní civilizace civilizací uzavřenou a nepřátelskou vůči všemu novému, jako je například míšení nových prvků. Na druhou stranu je zde značná část lidí, kteří prahnou po něčem novém, po něčem nekonvenčním, jako jsou různé formy moderního a nezávislého nomádství.

Své o tom může vypovídat i mapa současného světa, pevně vytyčené hranice států, každý má své občanství a přísluší vlastní vládě, jejíž zákony ho organizují. Nadruhou stranu nová Evropa, sjednocená Evropskou unií nám naše národní hranice pomalu ruší, takže nám třeba i s přispěním současné krize vznikne nová kategorie euroobčan - nomád.

3.2 Fenomén moderního nomádství

Dle Miroslava Petruska (2007) je použití slova „nomádství“ vázáno spíše k společnostem předešlým než k těm soudobým. *„Uvážíme-li, že původní význam slova se vztahuje ke kočovníkům, kteří se pohybovali volně po různých teritoriích se svými stády v závislosti na ročním období, počasí, případně stupni využití půdy jejich obvykle čtyřnohými svěřenci“* (Petrušek, 2007, s. 222). Vysvětlení, že tradiční nomádi se jen tak netoulali, ale spíše volili migrační směry a cesty na základě solidních informací, které získávali od příslušníků jiných skupin či svých zvědů nám ukazuje poměrně vysokou míru vnitřní organizace (vzpomeňme si na Kungy). O nomádství v postmoderní době se uvažuje jak v metaforickém, tak i v doslovném významu. Sice oproštěni bez pomyslných stád, ale stále toulající se světem. Kdo jsou moderní nomádi současného světa?

Moderní nomád už opravdu nevyšlapává stezky, aby si zajistil vodu pro přežití. Je to lovec dobrodružství a sběratel zážitků. Beznadějný romantik, který se snaží najít na mapách místa s označením *Hĩc sunt leõnēs* (Zde žijí lvi). Dnešní nomád to nemá lehké. *„Naše dnešní urychlení není pomalou explozí od centra k periferiím, nýbrž okamžitou implozí a vzájemným spojením prostoru a funkcí. Naše specialistická a fragmentizovaná civilizace se strukturou centrum – periférie náhle prožívá okamžité sestavení mechanických bitů do organizovaného celku. Žijeme v novém světě globální vesnice“* (McLuhan, 1991, s. 95). Nomád se snaží dostat dále od centra, nicméně často zklamán naráží pouze na vše známé, vše stejné. Na globální vesnici (McLuhan, 1991).

Náš dokonale zabydlený a bezpečný televizní svět strádá nedostatkem dobrodružství a lidé s toulavou povahou to podvědomě tuší. To, že turisté nikdy na žádné nové místo nedojdou, naznačuje slavný teoretik médií Marshall McLuhan (2008). Podle McLuhana (2008) se širý a neznámý svět díky rozhlasu a televizi smrsknul v nudnou globální vesnici. Pobytové zájezdy s klasickými cestovními kancelářemi se podobají nezávazné návštěvě kina či listování časopisem. Příjemné povalování na pláži nemusí být špatné, uspokojí ale jenom někoho. Ti ostatní (kterých dnes stále přibývá) už chtějí od cestování něco víc. Nabažili se komfortu luxusních hotelů, anebo stejných hostelů a klimatizovaných autobusů, omrzel je umělý svět turistických památek přetvořený často na sterilní prostředí.

Odbočím ještě trochu zpět. Během četby knihy Putování od Hermana Hesse (1998), kterou napsal v roce 1920 jsem narazil na mnoho nadčasových postřehů. Kniha vydaná krátce po konci první světové války, představuje chvalozpěv na krásu krajiny. Téma dobrodružství a objevování bylo blízké i Hessemu (1998) a dovolím si přiložit delší citaci z jeho Putování, která je více než působivá.

My poutníci jsme prostě tak stvořeni. Naše nutkání putovat, toulat se je z větší části láska, erotika. Romantika z cest není z poloviny nic jiného než očekávání dobrodružství. Z druhé poloviny je to však bezděčný popud ono erotické proměnit a rozyptýlit. My poutníci ovládáme umění milostných služeb právě pro jejich nenaplnitelnost, a lásku, jež by měla patřit ženě, s lehkým srdcem rozdělujeme mezi vesnici a horu, jezero a strž, mezi děti na cestě, žebráka na mostě, dobytek na pastvě, ptáka, motýla. Oddělujeme lásku od předmětu, láska samotné nám postačí, stejně tak jako nehledáme při putování cíl, nýbrž prožitek z toulání samotného, z toho být na cestě. (s. 19)

Daleko od Hessova pera, ale pořád se stejným popudem. Věřím, že Hessova slova jsou nadčasová a nezůstávají pouze jeho vnitřním pocitem z poválečných let. Však se podívejme dále, na dnešního poutníka.

Na cestu se vydávají proto, aby z bezpečného televizního světa alespoň na chvíli unikli. Chtějí se trochu bát, riskovat, maličko moknout a mrznout, sáhnout si na dno a díky tomu uvidět svět takový, jaký doopravdy je. Jde jim o to, aby bylo cestování zase dobrodružné, jako tomu bylo kdysi dávno, před vynálezem letadla, televize a penicilínu. Jedině tak totiž najdou to, za čím se lidé odedávna na cestu do světa vydávali: silné a nezapomenutelné zážitky a poznání sebe sama (McLuhan, 2008).

Snažil jsem se v literatuře dohledat postavu, která zažila takové dobrodružství. Snažil jsem se najít toho šťastného, který skutečně objevoval. Mnoho dnešních turistů prochází historická centra evropských měst bod po bodu, podle plochých stránek nezáživného průvodce. Všechno bylo objeveno a je jim recyklováno, často posloucháme slepě autoritu z průvodce a snažíme se najít zalíbení ve věcech, které se nám nelíbí. Jakého laika skutečně naplňuje četba všech těch informací o tom, jestli je fasáda souhrou konvexních a konkávních křivek, nebo či basreliéf se v bazilice nachází a komu je zasvěcena, informace o struktuře klenby jej také určitě šťastným nečiní. Samozřejmě. Vždyť tomu nerozumí, nezná vlastní příběh, možná kdyby studoval uměleckou školu či architekturu, tak by to všechno ocenit dokázal (Botton, 2010). Ale náš turista to ocenit třeba nedokáže a nemůžeme se na něj zlobit. Třeba by si rád

prostě jen sedl na vyhlídku nad městem a pozoroval táhlé odpolední stíny a kontrastní barvy města, či jen živý ruch místních obyvatel. Je jen málo turistů, které naplňuje dnešní běžný sightseeing. Nebylo tomu tak vždy. Představím vám osobu, která podle mých představ vystihuje jednoho z nejšťastnějších turistů historie a pravého cestovatele, který si prozkoumal svou bílou oblast na mapě.

Naším průvodcem budiž Alexander von Humboldt, německý přírodovědec světového významu a spoluzakladatel geografie jako empirické vědy. Jeho výzkumné cesty vedly přes Evropu až do Střední a Jižní Ameriky a do Asie. Zabýval se obory z oblasti fyziky, chemie, geologie, mineralogie, vulkanologie, botaniky, zoologie, klimatologie, oceánografie, astronomie, etnologie, demografie a hospodářské geografie. Kromě odborného vzdělání a výborné fyzické kondice mu nechybělo ani nadšení. Od nejtělejšího dětství v sobě pociťoval nutkání cestovat do vzdálených a Evropany vyjímečně navštěvovaných zemí. Studium map a cestopisů v něm vyvolávalo tajnou fascinaci, která byla až neodolatelná. V létě roku 1799 se vydal na výpravu po jihoamerickém kontinentu. V době, kdy vyrážel, byly ve znalostech Evropanů o Jižní Americe obří mezery. Prakticky žádné mapy a pokud, tak nepřesné. Informací z oborů geologie a botaniky bylo také poskrovnu. „*Procestoval 15 000 kilometrů severního pobřeží i vnitrozemí a cestou nasbíral 1600 rostlin a určil 600 nových druhů*“ (Botton, 2010, s. 96). Všechno bylo poprvé, sám si určoval, co ho zajímá a zvědavost byla neustále nasycována novými vjemy. „*Když Humboldt obcházel kaktus nebo nořil teploměr do vod Amazonky, muselo jeho vlastní zvědavost ovlivňovat vědomí zájmu ostatních – a toto vědomí ho jistě povzbuzovalo ve chvílích, kdy mu nevyhnutelně hrozila únava či nemoc*“ (Botton, 2010, s. 100). Prvotní objevitelé a badatelé, kteří pojmenovávali fakta před námi, zároveň stanovili pravidla pro to, co je důležité a co nikoliv. A chudák turista se dnes při četbě průvodců plných abstraktních hesel může cítit poněkud podivně (Botton, 2010).

3.3 Soumrak nomádů?

Myšlenka, že pozitivně nahlížené nomádství je jen trochu jinak nabarvenou stránkou konzumerismu není až tak od věci. Jak ve svých tezích zmiňuje Zygmunt Baumann (2000), „*konzumenti jsou především sběrači prožitků*“ (s. 101). Je tedy touha po dobrodružném cestování jen další konzum, ne nepodobný sledování televize z pohodlí gauče? Asi ano, metaforický obrat cestování po obchodních domech a hledání stále něco nového a zaručeně

potřebného můžeme srovnat s naším moderním nomádstvím. Přece jen je pravda, že cestovat pln očekávání je v životě konzumenta ve skutečnosti mnohem příjemnější než někam dospět. Ačkoliv mluvím, dle Baumanovi (2000) klasifikace o třídě turistů. „*Turisté jezdí z jednoho místa na druhé, protože svět v jejich globálním dosahu je pro ně neodolatelně atraktivní; tuláci se přemísťují, protože nemají jinou snesitelnou volbu*“ (Baumann, 2000, s. 111). Osobně si myslím, že bych podobně dokázal definovat i každého moderního nomáda.

Ve zmíněných příručkách Lonely Planet (2011), detailně popisujících jak se probít jihoamerickými džunglemi, jak přežít uprostřed rozpálené Sahary a jak přejít ledové arktické pustiny je totiž vlastně ukryto kruté postmoderní vystřízlivění. Čas objevitelů je už nenávratně ten tam. Všude na světě už před vámi někdo byl a možná o tom i napsal knihu.

Úskalí novodobého hledání dobrodružství tím ale nekončí. Všechno to, za čím se moderní nomádové do světa tak ženou, je jimi samotnými nevědomky ničeno. Pobyt v opuštěném buddhistickém klášteře uprostřed Himálaje může cestovatele duchovně povznést, zároveň ale přispívá k rozpadu tradičního způsobu života místních lidí. V patách poutníků pak táhnou křesťanští misionáři a "humanitární" organizace, přinášející kdysi soběstačným domorodcům nejrůznější civilizační vymoženosti a dokonávající tak dílo zkázy. Některé země (třeba himálajské království Bhútán) se proto ve snaze o uchování tradic cestovatelům prozíravě uzavřely.

4 Prostor a chůze

4.1 Prostor z kulturologické perspektivy

4.1.1 Cesta

V cestách vidím obdobně jako Cílek (2010) paměť lidského pohybu a migrace. Než se cesta stala prostředkem poutí jako je Camino de Santiago tak si musela projít velmi dlouhým vývojem. První cesty vedly za vodou a obživou a jak se upevňovala místa lidských sídel tak se síť cest začala košatit a rozrůstat. Dneska jsme zvyklí na odolné a zpevněné silnice a dálnice a vodu tekoucí z kohoutku. Kdysi cesta vznikala přirozeně tam, kde se chodilo. Člověk si cestu musel v přírodě jednoduše vyšlapat, a pokud cestu přestal používat, tak si jí příroda začala brát pomalu zpět (Václavová, 2005). Při návštěvě marockého či perského venkova jsem byl překvapen, kolik lidí se volně pohybuje krajinou, která je protkána změtí cestiček. V moderní Evropě při průjezdu venkovem potkáváme pěšího člověka jen vyjíměčně. A pokud už ho potkáme, tak je povaha jeho zjevení spíše turistická. V předchozí větě se skrývá odpověď na otázku, kam se v Evropě poděli lidé pohybující se po krajině. Pohybují se stále, ale za pomoci vozidel. Motorizace člověka dala vzniknout vyspělé dopravní infrastruktury. Je to vlastně pořád stejné jako ve zmíněném Íránu či Maroku, jen jsme u nás ten pohyb plně svěřili do rukou technologických zázraků doby.

Jeden z unikátních zážitků, který člověk zažije, pokud se vydá na lineární pouť a ne na okružní výlet či procházku je vnímání rozervanosti cesty. Už to není jednotná cesta. Na začátku Svatojakubské cesty Camino Francés chvíli přecházíme Pyreneje, kudy nás vede nově vytyčená asfaltová silnice, poté procházíme lesem po vyšlapané pěšině, která je tu už od 7. století, kdy tu zemřel udatný Roland. Dále putujeme oblastí vinic, kde cesta ergonomicky opisuje lány vinné révy a přirozeně nás čekají i kilometry podél dálnic a nekonečné příjezdy do velkoměst lemované skladišti a velkoobchody. Diverzita cesty je neuvěřitelná, procházíte cesty, kde se stezka ze 7. století napojí na nově dostavěnou silnici 21. století a tomu bych se nebál říct poutníkův kulturní šok!

Prvky, které vznikají společně s cestami jako například vytyčení alejí podél cest, dnes ztrácí svého původního záměru. Pro člověka či zvířata pohybující se deset a více hodin denně pod žárem letního slunce je však pravou oázou poskytující ochranu od korun stromů v podobě

stínu, či osvěžujícího občerstvení v podobě sezónního ovoce. Nicméně ovocné aleje se k nám dostávají až koncem baroka jako nejen prvek estetický, ale praktický pro pohodlnější přesuny armády z letních vojenských cvičení. Navíc stromy přitahují hmyz a ten zase ptactvo, tudíž se aleje stávají místem života (Václavová, 2007). Rozloučíme se s alejmi, které mě při poutích nepřestanou fascinovat, a vždy se budu těšit na chvíle, kdy se můžu schovat do jejich náruče.

Namísto křížků a kapliček, které kdysi ochraňovaly významné body cest, narážíte na moderní informační cedule a mapy. „*Jestliže naše krajina začala ztrácet svou posvátnost před přibližně tisíciletím, pak v posledním století za úplného zániku původních stezek se souběžně s tím vytrácela i posvátnost křesťanských symbolů. To nastalo, když sakrální znamení při stezkách ztratila svou orientační funkci*“ (Květ, 2003, s. 26). Posvátnost stezek se vyznačovala i v tendencích vztyčovat různé posvátné znaky v průběhu trasy. O konkrétním symbolu poutní cesty jakým je Monte de Gozo blíže pojednám v části o symbolech Svatojakubské pouti. Historie a vývoj cest, stezek a jejich okolí napříč lidskými dějinami je natolik obsáhlé téma, že by si určitě zasloužilo celou kapitolu – ne-li celou práci.

Během svých poutí jsem se naučil vnímat cesty jako řád, jako jasnou strukturu vytyčenou v přírodě a místo jistoty a ochrany.

4.1.2 Krajina jako scéna

Poutník, který po několika dnech cesty v těžkém terénu vchází žíznivý a vyčerpaný do moderního města. Nádherná scéna, která snoubí ochrannou ruku civilizace v podobě města s přírodou, která je díky nepřítomnosti antropogenních prvků pro našeho poutníka zdrojem nesnází. Vidíme rozervané šaty, které nám vypráví, že se poutník se pravděpodobně ztratil v hustém porostu a musel si prosekávat cestu holí, která nese známky silného opotřebení. Vidíme jeho suché rty, které již dlouhou dobu baží po životadárné vodě. V jeho očích přesto září odhodlání, které bylo jeho průvodcem v těžkých chvílích.

Kde se v nás berou pocity, při pohledu na krajinu? „*Krajina se nechová. Krajina nejedná. Krajina (toliko) je*“ (Valenta, 2008, s. 8). Při troše fantazie bychom jí pravděpodobně přesto dokázali připsat nějaké chování, lávu dštící sopka či povodeň můžou působit jako akty chování.

Henry Thoreau (2010b) se ve své knize také zastavuje nad fascinací přírodním divadlem. *Tak rád vidím, když se domácí zvířata opět domohou svých přirozených práv – jakýkoli důkaz, že*

ještě neztratila své původní divoké návyky a bujnost; jako když se časně zjara utrhla mému sousedovi na pastvě kráva a odvážně přeplavala řeku, studené šedé peřeje o šířce pětadvaceti či třiceti perchů, rozvodněné tajícím sněhem. Bizon překračuje Mississippi. Tento smělý čin propůjčuje v mých očích beztak vznešenému stádu jistou důstojnost. (s. 72)

Poslední větou se nám rozkrývá kruh, ze kterého vyplývá, že divadlo v přírodě dokáže člověk vidět hlavně díky svému estetickému a dramatickému citu. Rád bych vydefinoval hlavní elementy toho, proč vnímáme krajinu tak, jak jí vnímáme a co hraje hlavní roli v tom, že člověk si dokáže sednout pod strom a hodiny sledovat přírodní divadlo. „*Mohu použít jakýkoli prázdný prostor a nazvat jej holou scénou. Prázdným prostorem přejde člověk, jiný ho pozoruje, a mám vše, čeho je třeba, aby vznikl akt divadla*“ (Brook, 1998, s. 11).

4.1.2.1 Scéna

Nejprve se pokusme najít definici slova Scéna. Slovníková definice budiž „*Stan, ležení, tábor, hostina ve stanu, lešení, jeviště, divadlo, obydlí, chrám. Stánek úmluvy, loubí, alej aj.*“ (Prach, 1942, s. 473). Scéna je z našeho pohledu přirozeným a reálným produktem přírody, zařadil bych do ní určitě vše statické a přírodní (pohoří, voda, faunu). Dále na scénu určitě patří vešeré produkty lidské kultury (cesty, domy, značky, mosty, zemědělská půda), které jsou dnes často nedílnou součástí krajiného rázu. Civilizační artefakty a antropogenní stopa jsou přítomny prakticky všude v našem známém světě, protože i z panenské přírody můžete vidět na obloze stopy od letadel. V tuto chvíli máme vyjádřeny víceméně statické kulisy, a přestože tekoucí potok má svou dynamiku, tak tím nejvýraznějším prvkem tohoto přírodního divadla bude fauna s člověkem na vrcholu. Člověk projíždějící na koni krajinou, střetnutí tankových divizí na pouštích afriky, výstup člověka na štíty Himalájí, to všechno vnáší do naší scény příběh. Stejně tak během poutí má člověk úžasnou možnost kontinuálního vnímání krajiny, rozehrává se tedy příběh, hra, která se odehrává každý den, dynamicky. Není nepřirozená, její plynutí je pomalé a scény jsou výrazné. „*Dívat se ale můžeme i na krajinu jako prostor sám o sobě – bez spatření člověka, bez vidění jeho zásahů. Bez strojů, bez přehrad, bez mužů a žen – i tak může být krajina zřejmě scénou svého druhu*“ (Valenta, 2008, s. 15).

4.1.2.2 Pozorovatel

Pokud budu vycházet z Valenty (2008) tak označení pozorovatele je určující, vnímání scény ovlivňuje mnoho jevů, které odlišují pohled na scénu u každého jedince. Záleží na psychologickém typu člověka, jeho sociální roli a osobnostním postavení. Dále vnímání ovlivňuje aktuální nálada a cíl ve scéně. (Valenta, 2008)

Dále přímá citaci z Valenty (2008).

Co je pro nás krajina z hlediska naší sociální role? Jiné to bude, jsme-li developéři. Krajina se stává prostorem budoucí investice. I tak oceníme její estetické kvality a můžeme mít vize změny této krajiny jako scény. Jiné to zase bude, jsme-li lesníci (hospodáři) či geologové (výzkumníci) vnímající jak věcně tak i poeticky. A jiné jsme-li turisté – ti jsou asi nejčastější vnímatelé krajiny jako estetického objektu, nejběžnější diváci krajinných scenerií a krajinných výjevů. Turista budiž pro nás jakýmsi prototypem či optimálním typem vnímatele. (s. 32)

Co je krajina pro poutníka? I poutník bude stejně jako turista pravděpodobně optimálním typem vnímatele. Cesta poutníka nikdy není bezcílná, cesta směřuje k určitému cíli. Měli bychom se zaměřit na to, co poutník na své cestě vnímá. Cesta je pro něj věčně hořící pochodní, každý den vyráží do neznáma, každý den potkává nové scenerie s novými prvky. Podle členitosti terénu posuzuje své distanční možnosti, podle zdrojů vody posuzuje nutnost vybavit se na cestu. Nepochybně vnímá další aktéry, kterými jsou ostatní poutníci na cestě a vlastně jsou pro něj víceméně jedinou kontaktní skupinou na dlouhou dobu. Náladu mění ráz krajiny, pokud po několikadenní klidné chůzi lesem je současný poutník nucen sledovat další tři dny hlavní silnici spojující dvě velká města, tak jediná myšlenka bude, jak se dostat co nejrychleji z bodu a) do bodu b) a nenechat se srazit žádným autem. Samozřejmě, pokud si poutník podvrtné kotník a potřebuje se dostat k lékařskému ošetření ve městě, tak v tu chvíli si nebude užívat ani ty nejscénější výjevy podél cesty. Každý pozorovatel bude v krajině číst jinak, geolog, poutník, turista, stopař i developer. Každý jí vnímá jinak, ale rozměr vnímání – pozorovatelství v sobě máme všichni. V poslední řadě nesmíme zapomenout na to, že i pozorovatel je důležitou součástí scény A pokud se vzhledem k tématu této práce zaměříme na pozorovatele pohybujícího, tak bych si opět vypůjčil Valentu (2008)

V krajině jsme velmi často hýbajícími se subjekty. Střídáme scenerie a jejich vjemy svým vlastním pohybem. Ten není nepodstatný. Činí nás součástí scény. Zahnuje nás do krajiny jako další její prvek. Přispustíme-li to, pak je právě pohyb v krajině je jakýmsi (nepřesně

řečeno) katalyzátorem našeho bytí v ní. Či – materialisticky řečeno – pohyb může otevřít náš organismus (přirozenou aktivaci dýchacího systému, krevního oběhu, svalů, smyslů) nejen vjemům, představám, reakcím, ale – nematerialisticky míněno – i prožití krajiny v sobě samém třeba i identifikaci s krajinou, cítění jejího genia. (s. 54)

4.1.3 Chůze

Pro člověka něco tak běžného a přirozeného. Vidím v ní jedno z hlavních určení člověka. Pokusíme se najít si pár definic něčeho tak běžného jako je chůze. „*Bipedie je trvale vzpřímený pohyb (chůze) po dvou dolních končetinách. Bipedie představuje specifický druh lokomoce a adaptační strategii charakteristické pro rod Homo a jeho hominidní předky*“ (Soukup, 2004, s. 630). Takový je pohled kulturního antropologa.

K potřebám nalezení opravdu běžné, uživatelské a veřejné definice jsem se vydal na stránky Wikipedie. Tato citace má za úkol představit opravdu běžný a obecný pohled, jak si ho může, kterýkoliv uživatel počítače najít a je sem vložen s tímto záměrně, ne z důvodu nedostatku kvalitnějších zdrojů. Chůze (2011)

Pro definici chůze se považuje stav, kdy je vždy aspoň jedna noha v dotyku se zemí. Pokud jsou obě nohy v kontaktu se zemí, jedná se o stání. Když je pohyb natolik rychlý, že jsou obě nohy ve vzduchu, jedná se o běh (či skok). Během chůze se těžiště těla pohybuje v závislosti na jednotlivých krocích. U člověka je chůze spojena se třemi klouby - kotníkem, kolenním kloubem a kyčelním kloubem. Pro snadnější a pohodlnější chůzi je člověk vybaven botami. (para 1)

Na chvíli se zamysleme a chůzi vnímejme jako prvek, který lidem má co nabídnout. O vlivu posilování, jízdě na kole, či plavání se vždy uvažovalo jako o sportech, které mají potenciál lidem zlepšit fyzickou kondici a zdraví.

Chůzi dnes vnímámá část lidí jen jako vyplnění prázdného místa mezi automobilem a fitcentrem. Ona nám toho ovšem může nabídnout mnohem víc. Je specifická tím, že zapojuje všechny posturální i fázické svaly, ale zároveň je nepřetěžuje. Námaha je rovnoměrně rozložena. Náročnost chůze lze ovlivňovat mnoha faktory, stejně jako u jiných aktivit – chůze do kopce, zapojení paží pomocí hůlek, rychlost chůze, váha batohu.

U chůze je skvěle vidět, že jsme na ní výborně adaptováni – zatímco běh člověka poměrně rychle vyčerpává, chůze je přirozená a dokážeme díky ní jednoduše překonávat vzdálenosti 25-50km denně.

Existuje ale něco jako umění chůze? Sám jsem o tom hodně během svých cest přemýšlel a věřím, že se můžeme umění chůze naučit, ale nebude tomu stačit 2.000 km, které jsem naputoval, ale určitě mnohem více. „V životě jsem se setkal pouze s jedním či dvěma lidmi, kteří rozuměli umění chůze, to jest uměli chodit na procházky – byli obdařeni géniem, abych tak řekl, poutnickým“ (Thoreau, 2010a, s. 7). A hned na další stránce rozvíjí krásnou myšlenkou, kterou musím nechat nezkrácenou, protože krásně popisuje umění chůze ve své nejčistší instanci.

Příspěvek z knihy Chůze (2010a)

Pravda je, že jsme velice zbabělí křižáci, a dokonce i chodci, dnes už nepodnikáme žádná smělá a nekonečná tažení. Naše výpravy jsou pouhé vycházky do okolí, jež se s večerem stáčejí zpět k rodinnému krbu, odkud vyšly. Polovinu cesty se pouze vracíme ve vlastních stopách. Měli bychom jít vpřed nejkratší cestou, kam nás zanesou náhoda a touha po nehynoucím dobrodružství, nepomýšlet na návrat a být připraveni poslat zpět do osiřelého království jen svá nabalzamovaná srdce jako relikvie. Jste-li ochotni opustit otce a matku, bratra a sestru, manželku a děti, a nikdy už je nevidět – pokud jste zaplatili všechny dluhy, sepsali závěť a urovnali své záležitosti, a jste-li svobodný člověk – pak jste připraveni jít na procházku.(s. 9)

Chůze se stává symbolem nezávislosti a svobodného života, poutník je v pohybu a soběstačný. Schopný zpřetrhat své vazby vyráží na cestu, na lidskou cestu, kde svět hoří věčným ohněm.

5 Pout': Camino de Santiago

5.1 Cesta andělů?

Španělsky Camino de Santiago, anglicky Pillgrimage of St. James, německy Jakobsweg a česky Svatojakubská cesta. Co to vlastně je, a proč je okolo toho dneska takový ruch? Camino de Santiago je soubor tras protínajících Evropu, směřujících do jednoho bodu, a to do západospanělského města Santiago de Compostela.

Po těchto trasách se od jeho znovuobjevení Teodomirem z Irie roku 813 prošlo již několik milionů lidí. Všichni putují za jedním cílem a tím je hrob Sv. Jakuba, ať už je pout' konána z důvodů náboženských, osobních, adrenalinových nebo pouze tendenčních. Je to jedinečný kulturní fenomén, který v dnešních dnech zažívá obrovskou renesanci.

Na dalších stránkách bych rád obsáhl rozložení samotné poutě v čase a prostoru, všechny symbolické stránky poutě a symboly, které se této poutě týkají.

5.2 Pout'

Slovo pout' pochází ze staroslověnského pút, jehož kořeny lze vysledovat až ke staroindickému panthás (cesta). Každá pout' je tedy především cestou, v symbolickém smyslu je pak zároveň iniciačním aktem a úkonem odevzdání. Motiv poutě se vyskytuje v mnoha náboženských vírách, které přiznávají zvláštní moc či sílu určitým místům. Židé putovali do Síló a později do Jeruzaléma, kde byla Hospodinova svatyně a Archa úmluvy. Pro buddhismus jsou významná místa spojená s životem Gautamy Buddha, v islámu je takto důležité město Mekka, kde se narodil prorok Muhammad. A navíc má „*V islámské víře má pout' ještě nesrovnatelně vyšší cenu než v křesťanství*“ (Ohler, 2003, s. 93). Hadždž je jedním z jejích pěti pilířů islámské víry. Křesťanství pak uctívá zejména místa spjatá s životem Ježíše Krista a svatých. (Ultreia, 2011)

Vzorem křesťanských poutí se stalo pravidelné putování Izraelců do jeruzalémského chrámu. Již od 2. století křesťané uctívali hroby mučedníků, k nimž přicházeli a společně se modlili.

Od 4. století se pak poutníci vydávali do Svaté země na místa spojená s životem Ježíše Krista. „*V podstatě se mohl stát poutním místem každý kostel, nebo třeba i pramen, jehož vodu lidé shledali léčivou a postavili nad ním kapli*“ (Ohler, 2002, s. 27). Rozmach putování přineslo přijetí křesťanství jakožto povolené náboženské víry. Vedle pouti do Svaté země patřily v té době mezi nejoblíbenější pouť do Říma, místa umučení apoštolů Petra, Pavla a mnoha dalších křesťanských mučedníků, a pak také právě pouť do Santiaga de Compostela, místa hrobu Sv. Jakuba. (Ohler, 2002)

Pouť je ve středu zájmu také antropologie náboženství, „*Pouť je podobně jako přechodový rituál určitý výkon. Vykonat nějakou cestu, ať už duchovně z mnišské klášterní cely, překonáním tibetských průsmyků, nebo putováním naboso ze Slipper Chapel do Holy House ve Walsinghamu, je tělesný i emocionálně-psychický čin*“ (Bowie, 2008, s. 265). Je těžké rozlišit co pouť je a co pouť není, stejně jako je mezi poutníky na Caminu de Santiagu oblíbené téma, kdo je a kdo není pravý poutník. Každý na cestě se za něj samozřejmě považuje, ale můžeme tu vidět výrazné rozdíly. Někteří to rozlišují podle počtu kilometrů, co poutník ujde, tedy pro někoho je poutník pouze ten, který do Santiaga dojde od dveří svého domu, podle oficiálních pravidel má nárok na Compostelu (poutnický diplom), každý kdo ujde alespoň 100 kilometrů. Stejně jako je těžké určit poutníka podle záměru jeho cesty, kdo je turista a kdo poutník? Je křesťan poutník? Nebo je poutník i člověk bez vyznání, který ujde dvojnásobně dlouhou trasu a hledá odpovědi na osobní otázky? Odpověď přenechám Fioně Bowie (2008). „*Neměli bychom se tolik zabývat přesnými definicemi toho, co tvoří či netvoří pouť; spíše bychom měli vyvodit důsledky ze zkoumání tohoto velice rozšířeného a přetrvávajícího aspektu lidského chování*“ (Bowie, 2008, s. 264). Vždy to bude poutník, člověk, který dává význam a funkci každé poutní trase, a proto bych se nebál poutníkem nazvat kohokoliv, kdo se vydává na cestu a usiluje o následující. „*Poutník může usilovat o spojení s něčím, co přesahuje jeho každodenní zkušenost, o překlenutí fyzické skutečnosti a skutečnosti ducha*“ (Clift & Clift, 1996, s. 15). Pokud bychom měli najít další společnou vlastnost, tak to určitě bude sklon k sebeoznačování. Během svých cest po poutních trasách jsem nepotkal jediného poutníka, který by mi řekl, že je turista. Každý z nich se považoval za poutníka. Nepochybně slovo pouť a jeho význam prošel dlouhým vývojem a dnes jím označujeme skutečnosti jiné než v dobách předešlých. Dříve pouť za sakrálním bodem skrývajícím ostatky svatých může být dnes přenesena i na lokalitu zcela profánní. A obojí můžeme nazvat poutí. „*Používání tohoto pojmu se tím neomezuje jen na náboženská*

shromáždění. Pro fotbalového fanouška se návštěva místa, kde má sídlo jeho klub, dá pokládat za pouť“ (Bowie, 2008, s. 251).

5.3 Historie

5.3.1 Svatý Jakub, hubitel Maurů

„Atributy: Kniha či svitek evangelia, poutnická hůl s mušlí hřebenatkou, brašna, meč, kůň. Patron: Španělska, poutníků, bojovníků, dělníků, horníků, kloboučníků, lékárníků; vzýván je za dobré počasí i na ochranu před revmatismem“ (Spolek Magdalena, 2011).

Jakub synem galilejského rybáře Zebedea a jeho manželky Salome, jejíž tetou byla Panna Maria. Se svým bratrem Janem byli Ježíšem povoláni do apoštolského sboru. S ním byli se syny Marie Kleofášové natolik v blízkém příbuzenském vztahu, že po tehdejších zvyku v rodném kraji byli zváni Ježíšovými bratry.

S Petrem byli Jakub Větší a Jan zváni Ježíšem k významným intimním událostem. Ať šlo o vzkříšení dcery Jairovy, o událost Proměnění na hoře Tábor nebo povolání do Ježíšovy blízkosti v Getsemanské zahradě, kde se pak z úzkosti potil krví. Šlo o důležitá svědectví Kristova božství i lidství. Jakub nakonec jako první z apoštolů podstoupil mučednickou smrt.

Svatý Jakub Starší zemřel jako mučedník, popraven roku 41 v Jeruzalémě na příkaz krále Herolda Agrippy I. Apoštolovy ostatky byly kolem roku 550 tajně převezeny z Jeruzaléma do kláštera Raithu v Palestině. V 7. století je mniši z kláštera převezli do Zaragozy a následně po invazi muslimů do Galicie. (Spolek Magdalena, 2011)

Legenda praví, že v roce 44 jeho žáci následující Prozřetelnost převezli Jakubovo tělo z Jaffy k břehům Galicie. V Galicii v té době vládla pohanská Královna Luppá a přestože s uložením ostatků na této půdě navenek souhlasila, snažila se tomu všemi prostředky zabránit. *„Poslala například Jakubovy žáky na pole pro pár volů, aby mohli mrtvé tělo odvézt. Ti tam našli jen dva divoké býky, kteří se na ně zuřivě vrhli. Stačila však modlitba k svatému Jakobovi a stal se zázrak. Býci se rázem proměnili v klidná zvířata, poslouchající na slovo“ (Válková & Churanová, 2009, s. 7).* Tento a další zázraky stávající královnu ohromili natolik, že nejen dovolila tělo pohřbít, ale sama se nechala pokřtít.

Sv. Jakub byl pohřben a nad jeho hrobem bylo vztyčeno malé mauzoleum, aby ho označovalo (jeho zbytky jsou nyní pod hlavním oltářem katedrály v Santiagu de Compostela). Ostatky byly v tamní mramorové hrobce roku 813 objeveny biskupem Teodomirem z Irie. Údajně jako první si mimořádného hrobu všiml poustevník Pelayo, přičítaje to třpytu hvězd. Když král Alfons nad hrobem vystavěl ke cti Sv. Jakuba v roce 816 chrám, který byl posvěcen 25. července 816 (odtud je stanoven den svátku), přeložil k němu biskup své sídlo a zároveň začalo kolem vyrůstat město Santiago de Compostela. (Peňáz, 2004)

Kdo by si myslel, že za ostatky světce musí cestovat až na západní cíp Španělska, bude překvapen, protože část ostatků je k nalezení i na Pražském hradě. *„Do pražské katedrály sv. Víta se v roce 1212 dostaly zub a další dvě částky z ostatků svatého Jakuba“* (Catholica, 2011).

5.3.2 Znovunalezený Jakub

Santiago de Compostela znamená v češtině Svatý Jakub z hvězdného pole. Podle pověsti měl francký císař Karel Veliký sen. Apoštol Jakub ho vyzval, aby následoval hvězdy. Ty ho dovedou k hrobu svatého Jakuba. To je psáno v kronice Karoli Magni et Rotholandi, takzvané Pseudoturpinově, uschované v archivech katedrály v Compostele.

Jedné noci uviděl císař na nebi hvězdy, které tvořily cestu. Vedla přes dnešní Německo a Francii na iberský poloostrov, přes Navarru, Kastilii do Galicie. Karel Veliký tehdy shromáždil velké vojsko a při cestě za Jakubovým hrobem osvobozoval území dnešního Španělska od Maurů, kteří v té době na Iberském poloostrově vládli. Kronika dál vypráví, jak císař došel do Compostely a obnovil tam zničenou baziliku, jak v doprovodu svých rytířů překročil Pyreneje podruhé, o strašných bitvách, v nichž po jeho boku stál sám svatý Jakub. (Peňáz, 2004)

Objevení údajného Jakubova hrobu se nedožil.

5.3.3 Zlatá éra poutí do Santiaga

Velkému rozmachu poutních tras v Evropě napomohlo, když začalo být cestování do dalekého Jeruzaléma nebezpečné, a to i přes křížácké výpravy. Krásně nám to ilustruje

dobový vývoj a schopnost se přizpůsobit dobovému klimatu. „*Pokud Evropa nemůže jít do míst Svaté země, mohou tato místa či materiální upomínky na ně přijít do Evropy*“ (Turner, 1978, s. 239).

Když pak roku 844 rozdrtil král Ramiro I. Asturský muslimské vojsko Abdurrahmána II. v téměř prohrané bitvě u Clavija nedaleko dnešního Logroña právě díky svatému Jakubovi, který, jak praví legenda, přispěchal na bílém koni křesťanům na pomoc, byla apoštolova úloha v křesťanském světě jasná. Svatý Jakub se stává nejen patronem Španělska, ale jeho mýtus překračuje Pyreneje a pomyslně svolává do Santiaga ohromné množství poutníků z celé Evropy. „*Na přelomu 11. a 12. století dochází k ustálení několika hlavních svatojakubských cest, vybavených infrastrukturou klášterů, kostelů, hospiců, mostů a starých římských silnic*“ (Kapusta, 2011, s. 138).

Relikvie apoštola svatého Jakuba byly považovány za jedny z nejvzácnějších v celé Evropě, a jakmile se o nich zbožní křesťané dozvěděli, neváhali a vydávali se na cestu do Santiaga. Papež Kalixtus II. zavedl roku 1122 milost úplného odpuštění v letech, kdy den svatého Jakuba (25. červenec) připadne na neděli. A když roku 1179 potvrdil ustavení svatého compostelského roku i papež Alexandr III., začalo zlaté období poutí do Santiaga. Předpokládá se, že ve vrcholném středověku mohlo do Santiaga ročně dorazit až 500 000 poutníků (Ohler, 2002, s. 29). Po rozkvětu přišel úpadek, na němž se podepsalo hned několik neblahých událostí a změn v pojetí poutí pozdního středověku.

V této části bych také rád přiblížil knihu, která jako první komplexně popsala celou pouť a stala se nejobsáhlejším dobovým průvodcem po Svatojakubské pouti.

Nejproslulejším „poutnickým průvodcem“ středověkou Svatojakubskou poutí je jednoznačně text Codex Calixtinus. Jeho nejstarší dochované kopie se skrývá v archivu katedrály v Santiagu de Compostela. „*Sepsán mezi lety 1135-1140 Aymericem Picaudem a souvisící s papežem Calixtem II. (?-1124). Těchto 225 stran pergamenového papíru popisuje cestu samotného autora vykonanou kolem roku 1130*“ (Lebedová, 2008, s. 17).

Autor popisuje všechny nástrahy, které mohly poutníka na cestě překvapit. Kniha má jedenáct kapitol, kde popisuje trasu cesty, ale také zázemí (kláštery, možnosti ubytování a stravy). Popisuje svaté, kteří během pouti zemřeli a jejichž hroby stojí za návštěvu. Varuje před šejdiři, kteří okrádají bezbranné a důvěřivé poutníky. „*Jeden foliant obsahuje instrukce, jak se vyhnout nečestným majitelům hostinců a předejít krádežím*“ (Hopkins, 2007, s. 173). Velká

část je věnována cílové destinaci, a to městu Santiago de Compostela. Vzhledem k tomu, že Svatojakubská pouť protíná i několik španělských provincií, kde je možné spatřit zásadní rozdíly a člověku občas přijde, že mijí národní hranice, věnuje se ve své knize i rozdílným krajům a mravům.

Válková & Churanová (2009) přibližují jednu z jejích částí.

O Bascích například tvrdí, že jsou to zlotřilci, kteří vyzbrojeni holemi číhají na poutníky, aby je přinutili pod dobrém nebo po zlém zaplatit poplatky, na které vůbec nemají nárok. O Kastilii se sice zmiňuje jako o zemi plné pokladů, stříbra a nádherných koní, oplývající chlebem, vínem, masem, rybami, mlékem a medem, ale stěžuje si, že tam nejsou vůbec žádné stromy, a že v těchto končinách žijí neřestní a špatní lidé. (s. 13)

Kniha je nám úžasným výchozím zdrojem pro srovnání v pojetí středověké a současné poutě. Středověká pouť měla opravdu velmi sakrální charakter, kající se člověk navštěvoval svatyně a posvátná místa a cestu završil dotykem hrobky Sv. Jakuba a modlitbou v katedrále Santiago de Compostela. Však jak píše Kapusta (2011) „*Osmá, nejdelší kapitola této knihy podává výčet a popis míst, která je zapotřebí navštívit, resp. které svaté je třeba uctít a požádat o ochranu. Podle průvodce poutníka byla pouť cestou po svatých místech, jichž se mělo navštívit co nejvíce*“ (Kapusta, 2011, s. 139).

Pro dnešního člověka je nadmíru těžké, pokud vůbec možné pochopit esenci, kterou v sobě středověké poutnictví neslo. Kdo byl středověký poutník a jak pouť vnímal? Je naše často romantická představa správná (pokud vůbec nějakou ucelenou představu máme)? Motivace a odhodlání, které dokázali lidé ve středověku vložit do své pouti jsou nesrovnatelné s dobou dnešní.

5.3.4 Středověká pouť a kritika

Od 15. století pouť upadala. Kromě moru, který v té době sužoval Španělsko zde vládla všemocná inkvizice, v Čechách kázal Jan Hus, a v Německu o necelých sto let později Martin Luther. *„Změnila se podoba křesťanství a noví myslitelé povýšili obsah nad formu“* (Jazairiová, 2005, s. 21). Kritika vůči poutnictví se v 15. století pouze vyostřovala. Muži si museli vyslechnout, že zanedbávají svá povolání a své manželské povinnosti. V jejich nepřítomnosti hrozilo, že jejich manželky svedou různí budižkničemové či chlípni ministranti. Naopak, ženám bylo vytýkáno, že riskují znásilnění. Putujícím dětem hrozilo uvržení do otroctví a v neposlední řadě finanční prostředky, které poutníci vynaložili na samotnou pouť, se daly využít samozřejmě úplně jinak – například na skutky milosrdenství, či na přestavbu církevních budov. *„Souhrnem by se tak dalo říci, že pouť je dobrá pro povaleče a verbež, stranící se světa práce“* (Ohler, 2002, s. 34).

Zbožnost se pozná podle skutků a podle srdce. Není pouť a vše co s ní souvisí, včetně uctívání ostatků pouhou pověřivostí? Nehledají snad poutníci záminku, jak se vyhnout svým povinnostem? *„Daleké pouti všeho druhu byly zakázány z rozhodnutí samotných vladařů, protože byly považovány za nepřípustnou ztrátu času pro poddané, ale i pro svobodné obyvatelstvo monarchie práce“* (Macková, 2011, s. 175). Další úpadek dálkových poutí je způsobem rozvojem lokálních poutních míst, kde poutník nemusí zanedbávat své povinnosti a nechávat rodinu napospas osudu, ale stačí mu vydat se do desítky kilometrů vzdáleného kostela.

„Na rozdíl od raného a vrcholného středověku, tedy zhruba do začátku 14. století, kdy badatelé líčí poutníka – ať již náboženského horlivce, kajícího nebo prosebníka – na cestách ke vzdáleným svatyním (Jeruzalém, Řím, Santiago de Compostela), dostávají se od druhé poloviny 14. století na stopu poutníkům, kteří již nemuseli vyhledávat hroby a ostatky světců daleko za hranicemi“ (Hrdina, 2011, s. 11). Jako cíl v té době sloužily převážně mariánské sochy a obrazy, které byly v té době považovány za zázračné a jejich počet v průběhu 14. století závratně rostl.

Na začátku 17. století dostali slovo noví francouzští filozofové. Jejich racionální chápání světa nebylo déle slučitelné s legendami a zázraky, které se vážou k svatojakubskému putování. Během francouzské revoluce i napoleonských válek bylo pak náboženské putování

v podstatě zakázáno. Poutě přišly do módy až v romantickém 19. století. Ve století dvacátém získala cesta do Compostely už zcela jiný obsah. Roku 1950, u příležitosti tisícího jubilea, vznikla Společnost přátel Svatého Jakuba z Compostely s cílem studovat umělecká, literární, náboženská a společenská hnutí, která se kolem pouti v Evropě vytvořila.

5.3.5 Renesance poutě na pomezí 21 století

Konečně mohu znovu předložit hlavní otázku, co způsobilo, že v roce 1986 do Santiaga doputovalo celkem „2.491 poutníků“ (The Confraternity of Saint James, 2011) a v roce 2010 se číslo zvětšilo na „272.703 poutníků“ (Pilgrims office, 2010). Více jak stonásobný růst počtu poutníků do Santiaga. Camino je jediná Evropská dálková poutní trasa, která zažívá takové probuzení.

Jedná se o opravdu závratný nárůst. Skrze nespočetnou literaturu, osobní názory poutníků, které jsem potkal na cestě, se zde pokusím předložit důvody, proč se tomu tak mohlo stát.

5.3.5.1 Uvolnění Evropy a touha po zakázaném ovoci

Rozpad Sovětského svazu a nově nabytá svoboda umožnila rozkvět nezávislého cestování. Lidé uzavření za železnou oponou prahli po možnosti vycestovat a stejně tak cítili potřebu v návratu k duchovnu. Stejně tak fenomén východních nauk a mysticismu, které se šířily i do českých podpultů a samizdatu. Po revoluci hladový trh přijímá obrovské množství new age literatury a v Čechách vzniká rekordní počet náboženských sekt. Podobnou úvahu jsem později našel i u Kapusty (2011).

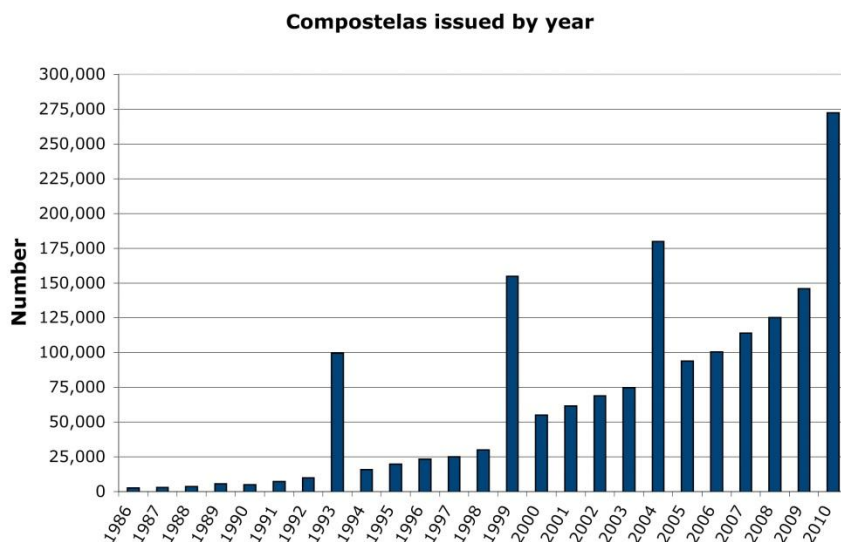
Je zřejmé, že monumentální nárůst zájmu o nemotorizovanou starobylou náboženskou pout' do Compostely souvisí s hlubokými sociokulturními změnami 80. let. Proces detradicionalizace kultury přinesl i proměnu náboženství. Na západě se živelně šíří východní spirituality, rozvíjejí se různé křesťanské a synkretické směry, pulty knihkupectví zaplavují tisíce titulů náboženské a esoterické literatury. (s. 142)

Nicméně vzhledem k údajům a srovnání počtu poutníků přicházejících z bývalého sovětského bloku se jedná o pouhý zlomek z celkového počtu, kde většinu tvoří poutníci španělští spolu s dalšími zeměmi západní Evropy. Nicméně jsem přesvědčen, že změna dobového klimatu a touha po novém byla jedním z faktorů, které se podílejí na opětovném rozvoji svatojakubské poutě.

5.3.5.2 Paulo Coelho a ti další

Význam literárního díla je v naší kultuře velmi silný, pokud si vzpomeneme na vliv knihy Utrpení mladého Werthera na od Goetheho. Po vydání knihy se ve společnosti šířila vlna sebevražd a Waldham se stal poutním místem mnoha lidí. Dovoluji si vyslovit hypotézu, že významný nárůst poutníků částečně také způsobila kniha.

Knih o Santiagu je velké množství, nicméně jednu zná dnes snad každý poutník, který se na Svatojakubskou pouť vydá. Jedná se o knihu Poutník (Coelho, 2002), a pokud mám být upřímný, tak první zmínku o celé pouti a možnosti jejího absolvování jsem se dozvěděl v pubertě právě po přečtení této knihy. Myslím, že výrazně ovlivnila povědomí veřejnosti o této pouti. Dle statistik nám hypotézu podporují i čísla, výrazný vzrůst poutníků se dostavil přesně od roku 1987, tzn. jeden rok po prvním vydání knihy. *„Sám si v předmluvě k jejímu českému překladu pochvaluje, že když ji v roce 1986 psal, přišlo k Svatému Jakubovi ročně pěšky na čtyři sta poutníků, zatímco když teď, patnáct let poté, pozoruje cestu z terasy hotelu blízko hranic s Francií, prochází kolem něho stejné množství poutníků každý den“* (Peňáz, 2004, s. 58).

(American Pilgrims on the Camino, 2011)

Jeho beletristické dílo dle mého výrazně přeznačilo typickou představu středověkého poutníka a nechalo vzniknout představě moderního poutníka. A jak můžeme sledoval minimálně na

knihách vydaných v ČR za posledních pár let: *Cestou hvězdy* (Jazairiová, 2005), *Z Lurd do Santiaga* (Čížková, 2005), *Pole plné hvězd* (Kaiser, 2009), *Svatojakubská cesta* (Rohrbach, 2007) a další. Nicméně všechny jsou zaměřené na individuální příběh autora.

Obsahem knih je většinou autorská deskripce cesty prolnutá různými osobními postřehy či zamyšlením nad vlastním životem. Už se v nich nemluví toliko o hledání boha či Svatém Jakubovi, ale spíš o sobě a překonání sama sebe. Středověká pouť se díky přispění Paula Coelhoa mění v postmoderní cestu za sebou samým. Myslím si, že se tomu nemůžeme divit. Povedlo se mu navázat na fenomén, který několik století úspěšně podřimoval a po svém probuzení už nedokázal obnovit tradici ve své ryzí podobě, ale nucen sledovat vnitřní proměny naší společnosti se otevřel poutníkům současným.

Kdo jsou ti další? Například Hape Kerkeling (2009), německý televizní bavič, který vydal jednu z velmi dobře prodávaných knih o Svatojakubské pouti. Posvátnost trasy je pryč, obtloustlý autor popisuje pouť po svém. První den své pouti hned odmítá ubytování v klášterní noclehárně v Roncesvalles a přespává v hotelu „*Ne, postel nepotřebuju, budu spát v hotelu. Muž se rozzuřeně zvedne, bouchne do stolu a zařve: Co je to za nové móresy? Každý poutník máš spát s ostatními, aby si mohli sdělovat dojmy, a ne soukromničit někde v hotelu! Nechápatě na něj zírám. Zkušenosti si vyměňuji rád, ale kožní plíseň nikoliv*“ (Kerkeling, 2009, s. 26). A v podobném duchu se odehrává i celý začátek knihy. Autor je zároveň gay, což je samo o sobě na původní křesťanské trase lehce kontroverzní. Nicméně postupem knihy se ukazuje, že pouť mění i jeho a namísto krácení si cesty taxíkem a přespávání v luxusních hotelech se stává i on trochu pokornějším. „*Časem ale přece jen dosáhnu onoho bodu, kdy konečně nemyslím na nic. Ovšem popsát pak cestu, po níž člověk šel zcela bezmyslenkovitě, je zhora nemožné. Člověk vnímá věci ještě nefiltrované mozkiem, nehodnotí je. To se pak ovšem těžko písemně formuluje*“ (Kerkeling, 2009, s. 191). Autor se přestává rozčilovat a psát neustále jen o bramborovém salátu a také se pomalu vyrovnává s obtížností trasy. Závěrem už kniha získává na hloubce. „*Příchod do Santiaga se opravdu podobá vstupu do nebe. Každý poutník se na konci své pouti objeví na témže nádherném místě, ale přijetí je jiné. Možná se řídí i jeho náladou. Má zdejší pouť se dá vyložit jako podobenství o celém mém životě. Byl to těžký porod, doopravdy i přeneseně*“ (Kerkeling, 2009, s. 279). Možná by se zdálo zbytečné věnovat této knize toliko prostoru, ale její prodejnost a podíl Němců, kteří se na pouť každoročně vydávají jsou závratné. V článku o fenoménu Svatojakubské pouti se můžeme dočíst následující: „*Jde o jakousi moderní příručku poutníka. Hlavní hrdina se poté, co překonal životní krizi, vydává na pouť. Ale nic*

mu není pochuti. Jednou se mu nelíbí ubytovna, jindy se přejí španělských "tapas" a musí zbytek denní štreky urazit v autobusu. Do dnešního dne se prodaly 2,2 miliony výtisků tohoto dílka. Žádná německá naučná knížka se nikdy neprodávala tak dobře“ (Daňková, 2007).

Němci začali dobývat Camino. Ve velkém. V roce 2007 byla dokonce spuštěna reality show s názvem The Big Celebrity Pilgrimage, kde různé celebrity absolvují společně s televizním štábem televize ProSieben trasu svatojakubské pouti. (Schultz, 2007)

Velká část současných poutníků si během cesty píše vlastní žurnál, kam během poutě zapisuje své postřehy a pocity a promile z nich se tyto deníky pokusí vydat. A určitému počtu z nich se to podaří. Pokud zadáte na webových stránkách největšího světového on-line knihkupectví (Amazon, 2011) heslo „Camino de Santiago“, během několika vteřin bude nalezeno 1.322 knih s tematikou této poutní cesty. (Amazon, 2011). V knize je podle mě síla.

5.3.5.3 Nakažlivé a virální Camino

Další důvod masového růstu moderních nomádů okrajově souvisí s předešlou hypotézou o knihách. Tato kapitola se trochu liší, ale věřím, že kulturologická analýza by měla být opravdu interdisciplinární a pro analýzu problematiky poutí v dnešní době se dostane i na pohled marketingu.

Útoky marketingu na člověka jsou čím dál tím přesnější, rafinovanější a mladá generace se sama poutá do složité sítě účelové komunikace. Každý marketér se snaží dostat propagovaný produkt či službu do běžné lidské komunikace, aneb šířit ho ústním podáním. *„Nejčastějším stimulem k šíření osobním podáním je osobní zkušenost s produktem či službou“* (Karlíček & Král, 2011, s. 43) Virálního efektu docílíme tak, že každý kdo má nějakou pozitivní zkušenost s nějakou službou či produktem, o tom poví svému okruhu přátel. (Karlíček & Král, 2011) A co to má společného s fenoménem poutnictví? Dle mého názoru poměrně dost. Pokusím se ilustrovat na vlastním příkladu.

Dvacetiletý student si náhodou pustí 25. července 2010, v den kdy je svátek Sv. Jakuba večerní zprávy na České televizi. Vidí krátkou reportáž o poutnících, kteří se vydávají do Santiaga. Po zprávách si sedne k počítači a napíše do vyhledávače klíčová slova a stiskne enter. Vyhledávač na něj vychrlí desetitisíce relevantních odkazů. Nejprve si přečte krátký

přehled na internetové encyklopedii, pak rozklikne další odkaz s článkem a fotogalerií jednoho z českých poutníků, tento kolotoč pokračuje dvacet minut a náš mladík den nato vyrazí do knihkupectví pro první doporučenou knihu. Třeba zrovna pro úspěšnou knihu od Hape Kerkelinga (2009). Během každodenní jízdy do školy knihu čte a líbí se mu kontrast dobrodružné poutě s jeho každodenní rutinou studia a práce. Vrací se znovu na internet a prohlíží si na internetových mapách, kudy vede trasa. Komunikuje prostřednictvím virtuálních fór s ostatními poutníky a zjišťuje si, co vše k takové pouti potřebuje. Jeho další cesta vede do obchodu s outdoorovým vybavením, kde utratí svojí několikaměsíční výplatu za nezbytnosti na pouť. Vybaven a připraven si kupuje letenku do Bordeaux, odkud dojíždí vlakem do výchozího bodu pouti, městečka Sant Jean Pied de Port. Absolvuje celou pouť a v jejím průběhu si na svůj facebook nahrává fotografie a píše komentáře k tomu, co zažil. Toto vidí všech jeho 700 přátel na sociálních sítích a cca 5% z nich si hezké fotografie prosdí i přes vlastní profil, takže toto „poselství“ vidí třeba dalších 35 x 500 lidí. Náš poutník je po návratu z cest plný zážitků a další rok je fenomén pouti jeho tématem číslo jedna a vypráví o tom, kde může. Dokonce se to nabízí jako poutavé téma pro svádění dívek. Jeho sociální statut se proměňuje a další lidé ho chtějí napodobovat. Inspiroval k pouti v následujících letech třeba pět lidí. A ti v dnešní době osloví další a další. Aritmetický růst dokládá i předešlý graf (American Pilgrims on the Camino, 2011).

Přesto, že jsem tuto kapitolu chtěl z práce odstranit, myslím si, že k ní patří a za teoretickým příkladem komunikačního schématu a vzorce nápodoby si stojím. O nápodobě v tradičním smyslu zde *„Poutník se musí fyzicky dotknout posvátného místa či předmětu, čímž toto posvátno přechází i na něho. Podobnou sílu měla i nápodoba. Také pojem imitatio se netýká jen jen napodobení, ale i vytvoření napodobením“* (Kapusta, 2011, s. 140).

5.3.6 Pouť v době moderní (současnost)

Jaké jsou rozdíly mezi současným pojetím Camina a mezi jeho předešlou formou? V průběhu textu se snažím nějaké rozdíly zmínit. Už jen představa středověkého poutníka v jednoduché kápi s holí a tykvicí je dnes nahrazena skutečnými poutníky oblečené ve funkčním oblečení, v ruce třímající hliníkové trekové hole a v uších zasazena sluchátka hudebního přehrávače.

Stejně tak i forma překonání prostoru se změnila, středověká cesta byla nebezpečná nejen díky divoké zvěři a lapkům, ale i díky komplikovanému terénu, nedokonalým mapám a špatnému značení. (Ohler, 2002)

Dnes ten, kdo nemá podrobnou mapu či průvodce následuje svojí satelitně řízenou GPS, ale v závěru pravděpodobně ani jedno není potřeba, protože trasa je vyznačena pomocí častých symbolů svatojakubské mušle či žlutých šipek, které se staly pro značení Camina příznačné. Našel jsem dokonce průvodce „*Camino de santiago Mobile application*“ (Caminodesantiago, 2011), kterého si můžete stáhnout do mobilního telefonu, a provede vás celou poutí, zjistí vám informace o trase, možnosti ubytování, stravování, prognózu počasí etc. Vývoj Camina v posledních letech je neuvěřitelně rychlý a těmito kroky ztrácí něco na své romantické auře a blíží se prefabrikované dovolené v globální vesnici. (Caminodesantiago, 2011)

Ubytování je v dnešní době možné prakticky v každé vesnici od Pyrenejí až do Santiaga, každý si vybere od nejlevnějších ubytoven, které jsou buď městské, nebo církevní. Pohodlnější poutník si může vybrat honosnější soukromé ubytovny a komu ani to nestačí, čas od času může narazit na hotel s bazénem.

Problémy se zaopatřením potravy již neexistují, obchody, bary a restaurace, které nabízejí různé poutnické speciály, se dají nalézt podél celé trasy. Voda je též dostupná z všudypřítomných pítek, i když během posledních let je s vodou v oblasti Leonu problém, protože se do spodní vody dostávají pesticidy z polí a mnozí poutníci zažívají nepříjemné střevní problémy. (Peregrina 2000, 2010)

Pamatováno je i na ty, kteří se spíše rádi prochází, ale na tahání svých batohů jsou už starší či prostě jen pohodlní. Pomáhá ale služba, která převáží batohy z jedné ubytovny k druhé. (Camino Ways, 2011). Za připomenutí samozřejmě stojí i prodejny cetek a různých poutnických artefaktů, které jsou hojně skupovány turisty prohlížející poutní místa. Možnost vykonat pouť má dnes prakticky každý, není výjimkou shlédnout Camino autobusem, který projede celou trasu za týden a umožní těmto „autobusopoutníkům“ projít se pouze po nejvýznamnějších místech Camina a musím uznat, že pohled na tyto mušlemi ověšené lidi, třímající v rukou nově nalakované hole z turistického obchodu je občas poněkud veselý. Budiž jim polehčující okolností, že většina z nich jsou důchodci.

Další fenomén je kolo. Projet Camino na bicyklu za týden není pro dvoukolé poutníky v aerodynamických úborech problém. Jediný problém v nich možná spatřují poutníci pěší, kteří

co chvíli musí uskakovat do příkopů, protože často vidíme jak cyklopoutník místo toho, aby jel po silnici, tak si vybere třicet centimetrů širokou pěší stezku a nahání poutníkům strach.

5.3.7 Historická fakta – zkrácená chronologie

Přehled začíná vždy časovým zařazením historické události a následuje krátký popis události a případně další poznámka.

(Peňáz, 2004)

8.století	Patron	Sv. Jakub ustanoven patronem Španělska proti muslimskému napadení
Před r.814	Karel Veliký	Karel Veliký táhne do Compostely osvobodit hrob svatého Jakuba, který ho o to ve snu požádal. Výprava končí porážkou u Roncevalles a smrtí Rollanda. Objevení Mléčné dráhy (od roku 1120 v Turbinově kronice)
951	Godšalk	Godšalk, biskup z Le Puy putuje do Compostely – (1866 a hlavně 1850)
1154	Ludvík VII.	Francouzský král Ludvík VII. Přichází jako poutník do Compostely; je to jediný král, který tam putoval .
1160	Kalixtova kniha	Kalixtova kniha (Kodex Calixtinus) shromažďuje kázání, přenesení ostatků, zázraky, Turpinovu kroniku a průvodce poutníka (vychází latinsky 1882 a francouzsky 1938)
1170	Řád	Založení Svatojakubského řádu – pravda.
1213	Sv. František	Sv.František dostává v Compostele zjevení, aby založil řád menších bratří
16.století	Katolické Špaň.	V protikladu k protestantismu přibývá poutníků v Compostele, která se stává symbolem velmi katolického Španělska (1996).
Konec 16.stol	Pravost hrobu	Řím vyslovuje pochybnosti o pravosti hrobu

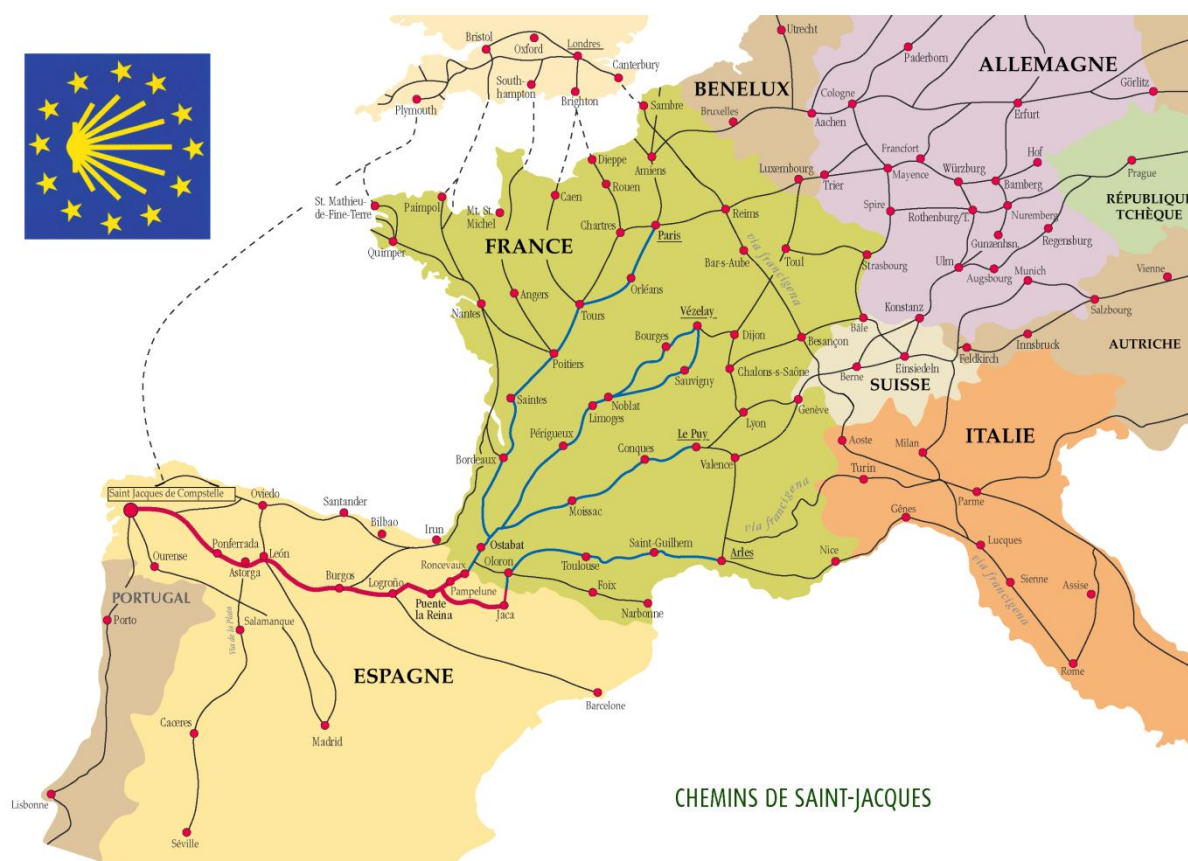
		v Compostele (málo známá věc).
1808	Napoleon	Napoleonská vojska v Compostelle.
1884	Druhé nalezení	Druhé nalezení těla svatého Jakuba, potvrzené papežem Lvem XIII.
1885	Otevření hrobky	Poprvé v dějinách je hrobka otevřena pro poutníky – (dnešní poutníci o tom často nevědí).
1951	1000 let	Francie oslavuje 1000 let od pouti biskupa Godšalka z Le Puy do Compostely .
1962	1000 let	Arcibiskup compostelský přichází do Le Puy k 1000. výročí založení kostela svatého Michaela na místní sopečné věži biskupem Godšalkem.
1972	Příručka	Francouzská federace vydává první díl „Svatojakubské cesty“ .
1982	Jan Pavel II.	Papež Jan Pavel. II putuje do Compostely.
1987	Kulturní památka	Rada Evropy prohlašuje svatojakubské cesty za Evropskou kulturní památku
1998	UNESCO	Zařazení některých částí svatojakubské cesty z Le Puy do světového dědictví UNESCO
1999	Svatý rok	Svatý rok ve spolupráci s galicijskou vládou.

5.4 Geografické vymezení

5.4.1 Trasy do Santiago de Compostela a jejich značení

Svatojakubská cesta byla přijata mezi památky světového dědictví UNESCO v roce 1987. Jedná se o stále aktivní poutnickou trasu, jejíž počátek je u Francouzsko-Španělských hranic. Pod ochranou UNESCO se nachází přibližně 1.800 světských a svatých budov podél trasy. Dále je Svatojakubská pouť také považována za důležitou středověkou stezku výměny kulturních prvků mezi Iberským poloostrovem a zbytkem Evropy. Dodnes zůstává Svatojakubská pouť živou vzpomínkou připomínající jednotnou sílu Křesťanské víry. Svatojakubská pouť má přiděleno referenční číslo 669. (UNESCO, 2011)

Bylo by chybné si představovat Svatojakubskou pouť jako syntetickou trasu vedoucí z španělsko - francouzských hranic do města Santiago de Compostela. Celá síť vznikala přirozeně jako soutok mnoha poutnických tras protínajících Evropu.

Chemins de Saint-Jacques (GFDL, 2011)

Když se mluví o Camino de Santiago, myslí se často Camino Francés. Je to sice trasa historicky nejfrekventovanější, ale nikoli jediná. Podobně oblíbená byla i trasa Camino del Norte, jež vedla po baskickém, kantaberském a asturském pobřeží a do vnitrozemí se stáčela u Ribadea (Galicie). Vía de la Plata vedla poutníky z jižního Španělska přes Salamanku a Zamoru po staré římské obchodní trase. Camino Portugués přichází do Galicie v Tui a dál pokračuje na sever, zatímco na Camino Inglés se poutníci vyloďovali v různých přístavech v severozápadní Galicii – včetně přístavů O Parrote (poblíž La Coruni), Ferrol a Neda – a dále pokračovali přes Pontedeume a Betanzos, aby se posléze v Sigueiru napojili na trasu Camino Francés. Další trasa, o které se zmíním, je Camino Primitivo, nejstarší a nejnáročnější Camino. Závěrečným Caminem je trochu specifická trasa s názvem Camino Fisterra, které vede až k břehům oceánu. Pokračuje přibližně sto kilometrů za Santiago de Compostella a je pomyslnou třešničkou na dortu, kterou si dopřeje jen část poutníků.

Značení trasy je prováděno patníky uvádějící zbývající počet kilometrů k cíli, dále různými variacemi žlutých šipek a mušle hřebenatky. Síť značení je v dnešní době velmi silná a poutník se může vydat i bez podrobného průvodce.

Značení I. (Gavlas, 2010)

Předchozí fotografie pochází z Horské cesty Camina Primitivo, příznačný patník doplněn žlutou šipkou. Patníky se objevují většinou s pravidelným odstupem jednoho kilometru.

Značení II. (Gavlas, 2010)

Výše opět varianta značení, kde je kachlík se symbolem mušle připevněn na zídku a doplněn žlutou šipkou. Fotografie pochází z Camina Norte.

Značení III. (Gavlas, 2010)

Nultý patník na mysu Finsterra označuje zbývající počet kilometrů k cíli. Poslední patník celého Camina Finisterra.

Značení IV. (Gavlas, 2007)

Hraniční patník v Pyrenejích mezi Španělskem a Francií. Nachází se na Caminu Francés, zobrazuje kromě mušle také zbývající počet 765 kilometrů do Santiaga

Značení V. (Gavlas, 2010)

Značení na sloupu poblíž Bilbaa na Caminu Norte, samotná žlutá šipka na sloupu s vedením.

„Dnes zůstává nejoblíbenější Camino Francés, ale pro svůj větší klid si nalézají stále více fanoušků také Camino Norte a Camino Primitivo“ (Simonis, 2004, s. 424). Celé tři trasy, Camino Francés, Primitivo, Finisterra a 60 % cesty z Camino Norte jsem v letech 2007 a 2010 pěšky absolvoval.

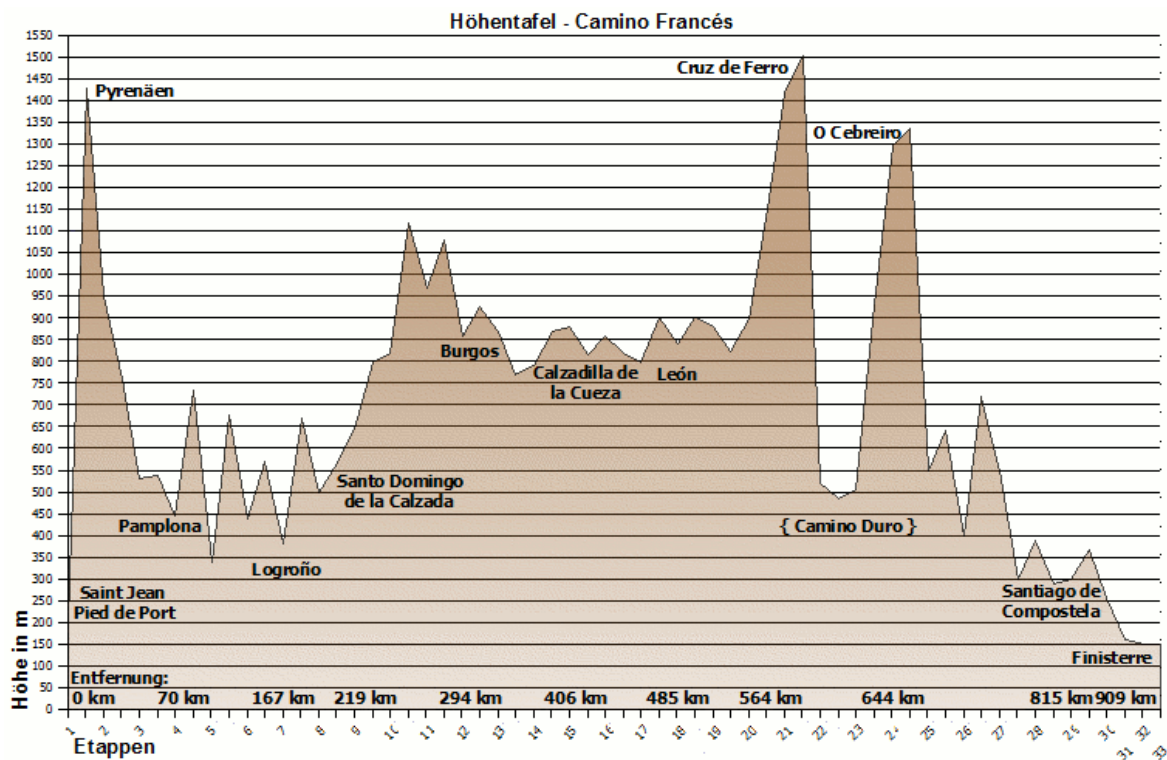
5.4.2 Camino Francés

Nejčastější výchozí body na Camino Francés je Saint-Jean-Pied-de-Port na francouzské straně Pyrenejí a nebo Roncesvalles na straně španělské. Poté cesta vede 800 km přes Navarru, La Rioju, Kastilii, León a Galicii – tedy 5 severošpanělských provincií. Cestu mívá spousta vesniček i velkých historických měst, jako jsou Pamplona, Logroño, Burgos a León. V roce 2010 začínalo ve výchozím bodě poutě, francouzské vesnici St. Jean. Pied de Port pouze „6,55% / 17.852“ (Pilgrims office, 2010) poutníků. Nejvíce jich „24,86% / 67.794“ (Pilgrims office, 2010) začínalo pouze 113 kilometrů od Santiaga ve městě Sarria.

Začátek pouti ve francouzském Saint-Jean-Pied-de-Port a následující úsek přes hory do Roncesvalles je pravděpodobně nejtěžším z celé cesty. Moc se o tom nemluví, ale špatné počasí je tam často a může se tam hodiny bloudit.

Trasa je běžně rozdělena na přibližně 30 etap. Zde přidávám výčet měst po oficiálně vyznačené trase, kterou jsem prošel v roce 2007.

St. Jean Pied de Port - Roncesvalles – Larrasoana - Pamplona - Puente la Reina - Estella - Los Arcos - Logrono - Najera - Santo Domingo de la Calzada - Belorado - San Juan de Ortega - Burgos - Hornillos del Camino - Castrojeriz - Fromista - Carrion de los Condes - Ledigos - Sahagun - El Burgo Ranero - Mensilla de las Mulas - Leon - Villadalgos del Paramo - Astorga - Rabanol de Camino - Molinaseca - Villa franca del Bierzo - O Cebreiro - Samos - Portomarin - Palas de Rei - Arzua - Monte de Gozo - Santiago de Compostela

Hohenfotel – Camino Francés (Tiler, 2010)

Z výškového profilu trasy je možné vysledovat několik věcí. Trasa začíná poměrně náročným přechodem Pyrenejí, poté následuje mírně vlnitá oblast s krajem La Rioja.

Pyreneje (Gavlas, 2007)

La Rioja (Gavlas, 2007)

Rioja je krásná oblast, která je hluboce spjata s produkcí vína a vinařskou kulturou. Cestu lemují všudypřítomné vinohrady a ochutnávka domácího vína se stává nutností. Následuje velmi plochá část napříč španělskou náhorní planinou, která se nazývá meseta. Dlouhá část, kde se na nás usmívají tu a tam lány slunečnic nebo jen prázdná zemědělská půda. V létě se její krajina drží v béžových až žlutých vyprahlých tónech, ale během jara je krásně zelená plná živých barev.

Hlavním městem kraje La Rioja je Logroño, po Pamploně druhé velké město, které na Caminu Francés potkáte. *„Začalo se rozrůstat ve 12. Století, kdy tu Dominik Cestář se svým pomocníkem Janem Ortegou postavili most přes řeku Ebro“* (Válková & Churanová, 2009, s. 60).

Logroño při bližším pozorování prozradí jistou paranoiu, kterou trpí jeho obyvatelé. Uvidíte jen neoznačené zvonky, nejsou na nich jména, ale jen čísla. Všudypřítomné kamerové systémy jsou pro poutníka – bezdomovce jistým štípnutím a návratem do městské reality. *„Nikde v celém Logroňu nenajdeš na zvoncích jména, lidé zde zachovávají přísnou anonymitu“* (Čížková, 2005. s. 54).

Meseta (Gavlas, 2007)

Po Logroňu přichází meseta.

Po tomto úseku dlouhém skoro 400 kilometrů si už mnohý poutník říká, že by ocenil nějakou tu překážku, aby se chůze stala zajímavější. *„Pěšina je docela bílá a práší – krasová krajina. Obilí už uzrálo, ale nevyrostlo, je docela nizoučké, Meseta“* (Jazairiová, 2005, s. 104).

Meseta má špatnou reputaci. Plochá, suchá a nehostinná má největší šanci být poutníky, kteří mají naspěch vypuštěna. Osobně jí považuji za neskonale krásnou a inspirující a možná za nejsilnější část celého Camina Francés. Němá krajina a nekonečný horizont vám na náladě často nepřidá. *„Mám pocit, že jsem poslední bytost, co přežila na zeměkouli, tak daleký a osamělý je výhled kolem, země vyprahlá a vysušená. Jdu mnoho hodin a všechno zůstává pořád stejné, jako kdybych se nehnula z místa“* (Rohrbach, 2007, s. 131). Čas v Mesetě plyne pomalu. Pocit, kdy ráno vycházíte z jednoho místa a již vidíte třicet kilometrů vzdálenou vesničku, kam za sedm hodin dojdete, je vskutku ubíjející. Nicméně věřím, že Meseta i se svým přesahem patří do části, kdy má člověk možnost přemýšlet a její absolvování ho posílí.

Poutníková přání po změně jsou sice za dlouho, ale přece jen vyslyšena. Přichází přírodní zed' oddělující otevřenou Mesetu od lesnaté a vlhké Galicie.

Galicie (Gavlas, 2007)

Jižní cíp Kantabrijských Kordiler propouští jen zlomek z mraků nad rozlehlou náhorní planinu, většina dešťů proto zůstává v Galicii, která je díky tomu velmi zelená. „Žluté barvy Kastilie konečně zmizely. Nyní je všechno zelené a poprchává. Cesta je valícím se potokem. Chuchvalce mlhy, závoj oblaků zakrývají výhled. Promočené boty skřípou při každém kroku a vytéká z nich ohřátá voda, aby uvolnila vstup studené“ (Rohrbach, 2007, s. 209).

Tato část je příjemně kopcovitá, po dlouhé rovině a jednoduše barevnosti si poutník opravdu užívá rychlých změn scenérií. Celá oblast je velmi zvlněná, každého poutníka čeká dokonce známý výstup na pověstné O’Cebreiro. „Leží ve výšce 1298 m.n.m., trochu odkloněné od původní římské cesty. Hospic v Cebreiru byl založen již v roce 835 a byl jedním z nejstarších na caminu“ (Válková & Churanová, 2009, s. 173).

Zajímavostí je v Galicii zde určitě všudypřítomný výskyt eukalyptu. Strom zde byl uměle vysazen pro průmyslové účely a nyní se nekontrolovaně rozrůstá a narušuje přirozenou rovnováhu ekosystému. Byl zde vysazen různými investory už před 150 lety a Galicii se proto říká Eukalyptová země. (Trabado, 2007)

Eukalyptová země (Gavlas, 2011)

Camino Francés je dnes toliko oblíbené, kvůli výbornému značení skvělé dostupnosti služeb a zboží, ale jak také říká Rodríguez (2008) „*Díky silnému kulturnímu a spirituálnímu poutu a stovkám historických budov*“ (s. 3) Trasa a její historické a kulturní dědictví je obrovské, k popsání všech historických a kulturních prvků, které dělají Camino Francés tím čím dnes je bychom potřebovali opravdu obrovský prostor.

5.4.3 Camino Norte

Třetí nejpopulárnější trasa v roce 2010 (Pilgrims office, 2010) se nazývá Camino Norte (Severní cesta) nebo také Ruta de la Costa (Pobřežní cesta). Toto Camino kopíruje severní břeh Španělska. Trasa začíná ve městě Irún a prochází následujícími městy - San Sebastian, Bilbao, Santander, Gijón, Lugo a dále se stáčí do vnitrozemí, kde se připojuje u města Arzúa k trase Camina Francés.

Severní trasa se stává díky přeplněnému Caminu Francés velmi oblíbenou alternativou. Camino Norte si dnes získává zpět svou pověst jako důležité kulturní a poutní trasy.

Sjednocení krajů, kterými prochází, by mělo pomoci k získání statutu světového dědictví udělovaného UNSECO. (Gonzalez, 2006)

Nacházíme na ní poutníky, kteří dávají přednost samotě, větší diverzitě krajiny, chladnějšímu podnebí, klidu, ale také všudypřítomné mořské hladině. Cesta dostala v posledních letech také nové značení a člověk se tak často neztrácí, přesto musí dávat na cestu mnohem větší pozor než na Caminu Francés. Mnoho poutníků si ovšem stěžuje, že severní trasa často vede po hlavních silnicích a opravdu z vlastní zkušenosti můžu říct, že přibližně 60 % trasy vede po asfaltu. Nakonec mnoho poutníků, stejně jako já, občas z trasy sejde a raději putuje po mnohakilometrových plážích.

Pláž, Camino Norte (Gavlas, 2010)

Počasi je chladnější a pobřežní úsek také láká více srážek. Proto i během mé pouti v roce 2010 bylo v červenci neustále zataženo a často pršelo. *„Díky blízkým horám podlél Camina*

Norte se vytváří mrholící mračna, kterým se říká Txirimiri, Calabobos, Morrina, Orvallo“ (Gonzalez, 2006, s. 23). Severní trasa je spojená s mořem a životem okolo něj, to znamená, že prochází mnoha rybářskými vesnicemi, ale také turistickými letovisky. Příjemný je i moment, kdy trasa počítá ve dvou bodech s použitím malé bárky na překonání zálivů. Žádný poutník to už snad ani nepovažuje jako podvádění. Osobně hodnotím Camino Norte náročnějším, kopcovitá až hornatá krajina člověka rychleji vyčerpá, ale odměna v podobě mořské koupele u jedné z odhlehých a liduprázdných pláží je adekvátní kompenzací.

Záliv, Camino Norte (Gavlas, 2010)

Třetinu celé trasy vidíme po své pravici majestátní vrcholky Kordiler, které postupně přecházejí v ještě impozantnější štíty masivu Picos de Europa.

Picos de Europa (Gavlas, 2010)

Trasa je běžně rozdělena na přibližně 35 etap. Zde přidávám výčet měst po oficiálně vyznačené trase, jejíž část jsem prošel v roce 2010.

Irún, Hondarribia, Guadalupe, Monte Jaizkibel, Pasai Donibane, Pasai San Pedro, Monte Ulia, San Sebastian / Donastia, Monte Igueldo, Orío, Zarautz, Azkizu, Zumaia, Itziar, Deba, Astigarribia, Markina-Xemein, Ziortza, Gernika, Larrabetzu, Zamudio, Artxanda, Begoña, Bilbao, Barakaldo, Sestoa, Portugalete, Santurtzi, Abanto y Ciervana, La Arena, Muskiz, Somorrostro, La Haya, Onton, Castro-Urdiales, Cerdigo, Islares, Liendo, Laredo, Colindres, Treto, Gama, Argoños, Santoña, Solargo, Güemes, Galizano, Loredó, Somo, přívozem do Santanderu, Puente de Arce, Barreda, Santillana del Mar, Cobreces, Comillas, San Vicente de la Barquera, Unquera, Colombres, Buelna, Pendueles, Vidiago, San Roque de Acebal, Llanes, Celerio, Barro, Niembro, San Antolin de Bedón, Naves, Hontaría, Piñeres, Siliella, Belmonte, Ribadesella, San Pedro, Leces, La Vega, La Isla, Colunga, Pernús, Priesca, Sebrayo, Tornón, Carda, Villaviciosa, Amandi, Casquita, Las Vallinas, Barcena, La Olla, Gijón, Taborcias, Villuir, Rellón, Río Bareyo, Villaín, Villapedre, Piñera, La Venta, La Colorada, Navia, Jario,

Cartavio, El Franco, Porcía, Salave, Tapia de Casariego, Calambre, Santagadea, Ove, Vilela, Cubelas, Puente, San Martin Pequeño, San Martin Grande, Calzada, Arroxo, O Grove, San Pedro, San Lazaro, Mondoñedo, Barbeitas, Pedroso, Lousada, Xesta, Gontán de Arriba, Gontán, Abadin, Os Castros, Regueira, Chouzas, Vilalba, Hermida, Puente de Saa, As Penas, , Baamonde, Puente de San Alberte, San Breixo, Raposerio, Santa Leocadia, Seixon, Miraz, Laxes, Casa a Braña, Portalamas, Loureiro, Roxica, Cabanal, Travesas do Ledro, Marcela, Marco das Pias, Vilariño, Sobrado dos Monxes Vilarchao, Castro, Madelos, Corredoiras, Boimorto, Gándara, Franzomil, Piñeiro, Vilar, Castro, Arzua. Zde se trasa napojuje na Camino Francés.

5.4.4 Camino Primitivo

Tato trasa byla pravděpodobně tou nejkrásnější a nejnáročnější, kterou jsem absolvoval. 320 kilometrů dlouhá trasa, která se napojuje z Camina Norte u města Valleviciosa a dále vede přes města Oviedo a Lugo a končí připojením na Camino Francés. Náročná trasa vede po Galicijských horách a pokud budeme mít štěstí na počasí, otevřou se nám jedny z nejkrásnějších scenérií, které je možno na caminu vidět.

Camino Primitivo (Gavlas, 2010)

Opravdu nádherná trasa s minimálním podílem asfaltu je díky své náročnosti poměrně volná a počet poutníků na den se i v průběhu Svatého roku 2010 pohyboval okolo 20. Krásné trasy po otevřených pláních ve výškách okolo 1200 metrů nad mořem jsou místem, kde potkáte polodivoké koně a stáda pasoucích se ovcí a krav. Trasa působí velmi přirozeně a z mého pohledu to byla nehezčí část, kterou jsem absolvoval. Malý počet poutníků a turistů v kombinaci s náročnější trasou, jejíž překonání je odměnou. Nemluvě o estetickém prožitku její krajiny.

Camino Primitivo neznamena, že trasa je primitivní či triviální, jak by se mohlo na první pohled zdát. Slovo Primitivo značí, že se jedná o trasu původní. Dokonce o první trasu, po které se poutníci z Asturského království vydávali.

V Galicijském průvodci se můžeme dočíst následující. *„Pravděpodobně se jedná o stejnou trasu, kterou v devátém století absolvoval král Alfons II. z Ovidea k hrobu Svatého Jakuba v Santiago de Compostela“* (Rodríguez, 2009, s. 3). Tento vládce hrál také důležitou roli v potvrzení pravosti Jakobových ostatků nalezených v Santiagu, sponzoroval výstavbu první tamní baziliky a účastnil se vzniku ranného kultu Svatého Jakuba.

Jednalo se pravděpodobně o velmi populární trasu až do konce 10 století, kdy pomalu přebírá vedení Camino Francés z Leónu, který se stal hlavním městem provincie a Oviedo tak ztratilo svojí dominantní pozici. Přesto podél trasy najdeme mnoho osamocených klášterů a špitálů, které jsou stále důkazem duchovní hodnoty celé tradiční trasy. (Rodríguez, 2009)

Trasa se dá rozdělit do 10-12 etap a od napojení z Camina Norte prochází následujícími městy. Celou trasu jsem absolvoval v roce 2010. Villaviciosa, Camoca, Valdediós, La Campa, Carcabada, La Vega de Sariego, Pola de Siero, El Berron, Collotto, Oviedo, El Escamplero, Grado (Villapañada), Cornellana, Salas, La Espina, Tineo, Borres, Pola de Allande (Peñaseita), Montefurado, Lago, Berducedo, La Mesa, Buspol, Grandas de Salime, Castro, Padraira, Peñafuente, Alto de Acebo, Cabreira, Fonfria, Paradanova, Fonsagrada, Padrón, Villardongo, Hospital de Montouto, Paradavella, Lastra, Cadavo, Villabade, Castroverde, Gondar, Lugo, Burgo, Bacurín, San Román de Retorta, Burgo de Negral and Pacio or Vilamaior de Negral, Ferreira, Leboeira, Augas Santas, Merlán, As Seixas, Casacamiños, Hospital das Seixas, Arnade, Vilouriz, Vilamor, Melide a zde se cesta opět napojuje na hlavní trasu Camino Francés

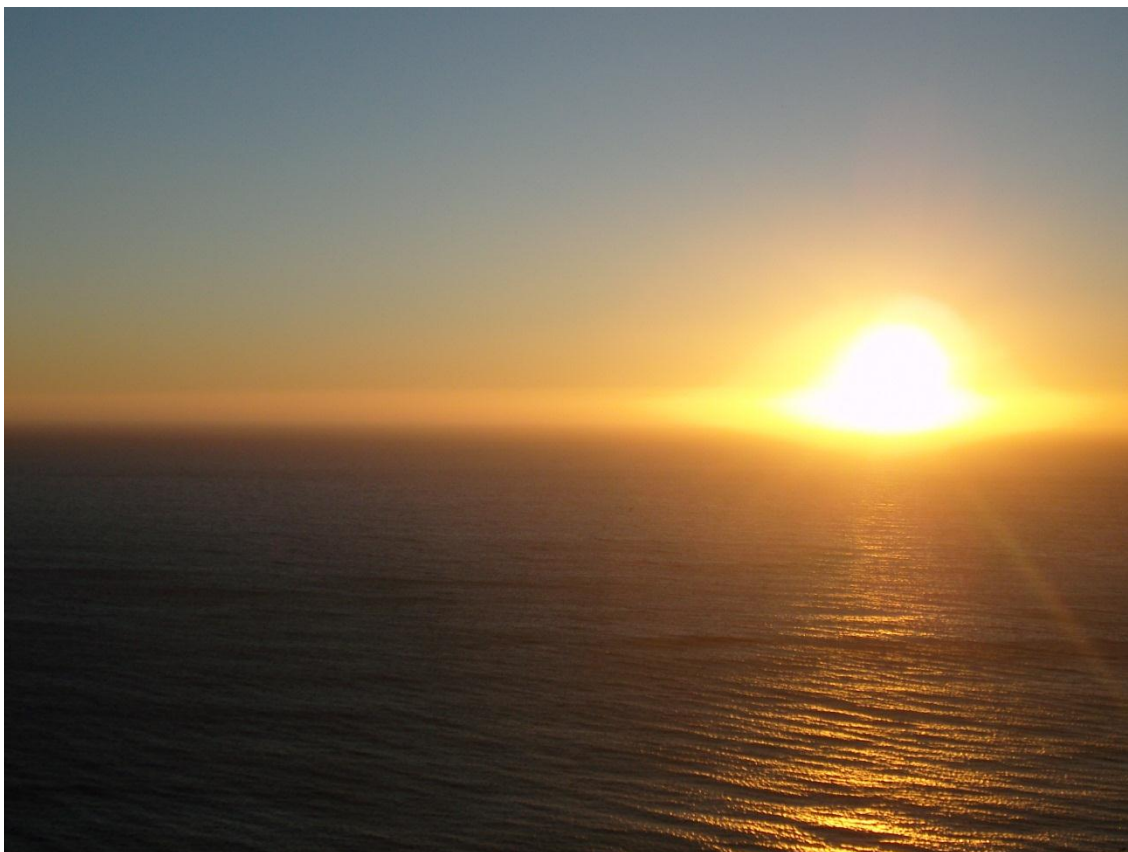
5.4.5 Camino Fisterra

Finisterra (Gavlas, 2010)

Finisterra je výběžek omývaný vlnobitím Atlantického oceánu, dříve považován za konec známého světa. Přestože hlavní cíl pouti je úzce spjatý s ostatky svatého Jakuba a městem Santiago de Compostela, mnoho poutníků si svojí cestu ještě o 100 kilometrů prodlouží a dochází na místo, kterému se přezdívá konec světa. Jedná se opravdu o velmi silný zážitek, po měsíční či mnohaměsíční cestě poutník dojde na opravdu přirozený konec pouti. Dál už se jít nedá, po vodě člověk chodit neumí. Patník s číslem 0,00 km mluví nadevše jasně. Pouť je u konce.

Poutníci jako symbol pokání na výběžku Fisterra i dnes spalují své oblečení. Krásný zážitek přírodního divadla, kdy se každý den odpoledne na výběžku posadí desítky poutníků sledujících zapadající slunce. A poté co za nekonečnou modrou plochou zmizí poslední kousek ohnivě koule, tak začíná několikaminutový potlesk. V kontextu celé poutě jsem krásnější scénu pravděpodobně neviděl.

Konec cesty (Gavlas, 2010)

Jak jsem již zmínil, tak i v dalších zdrojích nalezneme podobné informace. „*Pro lidi žijící ve starých časech, až do pozdního středověku byla Fisterra posledním objeveným místem a nejzápadnějším cípem Evropy. Místo nacházející se na samém konci mléčné dráhy*“ (Rodríguez, 2008, s. 3). I staří Římané, kteří tato místa okupovali ještě v druhém století př. n. l. byli rozpačití z pohledu na slunce mizící do oceánu. Je jednoduché si představit, že Fisterra byla od pradávna mystické místo, kde se lidem vyjevovalo mnoho různých otázek.

„*Dosažení konce světa brali dávní poutníci jako magický vrchol svatojakubské pouti – spirituální už prožili předtím v Santiagu. Dodnes tady bývá mnoho lidí zachvácen projevem pohanství. Na skále pod majákem jsou četná ohniště, kde poutníci i turisté pálí boty nebo části oděvů, aby plameny vzaly s sebou nenávratně všechny minulé hříchy a nesnáze*“ (Kaiser, 2009, s. 417). Od dvanáctého století byl jeho účel však jasně dán, místo bylo spojeno se svatojakubskou poutí. Kodex Kalixtinus spojil toto území se Svatojakubskou poutí (Rodríguez, 2008, s. 4). Stejně tak existují nepsaná pravidla, co by měl každý poutník, který zakončí svojí pouť na Finistře udělat

- Vykoupat se na pláži Langosteira a očistit tak své tělo a smýt prach z dlouhé poutní cesty. Pro poutníky tak začíná nový život.
- Spálit své oblečení, aby svůj nový život nezačínali se zátěží.
- Vidět východ a západ slunce, neboť ty symbolizují smrt a zmrtevýchvstání, a tím i zmrtevýchvstání Bohem požehnaného poutníka.

Hořící oblečení (Gavlas, 2010)

5.5 Camino v kontextu krajinných megatypů

V této práci se snažíme poutě různě definovat, myslím, že je záhodno určit je i dle krajinných celků. Rozdělení Evropy do 13 krajinných megatypů provedl v roce 1990 a dále v roce 1995 rozpracoval do 30 megatypů geograf J.H.A. Meeus. „Megatyp naznačuje velké plochy zemědělské krajiny, jejichž rozloha přesahuje 2000 km²“ (Lapka, 2008, s.53) Pokud budeme vycházet z mapy, kterou nalezneme u Farina (2006) můžeme si všimnout, že trasy Camina jich křižují hned několik.

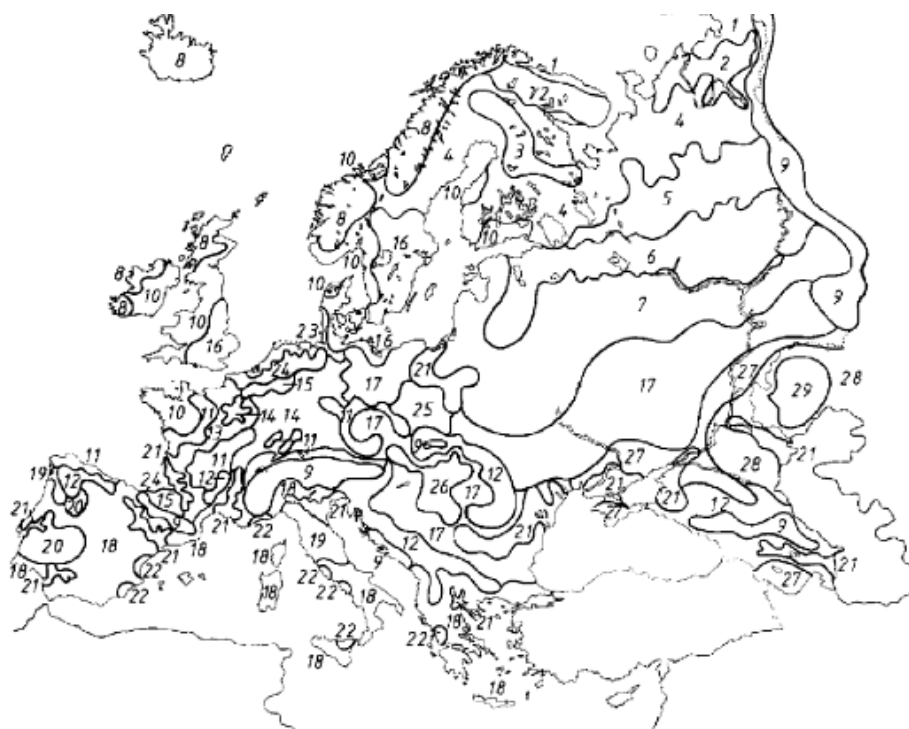

Figure 1-7. Distribution of pan-European landscape types (from Meeus 1995, with permission).

1. Artic tundra	19. Cultura promiscua
2. Forest tundra	20. Montados/Dehesa
3. Boreal swamp	21. Delta
4. Northern taiga	22. Huerta
5. Central taiga	23. Polder
6. Southern taiga	24. Kampen
7. Subtaiga	25. Poland's strip fields
8. Nordic highlands	26. Puszta
9. Mountains	27. Steppe
10. Atlantic bocage	28. Semi-desert
11. Atlantic semi-bocage	29. Sandy-desert
12. Mediterranean semi-bocage	30. Terraces
13. Atlantic open fields	
14. Continental open fields	
15. Aquitaine open fields	
16. Former open fields	
17. Collective open fields	
18. Mediterranean open land	

(Meeus, 1995 podle Farina, 2006, s. 14)

Během putování po Caminu Francés jsem prošel šesti různými provinciemi. Trasa opravdu překračuje napříč celé Španělsko. Ještě jednou se vrátím k úžasnému momentu, kdy se poutník pohybuje krajinou lineárně. Vnímavý poutník opravdu cítí pomalý přerod krajiny podle větších celků, rozezná, jak se dominantní rysy krajiny mění. Podle příkladu Meeuse si můžeme zkusit určit hlavní megatypy zmíněných tras, které jsem prošel.

Camino Francés

- Mediterranean semi-bocage

Semi bocage (Gavlas, 2007)

- Kampen

Kampen (Gavlas, 2007)

- Mediterranean open land

Open land (Gavlas, 2007)

- Mountains

Mountains (Gavlas, 2007)

- Montados / Dehesa

Montados / Dehesa (Gavlas, 2010)

Camino Norte

- Mediterranean open land

Open land II. (Gavlas, 2010)

- Mediterranean semi-bocage

Semi bocage II. (Gavlas, 2010)

- Atlantic semi-bocage

Semi-bocage III. (Gavlas, 2010)

Camino Primitivo

- Mediterranean semi-bocage

Semi-bocage IV. (Gavlas, 2010)

- Mediterranean open land

Open-land III. (Gavlas, 2010)

- Montados / Dehesa

Montados / Dehesa II. (Gavlas, 2010)

Camino Fisterra

- Montados / Dehesa

Montados / Dehesa III. (Gavlas, 2010)

- Cultura promiscua

Cultura promiscua (Gavlas, 2010)

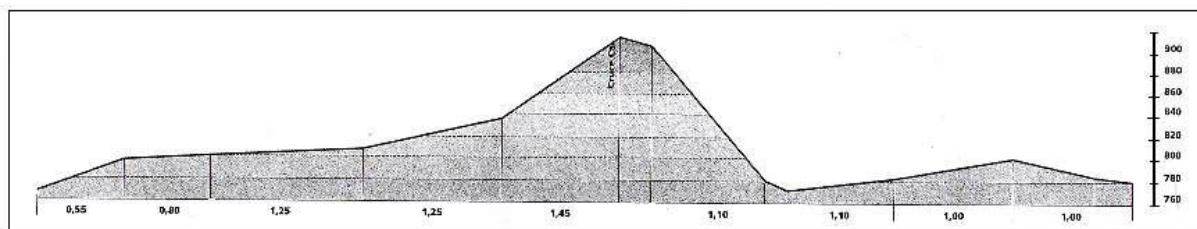
5.6 Castrojeriz: příklad ergonomie

Během své první pouti do Santiaga jsem si všiml, že trasa pouti nevolí v krajině tu nejjednodušší trasu. Ideální trasou si představuji co nejvíce ergonomickou variantu s co nejmenšími výkyvy v elevaci a nejvhodnějšími úhly stoupání a klesání.

Castrojeriz (Gavlas, 2007)

Nicméně jaké bylo mé překvapení, když u města Castrojeriz, které se nachází ve středu ploché Španělské náhorní plošiny nazvané Meseta, spatřím pahorek s velmi prudkým stoupáním. *„Šípky vás zcela neomylně dovedou k místu, kde musíte sebrat všechny své síly. Stoupání je prudké, musíte se vyšplhat do výšky téměř devíti set metrů nad mořem, odměnou vám však bude jeden z nejkrásnějších pohledů na starou Kastilii“* (Válková & Churanová, 2009, s. 98).

(Gonzalo, 1998, s. 51)

Odbočka o vzdálenosti jednoho či dvou kilometrů by všechny poutníky ušetřily tohoto prudkého výstupu, kde se ne jeden poutník pěkně zapotí. Proč se tedy trasa nestáčí přirozeně lehčím terénem a nepostupuje jednodušeji k cíli?

Vysvětlení nacházím v povaze poutníků, kteří tuto cestu vyšlapávali před mnoha stoletími. Výzvy, které cesta nabízela kajícím se poutníkům, byly přijímány a nejjednodušší cesta nemusela být vždy ta pravá. Mysl poutníků byla připravena se cestou pokat a překonávání přírodních překážek byla cesta jak dojít spirituálním zisku na jejím konci. Samozřejmě, že tato myšlenka je pouze spekulací a přístup do mysli poutníků z minulosti nebude nikdy jednoduchý.

5.7 Camino 2010 ve statistikách

Zde bych rád krátce představil kompletní statistiky, které uvolnila Španělská poutnická kancelář (Pilgrims office, 2010) v Santiagu de Compostela. V roce 2010, kdy byla účast nejvyšší za posledních mnoho let. Do Santiaga dorazilo 272.703 poutníků, což je ve srovnání s posledním svatým rokem v roce 2004 o 92.759 poutníků více.

Pokud bychom měli poutníky rozdělit podle pohlaví, jedná se o poměrně vyrovnané číslo 44,33% bylo žen a 55,67% bylo mužů.

Z hlediska dopravního prostředku dorazilo pěšky 87,31% poutníků, následovalo je kolo s 12,22%, koňský hřbet s 0,45% a 0,01% na invalidním vozíku.

Zajímavý je dále věkový průřez poutníků do Santiaga. Celých 29,33% poutníků je mladších než třicet let, 58,17% poutníků je v rozmezí mezi třiceti a šedesáti lety a 12,5% je starších než 60 let.

Pohled na motivaci poutníků nám prozrazuje mnoho o nich samých a o změnách, do kterých se trasa v dnešní době dostává. Pouť z čistě náboženských důvodů vykonalo 54,59% poutníků, 40,37% uvádí důvody kulturní a náboženské a 5,04% přiznává pouze kulturní důvody.

Podíl zahraniční a domácích poutníků je následující – 69,14% jsou Španělé a 30,84% jsou cizinci.

Nejoblíbenější trasy jsou Camino Francés s 69,48%, Camino Portugues s 12,58%, Camino Norte s 6,60%, Via de la Plata s 5,23% a Camino Primitivo s 2,84%.

(Pilgrims office, 2010)

5.8 Symboly

5.8.1 Oblek

Středověký poutník byl nejčastěji oblečen do běžného oděvu tehdejších cestujících. Pod vlivem zbožné představivosti tento oblek pomalu dostával symbolické významy. Mezi nutné potřeby, které poutník musí mít, a po příkladu otců bez nich nesmí jít je hůl, kufřík, ale také velký klobouk a dobrý plášť proti bouři. *„Nezbytný byl dlouhý plášť, často bez rukávů, který chránil proti dešti a chladu, v noci pak sloužil jako příkryvka. Klobouk se širokým okrajem stínil obličej proti slunci a bránil tomu, aby déšť stékal člověku po zádech“* (Ohler, 2002, s.75).

Poutník je tak symbolicky oděn stálostí, láskou a čistotou. Ukryt pod pláštěm dobrých skutků se opírá o hůl naděje, okovanou láskou, jeho měšec a kufřík skrývají poklady, které mu bůh dal a jeho tykev je plná vody z živého pramene.

Prostý lněný šat novodobí poutníci dávno odhodili a namísto toho nosí trekingová trička. Namísto klobouku s širokou krempou mají na hlavách kšiltovky a namísto hole naděje třímají hliníkové trekové hole.

Dnešní poutník si hlídá především váhu svého batohu, osobně jsem si vystačil s jednoduchým itinerářem. Pokud je prakticky každý den možnost vymáchat ve vodě propocené oblečení, tak stačí poutníkovi přesně 2 kompletní sady, jedna na teplejší počasí, jedna na chladnější. K tomu větruodolná bunda, jakékoliv pohodlné boty a pláštěnka. *„Mějte přímo na paměti, že batoh by neměl mít více než 10kg“* (Válková & Churanová, 2009, s. 121). Potkal jsem poutníky, kteří se vešli třeba i do 4 kg, sám jsem začínal a končil podobně jak Kaiser (2009). *„Když jsem v Čechách začínal, vážila moje krosna přes dvacet kilo. Do Compostely jsem docházel už s poloviční zátěží. Zásadou je toho tahat s sebou co nejméně“* (Kaiser, 2009, s. 425)

5.8.2 Poutnická mušle

V Paříži se našly mušle v hrobech z doby merovejské, tedy dříve než byl nalezen hrob svatého Jakuba v Compostele. Od 12. století je to compostelská zvláštnost, která se prodává poutníkům na památku.

Původ mušle pochází z legendy, podle které portugalský rytíř stál v blízkosti přístaviště, kde stála loď, která přivezla ostatky Svatého Jakuba do Španělska. Když jeho kůň viděl podivuhodný a světlý třpyt, který dopadal z hvězd na apoštola, byl z pohledu tak vyděšený, že

skočil do vody a vzal s sebou do hlubin i rytíře. Rytíř byl zachráněn a vytažen na palubu. Zachránci plni úžasu viděli, že jeho tělo bylo zcela pokryto svatojakubskými mušlemi. Existují i další legendy, které se váží ke svatojakubské mušli. Všechny mají v podstatě stejnou předlohu příběhu, totiž Svatým Jakubem zázračně zachráněné lidi.

„Prodavači u katedrály takto vysvětlují symboliku: vějířovité čáry uspořádané jako prsty ruky jsou obrazem skutků, které má poutník udělat - skutky se myslí nejen dobré skutky, ale také práce“ (Peňáz, 2009, s. 66). Postupně se na obrazech Svatého Apoštola Jakuba začaly malovat mušle, a to buď na mošně, nebo na klobouku.

V 16. století při prvním třídění živočišných druhů dostal tento mlž jméno mušle Svatého Jakuba, což rozhodlo o systematickém spojení mušle a pouti do Compostely.

Dnes je mušle univerzální symbol Camina, naleznete jí na ukazatelích jako značení. A samozřejmě na začátku cesty jednu dostanete, či si můžete kdykoliv podél cesty jednu koupit. Většina dnešních poutníků si jí váže na batoh. Co se vyobrazení týče, v současnosti se používá schematické zobrazení pro značení tras či předmětů souvisejících s Caminem.

5.8.3 Poutníkův průkaz - Credencial del peregrino

Credencial (španělsky) nebo *creencial* (francouzsky) je jakýsi průkaz poutníka. Jedná se o malou knížečku (skládanku), do které poutník dostává razítka v kostelích při cestě nebo v ubytovnách, kde přespává.

V některých ubytovnách ve Španělsku je vyžadován proto, aby poutníka vůbec ubytovali. Platí to především o církevních ubytovnách, které nabízejí ubytování zdarma či donativo (za dobrovolný příspěvek). *„Ubytovny jsou vyhrazeny jen pro poutníky, „vstupenkou“ je poutní pas“* (Kaiser, 2009, s. 429).

Credencial je možno získat v různých provedeních, podle toho, kde jej poutník získá. Většinou se jedná o graficky dobře zpracovaný materiál. Credencial je pro většinu poutníků základní upomínkový předmět z pouti, který jim připomíná jednotlivé absolvované etapy.

Credencialy (Gavlas, 2011)

Tento pomyslný pas dnes obdrží zájemce prakticky kdekoliv po cestě, v ubytovnách, kláštřech a turistických kancelářích. Vyplní povinné - jméno, národnost, formu absolvování poutě, výchozí bod, číslo pasu, zemi původu a může vyrazit. Credencial dokazuje lidský statut poutníka a dává nárok na ubytování v klášterních a městských ubytovnách podél trasy Camina. Vedoucí ubytovny vždy kontroluje poutníkovu předchozí známku, aby věděl, že byla zachována kontinuita cesty a že se nejedná o turisty, kteří cestují autem a chtějí jen šetřit za ubytování. Každá takováto autorita může také poutníkovi umístit razítko s datem a je povinností poutníka si hlídat, že každý den alespoň jedno takové získá. Na posledních sto kilometrech se od roku 2002 požadují dokonce dvě razítka denně. Razítka se dají získat kromě míst, které vydávají pasy i v barech a dalších místech podél trasy. V dnešní době získal poutnický pas také funkci univerzální slevové karty, přece jen je počet poutníků procházejících stejnou trasou velmi silná kupní síla, proto se obchodníkům vyplatí vytvořit všelijaká poutnická menu a jim podobné výhody. (Galicia guide, 2005)

Credencial je ovšem užitečný nejen k výše uvedeným účelům, ale podél Camina je na něj možno získat mnoho slev a výhod v různých soukromých zařízeních. Počínaje slevou na ubytování v hotelích a pensíoních (může se hodit při nutnosti přenocovat v místě, kde není oficiální poutnická ubytovna), restauracích, opravných kol a sportovního vybavení, některých obchodech, muzeích a kulturních památkách, až po slevu na letenku ze Santiaga domů po Evropě.

5.8.4 Certifikát – Compostela

Odedávna a zvláště pak od 17. století si poutníci z Compostely přinášeli potvrzení, že opravdu došli až tam, a to z důvodů odpuštění lehčího trestu. Toto potvrzení znovu nabylo vážnosti. Požaduje se, aby poutník přišel se zbožným úmyslem, avšak i když to text výslovně nezmiňuje, vydává se pouze těm, kteří ušli posledních 100 km pěšky nebo 200 km na kole či koňském hřbetu a nikomu jinému. (Galicia guide, 2005)

Vydává se také těm, kteří přijedou na koni. Dnešní honbu poutníků za Compostelou ukazuje fakt, že v roce 2010 až 24,86% (Pilgrims office, 2010) poutníků začíná z města Sarria, které je vzdáleno pouze 113 km od Santiaga a tím splňuje kritérium 100 km pro získání certifikátu. Neověřené informace, které jsem získal podél cesty, říkají, že ve Španělsku má certifikát mnohem větší váhu než ve zbytku světa. Španěl, který pout' absolvuje a zmínka o získání tohoto certifikátu se objeví v jeho životopise, si tím reálně zvyšuje šanci na získání zaměstnání.

Důkazem a nutností pro získání Compostely je řádně orazítkovaný poutnický pas, kterému jsem se věnoval v předchozí kapitole.

Compostela (Gavlas, 2007)

Co je vlastně na Compostele napsáno? Překlad od Válkové & Churanové (2008)

Kapitula této milostivé apoštolské a metropolitní církve compostelské, strážce pečeti oltáře blahoslaveného Apoštola Jakuba, všem věřícím a poutníkům, kteří přicházejí z jakéhokoliv koutu světa, vedeni buď zbožným citem, nebo vázání slibem, k prahu našeho Apoštola, patrona a ochránce Hispanie, SVATÉHO JAKUBA, potvrzuje přede všemi, že pan/paní... zbožně a z lásky k Bohu navštívil/a tento nejsvatější chrám. Na důkaz toho mu/ji předávám tento doklad opatřený pečeti téže církve svaté. Sekretář Kapituly. (s. 221)

5.8.4.1 Poutníci a putování

Idea poutníka se napříč časem různě mění a konkrétně představa pouze udatných mužů klestících si cestu nebezpečnou, středověkou krajinou se ukazuje jako zavádějící. Většinu sice patrně tvořili dospělí a zdraví muži, našli bychom však mezi nimi mnoho žen.

Dle Ohlera (2002) tvořil podíl žen poutnic poměrně vysoké číslo. „Podle odhadů ženy tvořily 35, nebo dokonce 50 procent poutníků“ (Ohler, 2002, s. 46). V různých těžkých momentech to byla spíše žena než muž, kdo učinil poutní slib a orodoval u některého ze světců. Přesto mě číslo překvapuje, je velmi podobné číslu z oficiálních statistik roku 2010, které uvádím v předchozí části. Fenomén žen na pouti je zajímavý, během svých poutí jsem byl svědkem větší odvahy a odhodlání u žen než u mužů. Samozřejmě, že je to subjektivní pohled, ale viděl jsem ženy překonávající 30 kilometrů denně s čerstvě zvrtnutým kontíkem či zanícenými ranami na nohou. Muži, které jsem potkal a zranili se, tak pout' většinou přerušili.

Koncem středověku se často pout' měnila v cestu za zábavou, jak tomu asi bude více či méně v současnosti. Někdo si dopřával romantickou cestu, někdo badatelskou cestu, během které se chtěl seznámit s neobvyklými rostlinami, zvířaty, kameny či technickými vymoženostmi doby. „Bažit po novém a po vědění bylo poutníkům zapovězeno, kdežto charakteristickým rysem jejich protějšků byla právě naléhavá touha poznávat“ (Ohler, 2002, s. 51).

Absolvování pouti jistě napříč časem plnilo funkci zvýšení sociálního statutu vykonavatele. V Islámu je na rozdíl od křesťanství povinnost alespoň jednou za život pout' vykonat. Pout' do Mekky, Hadždž, je jednou z povinností každého Muslima. Po jejím vykonání člověk získává před jméno speciální titul Hadži. Při zcela běžném pohledu je člověk, který pout' absolvuje něčím pro své okolí výjimečný. Představa o romantické či nábožensky orientované cestě do neznáma, překonávající mentální i fyzické překážky, aby dosáhl svého cíle, mu může připisovat lepší vlastnosti.

5.8.5 Svatý rok

Často se ve spojitosti se Svatojakubskou poutí mluví se Svatým rokem, ale jaký je pravý význam? Statisticky můžeme hovořit o tom, že na Svatý rok navštíví Santiago mnohem více poutníků než běžně, viz. předešlý graf v 5.3.5.2 (American Pilgrims on the Camino, 2011) který krásně ilustruje nárůst poutníků během Svatého roku.

Pojmenování Svatý rok používáme pokaždé, když vychází svátek Sv. Jakuba na neděli. V závislosti na přestupném roku se tak děje v intervalu 5,6 a 11 let. Z těch nejbližších bych vyjmenoval 1982, 1993, 1999, 2004 a 2010. Další nás čekají 2021,2027 a 2032. (Confraternity of Saint James, 2010)

Zásadním rozdílem v samotném Santiagu je kromě obrovského množství doprovodného hudebního a kulturního programu také otevření Svatých dveří, které umožňují vstoupit do katedrály vstoupit také z Plaza de la Quintina a mezi poutníky se říká, že kdo těmito dveřmi během Svatého roku projde, tak bude zbaven všech svých dosavadních hříchů.

5.8.6 Putování jako lidská vlastnost

Ohler (2002) píše

Z rady Geilera z Kaysersbergu mluví zkušenost: Poutník ať nechvátá, aspoň první den ať jde zvolna, protože koho čeká daleká cesta, ten se nemá ukvapovat. Zhruba třicet kilometrů za den znamenalo pro poutníka úctyhodný výkon. Toto číslo však nemůžeme mechanicky znásobit. Denní průměr klesal – protože člověk si někdy potřeboval oddechnout, někdy si musel dát do pořádku boty – ani nemluvě o přestávkách nedobrovolných, vynucených nemocemi, vysokým stavem vody a jinými přírodními překážkami. (s. 115)

Lidská odolnost se od středověku nezměnila, takže i nyní je denní průměr poutníků 20-35 km za den – nebo spíše „do druhé hodiny odpolední“, kdy není takové vedro a ubytovny nejsou ještě plné. Po cestách poutníky trápí stále stejné problémy, puchýře všech druhů – od malých puchýřků po obrovské otevřené hnisavé puchýře, problémy s koleny, třísky, bolest achillovy šlachy, bolesti nártů, bolesti zad, kyčlí. Čerstvý poutník většinou překvapeně zjistí, kolik bolesti může mít z obyčejného využívání naší „bipední“ schopnosti a kolik toho vlastní tělo

zapomnělo. V současné době je průměrná doba trvání Camina Francés (800 km) z výchozího bodu Sant-Jean-Pied-De-Port okolo měsíce. Přesto najdeme zmínky o lidech, jejichž věk přesáhl 70 let a byli schopni ujít trasu za necelé tři týdny s deními přesuny o délce 60 km. (Sil, 2010).

Jedním ze specifických aspektů této formu putování je solidární společenství poutníků. *„Skutečnost, že majetek člověka svazuje se společností, není žádným objevem 20. století. Mezi poutníky muselo být samozřejmé, že majetný se dělí s tím, co nemá nic“* (Ohler, 2002, s. 119). Kdo pomáhá ostatním, by měl obstát i u posledního soudu, že? O realnosti středověkých příběhů o vzájemné pomoci poutníků a následném zaslouženém zázraku se můžeme jen dohadovat. Ale systém vzájemné pomoci zůstal Caminu blízký do dnešních dní. Společné stravování, věnování jídla chudým poutníkům, vzájemná pomoc s péčí o zdraví, ať už zapůjčením léčiv, či masáží nebo dokonce aplikováním znalosti léčitelství, pomoc ženám a starším s těžkým batohem během náročných úseků. Uvolnění místa na palandě a zabránění jiného na zemi. Ano to všechno je neustále k vidění na této pomyslné cestě andělů. Asi to bude až tak jednoduché, že cíl vnitřně spojuje všechny jeho vykonavatele. Každopádně můj osobní komentář je takový, že tato solidarita je pravděpodobně jeden z nejkrásnějších prvků na celém Caminu.

5.8.7 Důvody k pouti

Už po staletí zůstává mentalita poutníků stejná bez ohledu na změny, které s sebou jednotlivé doby přinášejí. Do Compostely se vždycky chodilo z náboženských důvodů, někteří však se vypravili z důvodů zcela zvláštních.

- Šlechta se chtěla proslavit válečnými činy, přidat se k znovudobytí Španělska z islámského jařma nebo k boji proti Anglii. V 15. století vysvětluje jedno pojednání o výchově, že je „blahodárné, když urození mladí lidé vykonají pouť do Jeruzaléma nebo k Svatému Jakubovi a zároveň bojují proti Saracénům a dalším nevěřícím“
- Za úředními důvody lze někdy uhadnout důvody diplomatické: roku 1192 odchází do Compostely arcibiskup remešský, strýc francouzského krále Filipa Augusta. Tak

důležitá osobnost neopouští svůj úřad na tak dlouhou dobu kvůli pouti bez vážného důvodu, jinak by to církve nedovolila

- Obchodování vede někdy kupce přes Compostelu: cestovní průvodce z 15. století uvádějí cesty k svatyním spolu s místy, kde se konají mezinárodní trhy. Někteří kupci konají za peníze pouť místo lidí, kteří ji sami nemohou nebo nechtějí vykonat.
- Z touhy využít pohostinnosti tradičně poskytované chudým kolemjdoucím, cestujícím a poutníkům, zvláště během těžkých dob stoleté války.
- Velice vzácně byla pouť přikázána soudem ať občanským nebo církevním. To jsou proslulé kající poutě, které vyvolaly falešný dojem, že na poutnických cestách se pohybují nebezpeční lidé. Tato opatření se dělala spíše vůči lidem, které bylo potřeba na nějaký čas dostat dál od bydliště, a ne aby se ohrožovala ostatní společnost.
- V současnosti se samozřejmě kromě náboženského rozměru často nachází rozměr kulturně-poznávací, jedná se možná o moderní rozměr zážitkové turistiky.

(Peňáz, 2004)

5.8.8 U cíle

Poslední den před cílem napětí vrcholí. U cesty se tyčí vrch radosti, z něhož bylo poprvé možné spatřit cíl. Konečně mohli poutníci propuknout v zasloužený jásot. Ten ze skupinky, kdo na Monte del Gozo vyběhl prvním – byl pomyslným králem poutníků. Pak pouť pokračovala a lidé začali pomýšlet na péči o tělo. Přesvědčení, že voda má očistnou sílu i ve smyslu mravním, je patrně společné celému lidstvu. Před Santiagem teče podél lesa Lavamentula jakási řeka, kde se poutníci omyjí své pohlaví, ale i špínu z celého těla. Poté se spěchalo na mši do baziliky, v níž jednotlivci i skupiny strávili první noc v bdění a na modlitbách.

Monte Gozo (Gavlas, 2010)

Z mé zkušenosti, poutník přicházející do Santiaga vidí asi takovýto výjev: před katedrálou se poutníci objímají, pláčejí, křičí nebo jen zírají. Je konec, všichni si začínají uvědomovat známé

moudro, když cesta je cíl. Poutník se po dobu poutě těší, až dojdou do Santiaga, ale teď je zde a je konec. Nezapomenu na mého kamaráda-poutníka, který šel v roce 2007 až z Antverp a když jsme došli ke katedrále, seděl před ní dva dny, plakal a stále opakoval .. *It's over man, it's over ...*

Ačkoliv se to nezdá, mnoho lidí na Camino uniká od svých problémů, na Caminu prožijí krásné chvíle – vytvoří si na čas novou identitu poutníka – získají si respekt a přátelství ostatních lidí, sdílí společně cestu, jídlo i bolest. A najednou je vše u konce, ten kdo ušel 3.000km a má respekt všech ostatních poutníků se najednou musí nejspíše letadlem vrátit domů, do své práce, do zajetých kolejí. Většina se vrátí nadšena, s tím, že se během Camina změnil svět, ale vše ostatní je stejné. Mnoho lidí moc nerozumí tomu, proč člověk pouť vykoná a co na tom může být tak přínosného, ale naprosto pochopitelně se to nedá vysvětlit. Něco prostě nepopíšete - třeba orgasmus. Jak to popíšete, aby si to dotyčný představil co nereálněji? Nejde to, některé věci se prostě musí zažít. Mnoho poutníků, kteří dojdou do Santiaga a stanou před katedrálou, mluví o pocitu, kdy se zastaví čas. Je to místo plné emocí, setkání a loučení. Náměstí před katedrálou je zahradou poutníků, kteří mají za sebou pravděpodobně jeden z těch silnějších zážitků svého života. Podobná slova najdete v mnoha poutnických cestopisech, například Válková & Churanová (2002) v prvním českém průvodci po Caminu Francés „*Je mnoho poutníků, kteří na Svatojakubskou cestu vzpomínají jako na jeden z největších zážitků svého života, Zážitky jsou to nepřenositelné, nesdělitelné*“ (s. 219). Cestovatelka Carmen Rohrbach (2007) si naopak zase pochvaluje atmosféru tiché jednoty během každodenní mše sloužené v katedrále v Santiagu de Compostela pro poutníky, kteří ten den dorazí. „*Děkuji jí a všem ostatním, které jsem potkala na cestě, a kteří mi tolik dali. Nejvíce na mne v katedrále působí lidé. V každé denní době jsem potkala v Božím domě věřící, ponořené do tichého rozjímání. Během mše jich zaplnily chrám stovky, snad dokonce tisíce.*“ (s. 236). Silné osobní pocity na konci cesty v kontrastu s každodenním životem města popisuje také Pavla Jazairová (2005) „*Poutníci přinášejí mnoho peněz, ale jsou také na obtíž. Vytržení poutníků před katedrálou občany Santiaga nedojímá*“ (s. 210).

Pouť je osobní příběh, který se odvíjí od povahy a motivace poutníka. Pokud člověk přijde na pouť pokorný, slušný, s dobrým záměrem a otevřen sám sobě i ostatním, tak pro něj konec poutě musí silný zážitek. Magická heterotopie Camina se rozpadá a moderní infrastruktura bere své novodobé poutníky zpět do jejich domovů a zaměstnání. Jsou osvíceni? Stali se moudřími? Změnila jim pouť život? Možná, někomu více, někomu méně, ale věřím, že se stane součástí osobního příběhu každého člověka, který ji absolvoval.

„Turista je člověk, který chce cestovat, aby se mohl poznávat a bavit se. Poutník si přeje cestovat, aby mohl být změněn“ (Cílek, 2011). S touto tezí se klidně dokáží ztotožnit. Věřím, že očekávání jisté formy osvícení či snad jen nalezení odpovědi na otázku je spojeno s každým poutníkem, který se na takovou pouť vydá. Pokud chce být člověk jen nasycen, mluvíme o něm jako o turistovi.

Při své první cestě jsem potkal poutníka z Polska. Zarážející bylo, že šel pouť v protisměru. Vyprávěl mi o tom, jak došel do Santiaga od dveří svého domu a teď se nedokáže vrátit. Raději se rozhodl jít dále do Říma, očividně se nedokázal coby poutník vyrovnat s myšlenkou bytí v cíli.

Poutníci u cíle (Gavlas, 2007)

6 Dotazníkové šetření

6.1 Úvod

V průběhu psaní této práce mne překvapilo, na jak málo otázek se mi daří s jistotou odpovědět a naopak kolik nových vyvstalo. Přestože v práci bohatě využívám odbornou i cestopisnou literaturu, osobní zkušenost zúčastněného pozorování a další zajímavé zdroje např. internetové diskuze poutníků, stále si neodvážuji mnoho otázek zodpovědět. V průběhu celé práce snažím tak pokouším hledat odpověď alespoň na základní otázku a ústřední téma celé práce: Co je pout' a co způsobilo její renesanci v posledních dvaceti letech? Otázka, která je fascinující, ale velmi komplikovaná.

Abych lépe porozuměl problematice, rozhodl jsem se udělat dotazníkové šetření, které má za cíl prozkoumat povědomí o samotné Svatojakubské pouti a jak je vnímána. Uvědomuji si, že se nejedná o klasický výzkum, ale to není ani záměrem. V této fázi se snažím osobně pouti vzdálit a zeptat se respondentů, zda fenomén vůbec znají a co si o něm případně myslí.

6.2 Interpretace

Podkapitola Interpretace představí každou jednu otázku, která byla součástí dotazníku. Dále se pokusím obhájit její místo v dotazníku, představím výsledky a zkonfrontuji je s předpoklady, které prezentuje tato práce.

6.2.1 Otázka č.1 - Slyšel/a jste už někdy o Camino de Santiago / Svatojakubské pouti?

Povinná otázka, respondent se musel rozhodnout mezi odpověďmi „ano” a „ne”.

Základní otázka celého dotazníku zjišťuje, zda-li respondent vůbec někdy slyšel o Svatojakubské pouti. Používám zde i originální španělskou verzi, protože je poměrně rozšířená i mimo Iberský poloostrov.

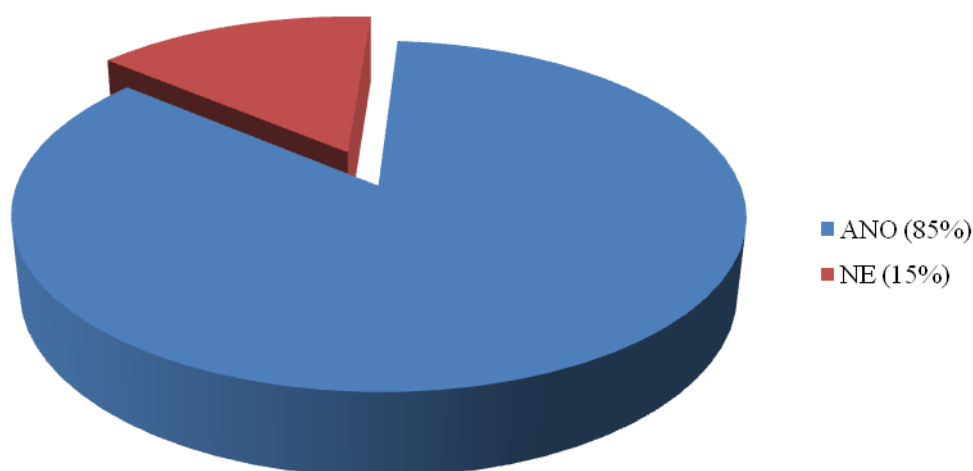
U této otázky jsem vzhledem k obsahu kapitoly 5.3.5. a předpokladu, že právě masmédiá a virální komunikace umožnila renesanci evropského poutnictví, očekával, že povědomí bude vysoké.

Předpoklad se potvrdil a pouze 15% z respondentů o Svatojakubské pouti nikdy neslyšelo.

Výsledky

Varianta	Respondenti	Procenta
ANO	87	85%
NE	15	15%

Slyšel/a jste už někdy o Camino de Santiago / Svatojakubské pouti?

6.2.2 Otázka č.2 - Víte o co se jedná? (napište)

Povinná otázka, respondent musel napsat odpověď vlastními slovy.

Otázka, která rozvíjí první otázku a snaží se zjistit, s čím je pouhé slovní spojení u respondenta skutečně spjato. Zajímalo mě, co si pod názvem respondent představí, vybaví, co ho k této oblasti napadne. Zvolil jsem otevřenou otázku, abych získal co nejotevřenější odpovědi. Původní verze počítala s několika variantami základních odpovědí a možností „jiná odpověď – napište“. Tuto verzi jsem se po úvaze rozhodl zavrhnout, protože by mohla do dotazníku projekovat mé vlastní předpoklady u odpovědi.

Jelikož je přesto třeba surová data zařadit do kategorií, na základě zobecnění dle společných znaků jsem data zařadil do tří kategorií.

První kategorií jsou respondenti, kteří vědí, že se jedná o náboženskou či přímo křesťanskou pouť a dokáží ji přiřadit ke Španělsku. Tuto variantu jsem nazval Hlubší znalost

Například

Respondent 55 - poutní cestu končící ve španělském Santiagu de Compostela

Respondent 66 - jedná se o náboženskou pouť, která začíná na různých místech Evropy a končí vždy ve Španělsku v Santiagu de Compostela

Respondent 73 - Pout' za ostatky svatého Jakuba do Santiagu de Compostela, má několik tras a může pokračovat až "na konec světa"

Respondent 86 - je to pouť, která vede do Compostely de Santiago, svatojakubská pouť, je to duchovní záležitost, lidé podstupují tuto cestu z různých důvodů, délka je více či méně libovolná, záleží v podstatě na poutníkovi...

Druhou kategorií jsem nazval Obecná znalost a zahrnuje odpovědi, které vyjadřují pouze velmi obecnou znalost trasy.

Respondent 59 - Jedná se o poutní cestu

Respondent 85 - náboženská pouť

Respondent 100 - jedná se o pout křesťanu (?) na svaté místo, nejsem si jista (bez dohledávání :)) je-li to Španělsko, nebo Jižní Amerika

Do poslední, třetí kategorie jsem u této otázky zařadil respondenty, kteří nevěděli, o co se jedná.

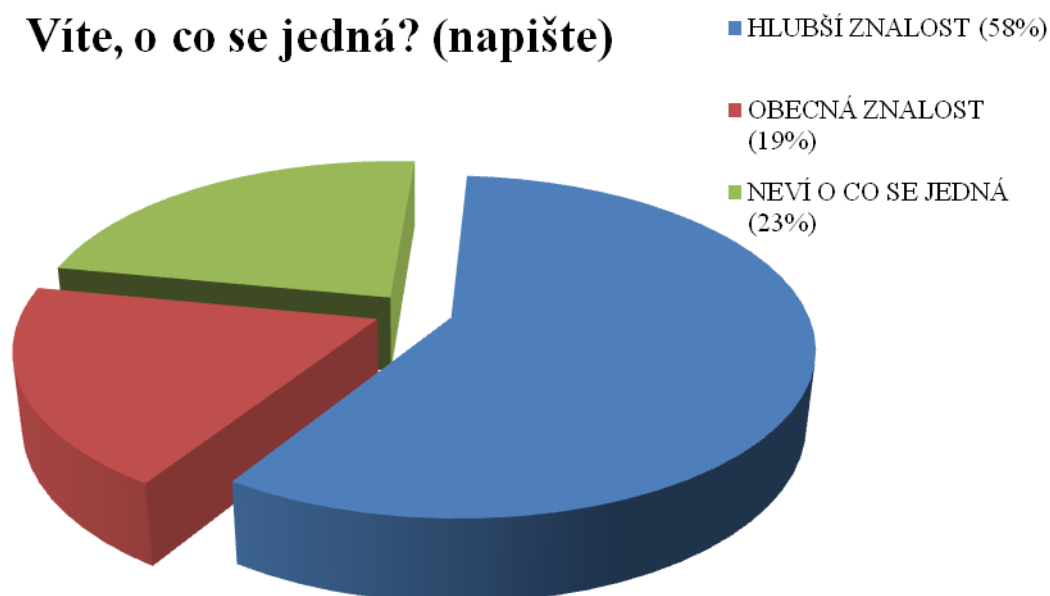
Výsledky mě překvapily hned dvěma věcmi, první z nich je vysoké procento lidí, kteří mají hlubší znalosti o Svatojakubské pouti. Také mne ale překvapilo, že celých 23% respondentů neví, o co se jedná.

Výsledky

Varianta	Respondenti	Procenta
Hlubší znalost	59	58%

Obecná znalost	20	19%
Neví o co se jedná	23	23%

Víte, o co se jedná? (napíšte)

6.2.3 Otázka č.3 - Jak jste se o pouti dozvěděl/a ?

Povinná otázka, respondent musel zvolit jednu z nabízených odpovědí nebo napsat odpověď vlastními slovy.

Jedna z důležitých otázek, kdy se ptám, jak se dotyčný o pouti dozvěděl. Zajímá mě způsob, jakým se Svatojanská pouť dostává do povědomí.

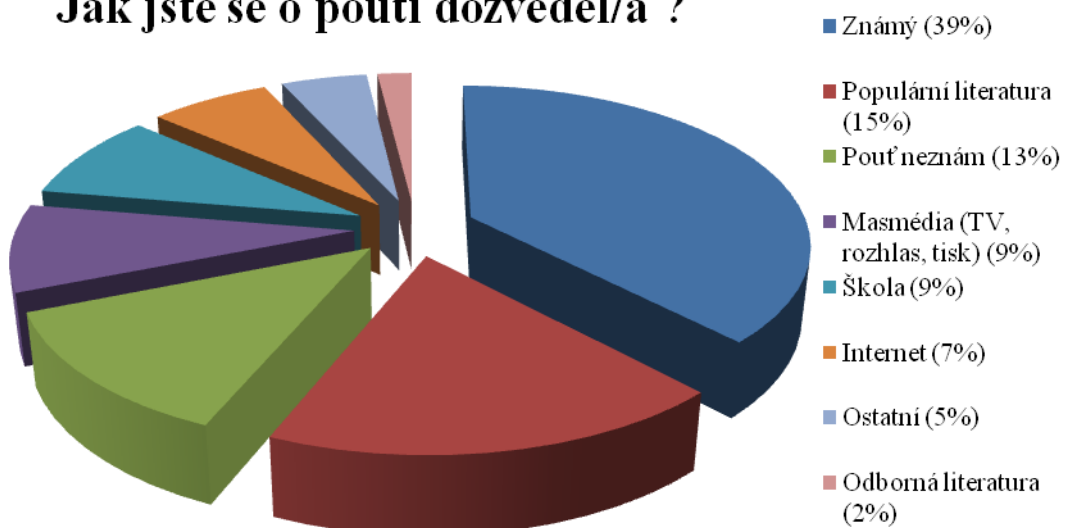
Nabídl jsem několik základních kategorií s možností dopsat vlastní odpověď. Většina respondentů se vešla do vybraných kategorií, jediná další kategorie, kterou jsem zapomněl zařadit, byla kategorie škola. Jsem jen rád, že jsem jí objevil.

Při vyhodnocování jsem si uvědomil specifičnost dnešních sociálních sítí, kdy respondenti mohli odpovídat do kolonky „známý“, pokud se o pouti dozvěděli na internetu, prostřednictvím sociálních sítí a obecné komunikace jejich známého. Toto je sporný bod, kde si nevím rady s jeho přehodnocením, ale pro zamezení komplikací budu i obecnou komunikaci přes sociální sítě evidovat jako informaci od známého.

Výsledky

Varianta	Respondenti	Procenta
Známý (39%)	40	39%
Populární literatura (15%)	15	15%
Pouť neznám (13%)	13	13%
Masmédia (TV, rozhlas, tisk) (9%)	9	9%
Škola (9%)	9	9%
Internet (7%)	7	7%
Ostatní (5%)	6	5%
Odborná literatura (2%)	2	2%

Jak jste se o pouti dozvěděl/a ?

6.2.4 Otázka č.4 - K jakému náboženství pouť historicky přísluší?

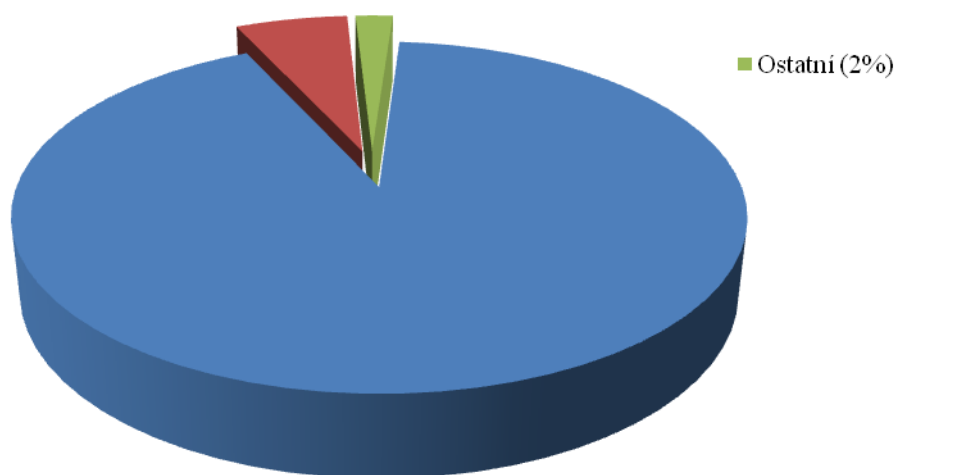
Povinná otázka, respondent musel zvolit jednu z nabízených odpovědí nebo napsat odpověď vlastními slovy.

Tato otázka se pokouší přesněji zjistit, zda mají respondenti povědomí o náboženské příslušnosti Svatojakubské pouti. K otázce jsem dal možnosti - viz níže. Většina respondentů podle očekávání zvolila lokálně nejrozšířenější křesťanství. Pozdě jsem si uvědomil, že zajímavější a reálnější data jsem mohl získat bez uvádění jednotlivých možností.

Výsledky

Varianta	Respondenti	Procenta
Křesťanství	94	92%
Nevím	6	6%
Ostatní	2	2%

K jakému náboženství pouť historicky přísluší?

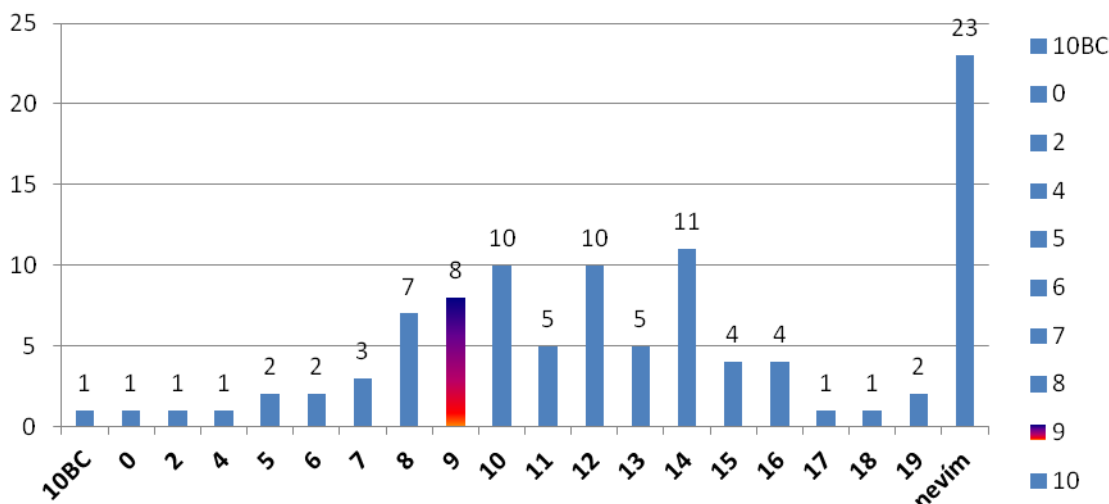

6.2.5 Otázka č.5 - Kdy vznikla tradice putování do Santiaga? (století, jen číslo)

Povinná otázka, respondent musel napsat odpověď vlastními slovy.

Zajímalo mě, zda-li lidé vnímají Svatojakubskou pouť v jejím historickém kontextu. Napadlo mě, že díky přerušené tradici ji může část respondentů vnímat jako poměrně nový fenomén. Tento předpoklad se nepotvrdil a naopak ukázal zajímavou elevaci odpovědí spadajících do období scholastiky. Poutnictví má pravděpodobně velice středověký výraz.

Kdy vznikla tradice putování do Santiaga? (století, jen číslo)

6.2.6 Otázka č.6 - Patří Svatojakubská pouť na seznam UNESCO? (Váš názor, zda-li ji považujete za významnou)

Šestá otázka zjišťuje, jaký význam přisuzuje respondent Svatojakubské pouti. Otázka nezjišťuje, zda dotazovaný ví nebo neví, že je pouť označena památkou UNSECO, ale jestli je natolik významná, aby mohla tento titul nést.

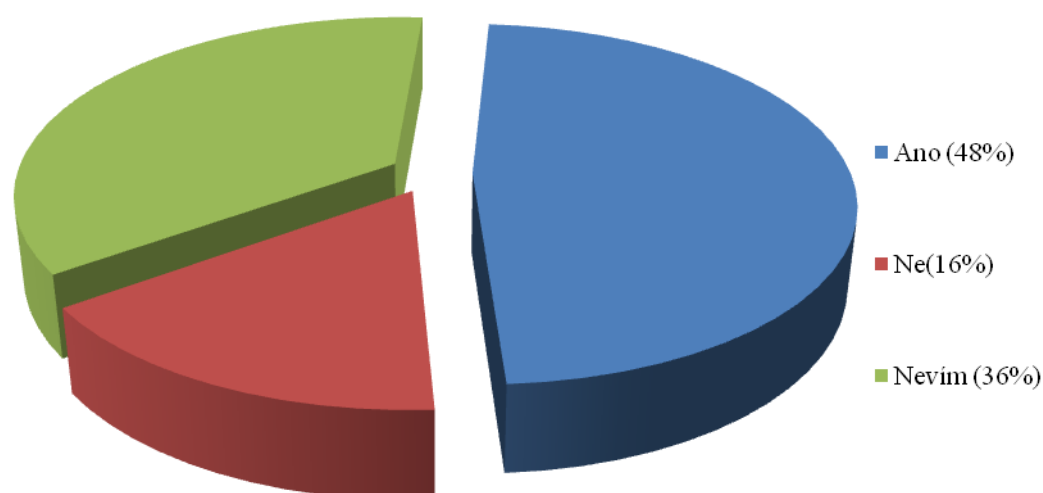
Tato otázka zjišťuje, jestli vnímá oslovená veřejnost pouť jako prvek, který má v Evropské kultuře významné postavení. Realtivně velké procento odpovědělo, že neví, což může poukazovat na skutečnost, že povědomí o Svatojakubské pouti bude spíše povrchní a respondent si nedokáže vytvořit přesný názor. Necelá polovina respondentů uvedlo, že pouť na seznam UNESCO patří.

Výsledky

Varianta	Respondenti	Procenta
Ano	49	48%

Ne	16	16%
Nevím	37	36%

Patří Svatojakubská pouť na seznam UNESCO? (Váš názor, zda-li ji považujete za významnou)

6.2.7 Otázka č.7 - Absoloval/a jste někdy alespoň část Svatojakubské pouti?

Povinná otázka, respondent musel zvolit jednu z nabízených odpovědí a podle toho se mu zobrazily další otázky [ANO → otázka č. 8, NE → otázka č. 9].

Vzhledem k povaze dotazníku a jeho cílové skupině by byla škoda se nezeptat, jestli má někdo z respondentů s poutí také osobní zkušenost a případně z jejich odpovědí dál čerpat. Podle předpokladu se podařilo zasáhnout dobrou cílovou skupinu ve které bylo 14 poutníků včetně těch náhodných.

Výsledky

Varianta	Respondenti	Procenta
Ano	14	14%
Ne	88	86%

Absolvoval/a jste někdy alespoň část Svatojakubské pouti?

6.2.8 Otázka č.8 - Jaký byl motiv Vaší cesty? (napíšte)

Povinná otázka, respondent musel napsat odpověď vlastními slovy.

Otázka po motivu cesty byla položena 14 respondentům, kteří v předchozí otázce odpověděli, že alespoň část Svatojakubské pouti absolvovali. Jedná se o věčnou otázku, která se točí okolo poutníků. Hledání motivu k vykonání pouti nám může říci mnohé o nás samých a o tom, co hledáme a co nám chybí. Tato samotná otázka by mohla být ustředním tématem jednoho z dalších výzkumů.

Z počtu respondentů se nedají vyvozovat obecné závěry, proto je zde příkládám spíše čistě pro zajímavost.

Výsledky:

Vzniklo to tak nějak postupne a nahodou. Chtel jsem bezet neco dlouheho, kamarad jit do Santiaga, tak jsme z toho udelali beh do Santiaga (Severni cesta za 10 dni)

souhra nahod

Rád putuji Pěšky
Potřeba někudy překonat Pyreneje.
Potreboval jsem jít tím směrem a je to lepší než po silnici
Nuda
náhodou jsme na ni narazili při putování Španělskem
Náhoda neboli osud. Na cestu jsem narazil při ranní procházce po okolí rajské chaty v horách v Portugalsku.
láska
Kulturní a spirituální
klid na přemyslení
ideální trasa kvůli ubytovnam, nemelo cenu vymyslet v Baskicku jinou trasu.
Duchovní i dobrodružný

6.2.9 Otázka č.9 - Proč si myslíte, že se lidé v dnešní době na takovéto poutě vydávají? (napište)

Povinná otázka, respondent musel napsat odpověď vlastními slovy.

Stejně jako v otázce č.8 se opět ptáme po motivu pouti, ale tentokrát v obecnější rovině a v kontextu dnešní doby. Ptáme se na jednu z ústředních otázek celé práce a opravdu jsem byl zvědavý na odpovědi respondentů. Vybral jsem z odpovědí deset nejčastěji zmiňovaných témat resp. důvodů a vyznačil je v grafu.

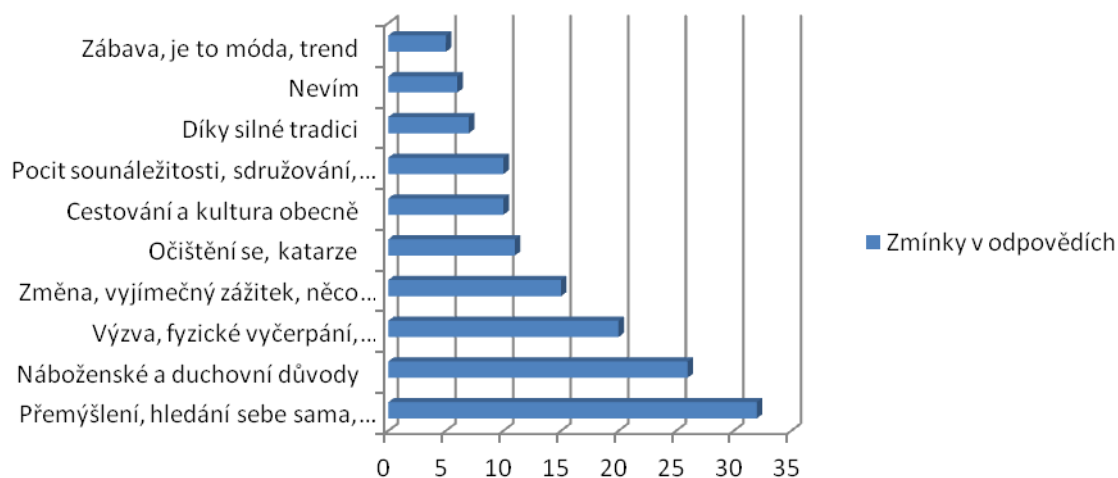
Podle předpokladu nebylo těžké nalézt společná témata. Ale důvodů k vykonání bude pravděpodobně mnoho. Filozofická fráze by mohla znít tak, že kolik poutníků, tolik poutí. Nicméně podle mých zkušeností se vyskytuje několik opakujících se motivací, které se navíc často prolínají.

Nejčastěji se v odpovědích vyskytují slovní spojení, jež zmiňují hledání sama sebe, nebo hledání něčeho transcendentálního, dále pak hledání klidu pro přemýšlení, meditaci a odpočinek obecně. Hned za touto kategorií nalezneme soubor odpovědí, které jako důvody k vykonání poutě uvádějí především náboženské a duchovní důvody. Tito respondenti považují za nejvýznamnější motivaci víru samotnou. Další kategorií s velkou četností jsou odpovědi, které vidí v pouti výzvu, akcentují moment dobrodružství a myslí si, že poutníci si chtějí dokázat, že na to mají a láká je překonání sama sebe. Těm by se jistě líbil oblíbený poutnický suvenýr, tričko s nápisem NO PAIN, NO GLORY. Čtvrtými nejvíce zmiňovaným tématem je lidská potřeba změny, hledání nových zážitků a pout' jako prostředek, kterým člověk může vystoupit z konformního života.

Výsledky

Téma	Četnost v odpovědích
Přemýšlení, hledání sebe sama, meditace, odpočinek, klid	32
Náboženské a duchovní důvody	26
Výzva, fyzické vyčerpání, dobrodružství	20
Změna, vyjímečný zážitek, něco nového	15
Očištění se, katarze	11
Cestování a kultura obecně	10
Pocit sounáležitosti, sdružování, poznávání lidí	10
Díky silné tradici	7
Nevím	6
Zábava, je to móda, trend	5

Proč si myslíte, že se lidé v dnešní době na takovéto poutě vydávají? (napište)

6.2.10 Otázka č.10 - Co si myslíte, že způsobilo obrovský nárůst poutního provozu v posledních dvaceti letech ? (napište)

Nepovinná otázka, respondent mohl napsat odpověď vlastními slovy.

Přítomnost kulturní změny, jež výrazně oživila provoz na evropských dálkových trasách je jasná a nezpochybnitelná. Nárůst v číslech je obrovský.

Jaká jsou dílčí témata a procesy této změny, mi zatím zůstává skryto. Část hypotéz, které vycházejí z obsahové analýzy jsem prezentoval v podkapitole 5.3.5 . Přesto tato dotazníková otázka nedokáže potvrdit či vyvrátit ani jednu z uvedených hypotéz. Cílem je pouze analýza povědomí a představ respondentů.

Vzhledem k povaze odpovědí a možnostem napsat ji vlastními slovy jsem veškerá data zanalyzoval a podle četnosti výskytu jednotlivých témat seřadil do kategorií. Tento způsob umožní dobře vytvořit čitelný výstup v podobě grafu.

Z výsledků můžeme vyčíst, že poměrně velký vliv připisují lidé opravdu medializaci celého poutního průmyslu.

Nyní krátce představím vzniklé kategorie

Medializace a popularizace poutí (reklama, internet, Paulo Coelho, marketing)

První kategorie agreguje odpovědi, které připisují vliv na renesanci poutnictví, medializaci a popularizaci. Bez povšimnutí nezůstal ani šestkrát zmíněný Paulo Coelho coby významný popularizátor Camina.

Respondent 1 - knihy Paola Coelho

Respondent 27 - Místní PR na podporu turistického ruchu

Respondent 76 - Mediální prezentace - do Jeruzaléma se dnes vydá málokdo.

Druhá kategorie sdružuje odpovědi, které nárůst poutníků zdůvodňují otevřením hranic, rozpadem východního bloku, pádem Frankistického režimu a obecně novodobými změnami v Evropě.

Respondent 5 - Určitě otevření hranic zemí východního bloku, zvýšení povědomí a určitě i medializace.

Respondent 44 - Změna režimu ve Španělsku

Respondent 67 - Otevření hranic Schengenu, více volného času, větší duchovní obrození v Evropě.

Odpovědi třetí kategorie vysvětlují nárůst poutníků obecným nárůstem volného času a vidí Camino jako turistickou atrakci a pouť jako možnost trávení volného času.

Respondent 49 - Otevření hranic Schengenu, více volného času, větší duchovní obrození v Evropě.

Respondent 73 - Nevšední zážitek, aktivní odpočinek, zajímavé prostředí, výzva

Respondent 85 - atrakce, růst atraktivity pro turisty

Čtvrtá kategorie a respondenti, které sdružuje, dávají zásluhy za obrození poutě především vlivu církve, křesťanství a obecně větší spiritualitě v posledních letech.

Respondent 8 - Obecně větší spiritualita dnešních lidí. Také je asi čím dál více lidí unaveno svým stereotypním životem.

Respondent 42 - rozšíření křesťanství, fanatismus

Respondent 88 - Návrat k víře, média

Pátá kategorie hledá důvody v pouti v obecných změnách společenského klimatu, stresujícímu životnímu stylu, který je přeplněný technologiemi, a v neposlední řadě v hledání klidu vlastní duše.

Respondent 56 - návrat k tradici, znechucenost postmoderní technologickou a jinou deformací společnosti

Respondent 69 - model fungování dnešní společnosti je hodně stresující, lidé se vrací k tradicím

Respondent 99 - Hype - hledání vnitřního klidu.

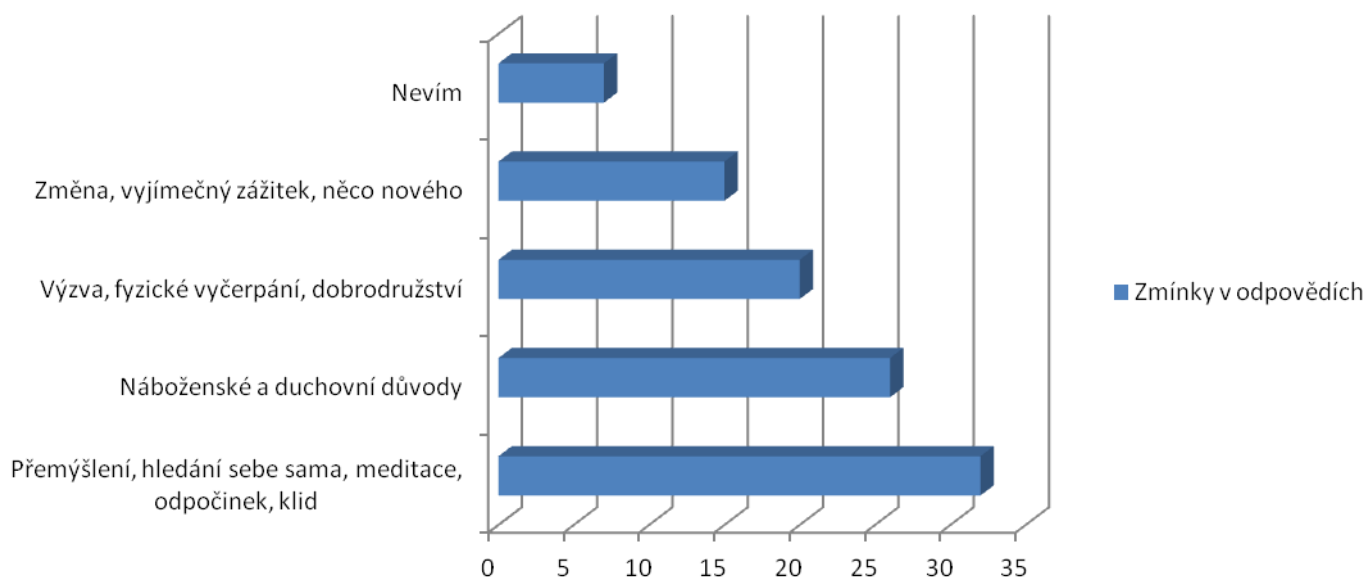
Šestá kategorie sdružuje odpovědi nevíím.

Další témata mají pouze marginální význam < 2/102 odpovědí.

Výsledky

Téma	Četnost v odpovědích
Přemýšlení, hledání sebe sama, meditace, odpočinek, klid	32
Náboženské a duchovní důvody	26
Výzva, fyzické vyčerpání, dobrodružství	20
Změna, výjimečný zážitek, něco nového	15
Nevím	7

Co si myslíte, že způsobilo obrovský nárůst poutního provozu v posledních dvaceti letech ? (napište)

6.2.11 Otázka č.11 - Je podle Vás teze pravdivá? „Turista je člověk, který chce cestovat, aby mohl poznávat a bavit se. Poutník si přeje cestovat, aby mohl být změněn...“

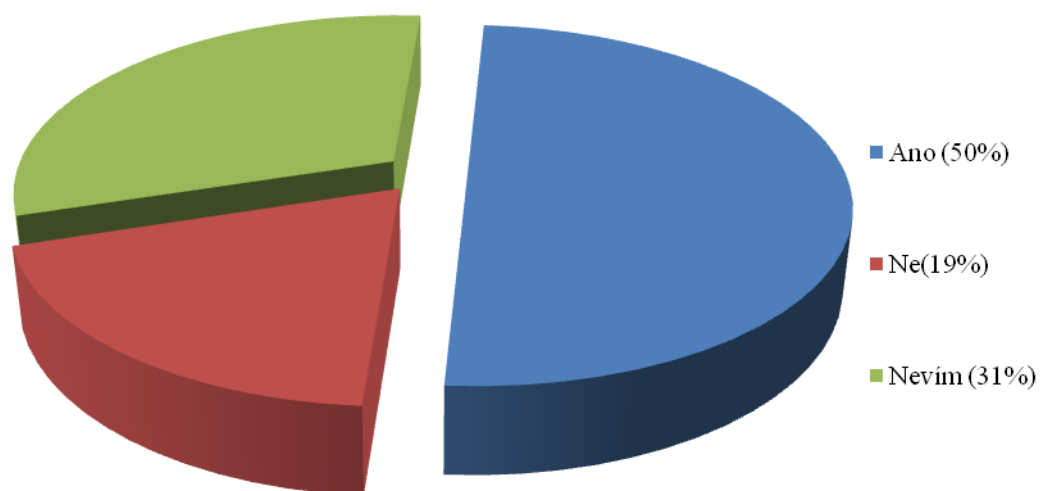
Nepovinná otázka, respondent se mohl rozhodnout mezi odpověďmi „ano“, „nevím“ a „ne“.

Poslední otázka, která se snaží zjistit, jestli je v práci použitá teze Václava Cílka vnímána pravdivě či nikoliv. Respondentů se ptá, jestli je pravda, že poutník cestuje, aby mohl být změněn, kdežto turista kvůli poznání a zábavě. Celá třetina respondentů, odpověděla, že neví.

Výsledky

Varianta	Respondenti	Procenta
Ano	51	50%
Nevím	31	31%
Ne	19	19%

Je podle Vás teze pravdivá?

6.3 Diskuze

6.3.1 Výběrový soubor a forma sběru dat

Jako metodu sběru dat jsem zvolil dotazník umístěný na internetovém portálu, čímž jsem částečně ztratil kontrolu nad tím, kdo konkrétně bude respondentem. Což ale vzhledem k povaze dotazníků nepovažuji za výrazně významné či negativní.

6.3.2 Počet respondentů a návratnost dotazníků

Celkem vyplnilo dotazník 102 respondentů. Celková návratnost byla 54.2%. Návratnost dotazníků je dána poměrem vyplněných a zobrazených dotazníků. Jedná se o orientační údaj, který nebere v potaz ty oslovené respondenty, kteří ani nezobrazili úvodní text (neklikli na odkaz na dotazník).

6.3.3 Počet otázek a doba vyplňování

Dotazník měl minimálně 10 a maximálně 11 otázek. Jejich konkrétní forma je popsána u příslušné otázky v každé kapitole.

Průměrný čas vyplňování na jeden dotazník byl 4 minuty a 16 vteřin.

6.3.4 Čas

16. 06. 2012 - 23. 06. 2012

Sběr dat trval osm dní. Tuto dobu jsem si neurčil sám, jedná se o čas, stanovený naplněním limitu pro dotazník. Nastavil jsem si limit 100 (+-5) respondentů.

6.3.5 Veřejnost

Dotazník byl veřejný, respondenti ho mohli dále sdílet prostřednictvím internetu a oslovovat tak další osoby.

6.3.6 Struktura respondentů

Jak už bylo uvedeno výše, dotazník vyplnilo a odeslalo celkem 102 osob. Struktura respondentů je nahodilá, vzhledem k povaze šíření dotazníků se dá předpokládat, že majoritou respondentů jsou VŠ studenti či mladí lidé 18-30 let.

Samotná nutnost využití internetu k vyplnění dotazníku snižuje rozmanitost výběru, navíc jsem šířili dotazník pouze ze tří zdrojů, čímž se mi pravděpodobně nepodařilo zasáhnout všechny části demograficky rozdělené společnosti ve všech aspektech.

Nicméně dotazník ve své podstatě neověřoval žádné přesné hypotézy, měl pouze zjistit úroveň veřejného povědomí o Svatojakubské pouti.

6.4 Zevšeobecnění závěrů

Vzhledem ke struktuře výběrového souboru musím ke zevšeobecnování svých závěrů přistupovat velmi střízlivě. V ostatních hlediscích se však mého názoru podařilo zachovat vypovídající hodnotu závěrů, výběrový soubor je poměrně široký a použitá statistická metoda výsledky neznehodnocuje.

Krátkou polemiku a zobecnění z dat naleznete u každé otázky.

Celkově dotazník poukázal na fakt, že Svatojakubská pout' je velmi známý kulturní fenomén, povědomí o něm je poměrně silné a vděčí za něj pravděpodobně především různorodé a dlouhotrvající medializaci v posledních dvaceti letech.

7 Poutníkův deník

Přikládám své zápisky z několika prvních dní své cesty Santiaga v roce 2007. Věřím, že dokáží nejlépe přiblížit první pohledy čerstvého dvacátníka na tuto pouť. Má druhá cesta byla již lépe připravená, měl jsem více informací a hlavně zkušeností.

7.1 St. – Jean. Pied de Port

Nečekaně jsem se ráno probudil, dokonce i neokousaný od hlodavců! Probuzení proběhlo stylem „Heh!“ – styl „Heh!“ je velice zajímavý způsob probuzení – Náš mozek je asi zvyklý spát hezky doma pod peřinkou a tak, když se probudíme na nějakém zvláštním místě (třeba i v noční tramvaji na konečné zastávce), provází nás pocit „Heh!“ – občas doprovázený ještě prudkým vytrčením se. Já sem se prudce vytrčil, netušíc v první chvíli, že pod vagonem není tolik místa a nepříjemně jsem se bříknul do hlavy. Pakuju batoh a doporučím se na nádraží, kde čekám ve společnosti organizované skupiny Němců na vlak. Piji ranní kafe, vykuřuji a nevěřicně se koukám na tuhle legrační skupinku. Roztomilý malý vláček nás odváží zelenou krajinou do našeho výchozího bodu SJPP. Vystupuji s dalšími poutníky a vím, že si musím někde nechat vystavit credencial, což je poutnický pas, který vám získává všechny privilegia poutníka, a dostáváte do něj spoustu krásně barevných razítek. V kanceláři získávám tento pas s prvním razítkem a je mi nabídnuto, že můžu přespat přímo v SJPP v poutnické ubytovně a vyrazit až zítra, protože první etapa je označována nejtěžší z celého Camina. Nabídku přijímám a poprvé vcházím do poutnické ubytovny. Zdravím ostatní poutníky a ulehám dolů na palandu. Je tu několik poutníků co už za sebou mají třeba i 700 km přes Francii. Narážím na jazykový blok, umím pouze anglicky, nevadí, vychutnávám si ticho před bouří. Spoustu očekávání. Večer trávím ve společnosti irské reflexoložky Gill, která se mnou vede poměrně spirituálně orientovaný rozhovor. Cítím se hodně nervózní, bavíme se o strachu. Říká mi, že dnes se člověk neustále něčeho bojí, ztráty zaměstnání, toho, že mu někdo ukradne auto, toho, že ho partner podvede, že není dostatečně hezký a přitom jediné dva biologicky dané druhy strachu jsou strach z pádu a leknutí, když na vás někdo nečekaně bafne. Bojíš se toho, co neznáš, ale když se naučíš být víc otevřený, nebudeš nikdy omezený svým strachem. Vypráví mi příběh. „Jeden irský básník, dobrodruh, který prožil nejedno dobrodružství, narazil v Indii

na provazový most, který byl starý a poničený. Před mostem se zastavil a strach mu nedovolil na něj vstoupit, stál tam několik hodin, až se na druhé straně mostu objevila stará Indka s vázou vody. Muselo jí být dobrých 80 let, a most přešla jakoby tam nebyl. Dodalo mu to odvalu a tak také vyrazil, ale šel pomalu, pomalu našlapujíc a přidržujíc se provazů. “ Různé druhy strachu jsou jen naše vlastní mosty, které stojí za to přejít. “ Děkuji jí za hezký rozhovor a jdu brzy spát.

7.2 Cedulka 756

Ráno vstávám s ostatními, okolo šesté hodiny, sbalím batoh, utáhnu tkaničky a vyrazím. Ráno je ještě poměrně chladno, procházím SJPP a začíná stoupaní, které mě docela rozpaluje. Dnešní etapa má 27 km a jediné, o co tu jde, je přejít Pyreneje mezi Francií a Španělskem. Prvních 5 km jdu rychle s pocitem zdravého mládí, dokonce předbívám ostatní poutníky a řežu to do kopce, ale po tomto úseku začínám cítit nepříjemné vyčerpání, musím dělat každou chvíli přestávky na vydýchání, bolí mě svaly na nohou, které tam snad ani nejsou. Pomalu mě začínají poutníci obíhat a nejen ti mladí a silní, ale i ti zralejší okolo šedesátky a naprosto mě zničila milá dívka, kterou jsem na začátku oběhl. Když mě došla, mile se usmála a řekla, znáš tu bajku o zajíci a želvě?

Pokračuji nahoru, stoupám a stoupám. Všichni mě předbívají a ptají se mne, jestli sem v pořádku, vyprskávám odpověď, že mi nic není, že si jen potřebuji odfrknout trochu častěji než kdokoliv jiný. Tam jsem si nějak uvědomil, že brát si 22 kg na záda nebyl zrovna dobrý nápad. Držím se svých hůlek a pomalu s pocitem žádné fyzicky vzdoruji na vrcholcích hor prudkému větru, který jde proti mně. Pořád stoupám a ztrácím sílu, ale když jste tam nahoře, je to prostě krásné. Někdo kdysi říkal, že v Pyrenejích má člověk pocit, že se může dotknout nebe, já ho měl až o dobrých 500 km dál. Tady jsem měl pocit, že si sahám na dno. Zastavuji se u cedulky s kilometráží zbývající do Compostelly. Je na ní napsáno 765 km. Sedám si u pramene s pitnou vodou a začínám se smát, začínám si uvědomovat, co jsem to proboha za vola. S opravdu obrovskou bolestí mých atypických nártů a obrovské klenby docházím do první ubytovny v podhůří do Roncesvalles. Přejít 27 km, vystoupaní do 1400 m a sestup do 700 m ... Doba pochodu dnes byla 11 hodin. Ubytovávám se, nemůžu chodit, vše mě bolí.

Nedokážu si představit, jak to bude dál, přemýšlím o kratších etapách, autobusu, o své posteli doma. Jídla moc nemám, takže večeřím sardinky a müsli, bolí mě žaludek a jdu spát.

7.3 Bolest

První krok dalšího dne je osudný, namohl jsem si třísla a nemůžu k sobě ani přitáhnout nohu, každý krok mi křiví obličej v pocitech bolesti. Snažím se odvádět myšlenky jinam, snažím se prostě jen jít, jít, jít. Cesta utíká pomalu, bavím se s poutníky a ti mi říkají, že v další ubytovně není dost místa, takže je dobré tam být okolo druhé hodiny, abych dostal místo. Tento fakt se nesl vlastně i po zbytek celého Camina. Ráno vyrážíte brzy, protože ubytovny vás nejpozději v 8 vyhodí nebo, protože vám vadí chodit ve vedru. Prakticky to vypadá tak, že většina lidí vyráží okolo sedmé hodiny, ale i ve 4 hodiny ráno, takže se ani moc nevyspíte - s přihlédnutím k tomu, že vás spí běžně 20 v místnosti a 5 lidí rytmicky chrápe. Každý se snaží dostat své místo v ubytovně včas a přijít okolo páté pro vás znamená, buď vzít dražší variantu nebo pokračovat do další ubytovny. Takže v některých částech je to trochu závod o postele, ale naštěstí se i na toto dá vyzrát – vrátím se k tomu později.

Každopádně dnes jsem pajdal jak starý pes a oceňoval jsem všechny poutníky, co se mě ptali, jestli jsem v pořádku a nepotřebuji nějak pomoc. Poslední část jsem se vzchopil a došel včas, takže sem byl ještě jeden z posledních, co dostali lůžko v městské ubytovně. Potkávám Georga a Leonarda, bavíme se o důvodech Camina. Pro oba to byla čára za určitou částí života, pro Leona za nešťastným vztahem a pro Georga za promarněným obdobím života. V Zubili, vesničce, kde trávím dnešní noc, navštěvuji lékárnu a sháním cokoli co trochu uvolní bolesti v nohou – dostávám jakousi „vodičku“, která je pro namožené svaly a vazy poměrně příjemná, ale třísla se prý musí srovnat sama – odpočinkem. Jdu si vyprat, protože moje triko je půl na půl bavlna a sůl.

8 Shikoku Henro

8.1 Světové poutní trasy

Tato práce nahlíží na téma poutnictví a fenomény s ním spojené. Vzhledem k faktu, že křesťanství není jediným světovým náboženstvím, považuji za vhodné postavit Svatojakubskou pouť do kontrastu i s další významnou poutí.

Přímo se nabízelo postavit vedle ní neznámější pouť Islámu - Hadždž, která tvoří jeden z pěti pilířů Islámu. Muslim, který je fyzicky schopný a má dostatek finančních prostředků by měl alespoň jednou v životě tuto pouť vykonat. Zaměříme-li se na čísla, tak v roce 2006 vykonalo Hadždž celkem „2 130 594 poutníků“ (Ministry of Hajj, 2011). To je prakticky desetinásobný provoz oproti královně evropských poutí. Hadždž nicméně není klasická dálková poutní trasa. Akcent je v jejím průběhu kladen více na rituální část, která, jak píše Clingingsmith, trvá běžně přibližně pět dní (2008). To je také jeden z důvodů, proč se v naší práci už více nevydáme do Saudské Arábie, ale ještě dále do severovýchodní Asie.

V další kapitole se zaměříme na poutní trasu Shikoku Henro, též nazývanou *88 chrámů*. Japonskou trasu jsem vybral hned z několika důvodů. Jednak proto, že je podobně stará a dlouhá jako Svatojakubská pouť, ale také proto, že japonská kultura je zajímavým kontrastem a můžeme se pokusit zjistit, zda nalezneme společné kulturní univerzálie, nebo zda můžeme na Shikoku Henro nalézt „*dva protikladné rysy japonské kultury – kult estétství a prestiž bojovníka*“, jak ji popsala Ruth Benedictová (Soukup, 2004, s. 368).

Jak již bylo řečeno výše, tuto poutní trasu jsem vybral z pochopitelných důvodů, které umožňují alespoň přibližnou komparaci poutní trasy Shikoku Henro s Camino de Santiago. Samotné komparaci se budu věnovat v poslední kapitole. V tuto chvíli považuji za důležité si japonskou pouť představit a vymezit její nosné pilíře, historický vývoj, současnou podobu a nejvýraznější kulturní prvky celé pouti.

Při obsahové analýze, kterou jsem realizoval na internetu, mě opravdu potěšilo, že se mi podařilo najít rozmanité poutě na celém světě a uvědomil jsem si, jak vyplývá z Turnera (1978), že se jedná se o velmi univerzální lidský fenomén, který se v posledních letech stal jakýmsi obecným trendem stojícím ve středu sociologické, historické a antropologické

pozornosti. Jedná se tudíž o jev, který nelze chápat pouze skrze náboženství, přestože je důležité zdůraznit, že na náboženských základech v této práci sledované poutě Camino de Santiago i Shikoku Henro vznikly.

8.2 88 chrámů

Poutní trasa Henro se nachází na nejmenším japonském ostrově Shikoku (nebo jak Japonci občas říkají, na čtvrtém největším).

(University of Hampshire, 2011)

Název Henro nebo Meguri se dá přeložit jako „okolo“. Není se čemu divit. Trasa této pouti totiž vede po obvodu celého ostrova Shikoku. Další vzácněji používané názvy jsou „*Junrei*, *Reijō* či *Junpai*“ (Reader, 1997, s. 237).

Poutnictví je v Japonsku poměrně významně spjato s historií a národní identitou. Například Kitagawa rozlišuje tři varianty poutí, které se v Japonsku vyskytují. “(1) *Pout’ ke svaté hoře.* (2) *Poutě ke svatyním a chrámům založené na víře k božstvům, které tyto objekty představují.*

(3) *Pouť, která sleduje místa navštívená významným svatým mužem a věří, že tato místa jsou jí posvěcena.*“ (Kitagawa, 1987, s.128).

Shikoku Henro se z tohoto pohledu řadí ke třetímu typu. Vzhledem k faktu, že většina ostrova je poměrně hornatá, se poutní chrámy nachází převážně na pobřeží. Celková délka trasy, která obchází všech 88 klášterů, je 1200 kilometrů. Kromě těchto základních chrámů je tady 20 takzvaných *bangai*, chrámů bez čísel, které se nacházejí mimo hlavní trasu a přesto je mnoho poutníků navštěvuje. Pokud poutník navštíví všech 108 posvátných míst, protáhne se délka trasy na přibližně 1500 kilometrů, což v reálném čase znamená přibližně 2 měsíce chůze. Nicméně, jak popíši dále, této pouti již pěší poutníci nedominují.

Pouť, vzhledem ke svému kruhovému charakteru, nemá žádný výchozí bod. Jak píše McGregor (2002), většina poutníků se připojuje na pouť v nejbližším místě svých domovů nebo tam, kam se dostanou trajektem. Zároveň zmiňuje, že v celém Japonsku můžeme nalézt mnoho zmenšenin této trasy, které slouží nemocným poutníkům neschopným absolvovat celou trasu.

Číslování jednotlivých chrámů značí jejich pořadí v celé pouti. Běžně se postupuje po směru hodinových ručiček, ale existuje i varianta chůze v protisměru. Pokud jde poutník proti směru hodinových ručiček, pouť se nazývá *Gyaku-uchi*. Tento způsob pouti je považován za složitější, jelikož značení trasy je vytvořeno pro tradiční variantu a poutník se takto mnohem snadněji ztratí.

Dle výše zmíněného se může zdát, že se jedná o pouť velmi podobnou té Svatojanské, odlišující se v zásadě pouze tvarem. Na dalších stránkách se pokusím popsat výrazné rozdíly, díky kterým je Shikoku Henro námi zmiňované evropské poutní trase velmi vzdálená.

8.3 Historie

Za první japonské poutníky jsou nejčastěji považováni mniši, kteří cestovali do Číny učit se tamní formě buddhismu. Důležité je poznamenat, že japonský buddhismus je více podobný čínské větvi než původní indické.

Pro větší názornost na následujících řádcích rozdělím historický vývoj do několika samostatných celků.

8.3.1 Období asketů

První etapu, která se dá spojit se vznikem poutní tradice v Japonsku, můžeme nazvat obdobím asketů. Japonští asketové se nazývají *shugenja*. Jejich záměrem ve starověku byla dle Swansona (1981) kultivace výjimečných schopností. Podstupovali velmi tvrdá cvičení, jako mnohahodinové sezení pod vodopádem či šplhání po skalách.

Tato historická etapa spadá do pozdního období *Heian* (794 - 1185) a mísí se v ní prvky taoismu, šamanismu, esoterismu a buddhismu.

8.3.2 Heji shugyō

V pozdním období Heian vzniká první tradice, kterou můžeme považovat za jakousi ranou podobu současné poutě. Jedná se spíše o model dálkových pochodů podél ostrova, který vychází z principů lokálního asketismu. Pojem *Heji* je derivace japonského *enji/henchi*, tedy „*místo vzdálené centru*“ (Japan knowledge+, 2012), Pout' slouží jako cesta na místa vzdálená domovu. Charakteristický jest silný akcent na odříkání a překonání sama sebe. Okawa (2003) zmiňuje, že se velmi pravděpodobně jedná o skutečný původ dnes známé pouti nazývané Henro. Mnoho z míst, kterými dnešní trasa prochází, získalo svůj význam právě díky asketům.

8.3.3 Ústřední postava: Kōbō Daishi

Pokud bychom se pustili do hlubšího studia historických souvislostí, díky kterým vznikl poutní okruh Shikoku Henro, pravděpodobně bychom velmi často naráželi na jméno Kōbō Daishi. Jedná se o historickou postavu, s poutí opravdu hluboce spjatou. S jejím odkazem se na současné trase setkáme velmi často, ne-li dokonce všude. Mnich Kūkai, posmrtně vystupující pod pseudonymem Kōbō Daishi, je zařaditelný do období středověku. Jeho život byl spjat se šířením buddhismu, jméno může být přeloženo doslovně jako „*velký učitel, který šíří víru (Buddhismus)*“ (Reader, 1993, s. 113). Narodil se v roce 774 nedaleko města Zentsū-ji, v prefektuře Kagawa. Ve svých čtrnácti letech byl odeslán za studii do města, aby se v budoucnosti mohl věnovat práci v tehdejší státní správě.

Nicméně, co si jeho rodiče nepřáli, mladý Kūkai se začal zajímat o buddhismus a přesvědčen stát se mnichem, opustil studia na univerzitě. Kūkaiovy kroky vedly do hor, kde se toulal a hledal věčnou pravdu. Praktikoval náročná meditační cvičení vycházející z učení asketů. Různými technikami se snažil překonat hlad, zimu a žízeň. Místa, kde se během svých cvičení zdržoval jsou dnes zahrnuta do okruhu Shikoku Henro. „*Především se jedná o Horu Tairyū*

v prefektuře Tokušima, místo dnešního chrámu č. 21 a Mys Muruto, který se nachází v prefektuře Kōchi a nalezneme na něm dnešní chrám č. 24“ (McGregor, 2002, s. 8).

Celkově je jeho jméno spjato s legendami více než poloviny chrámů. Ve věku 31 let odcestoval do Číny studovat buddhismus. Zde potkal patriarchu Hui-Kuo, „který okamžitě rozeznal, že Kukai je ideální následovník“ (Awa, 1993, s. 16). Během tří měsíců se mu podařilo ovládnout všechny tajné techniky, které ho patriarcha učil. Hui-kuo zamřel v roce 806 a Kūkai se vrátil zpět do Japonska, kde začal šířit nově nabyté znalosti.

(Koyu Sonoda, 2012)

Zbytek života strávil v Kyotu a Koyasanu, kde se věnoval nejen rozvoji duchovních schopností, ale i práci v administrativě, umění a mezi jinými také rekonstrukci velkého vodního rezervoáru či stavbě škol.

Kūkai zemřel v roce 835 ve věku šedesáti dvou let. Když jeho následovníci otevřeli v roce 921 jeho hrob, tělo bylo údajně stále ještě teplé a Kūkai tedy nebyl mrtvý. Vznikl příběh,

tradijí, že Kūkai setrvává na věčnost ve stavu meditace a transformoval se do podoby eterického poustevníka, který pomáhá potřebným poutníkům napříč celým Japonskem. „*Na místě jeho hrobu vzniká velké mauzoleum, které přilákává tisíce poutníků, kteří mu aktem poutě vzdávají hold a klaní se jeho odkazu*“ (McGregor, 2002, s.9)

8.3.4 Formování Shikoku Henro

Formování dnešního poutního okruhu Shikoku Henro byl velmi komplexní a složitý proces. Po studiu dostupné cizojazyčné literatury bych se mohl jednotlivým legendám a historickým postavám věnovat v rozsahu jedné samostatné práce. Množství osob spjatých s poutními místy, které se v průběhu staletého vývoje do okruhu začlenily, je vskutku fascinující. Poměrně jednoduše se člověk může v této síti ztratit. Někdy je velmi složité rozeznat, kdy se jedná o reálné historické události a kdy o legendu. Historická kapitola proto není tak vyčerpávající, jako samotná historie, ale má sloužit spíše k ilustraci vývoje tohoto velmi komplexního kulturního jevu.

V následujícím oddíle bych rád přiblížil procesy, které z pomyslného balíčku různých svatých míst, chrámů, legendárních postav, kratších poutních tras a dalších významných lokalit dokázaly vytvořit jednotnou poutní trasu. Hypotéz je hned několik a často se navzájem prolínají.

8.3.4.1 První poutník

Jednou z nejznámějších hypotéz je, že sám Kūkai v průběhu svého života okruh abolvoval a tím založil celou poutní tradici. Tato možnost se však některými autory nepovažuje za příliš pravděpodobnou, jak například uvádí McGregor (2002): „*zmiňovaný rok 815, kdy podle některých teorií Kūkai pout' vykonal je velmi nepravděpodobný, protože byl velmi zaneprázdněn prací v hlavním městě, než aby vykonal takto dlouhou cestu*“ (s. 10).

8.3.4.2 Znamá legenda

Nejznámější legenda se váže ke jménu Emon Saburō. Emon Saburo byl velmi bohatý a arogantní muž, který odmítl pomoci mnichovi, jež mu v nouzi zaklepal na dveře. Když mu v následujících osmi dnech zemřely všechny jeho děti, uvědomil si, že mnichem musel být sám Kōbō Daishi. Okamžitě se zbavil veškerého svého majetku a rozdal ho chudým. Poté se vydal hledat osudného mnicha a prosit ho o odpuštění. Obešel ostrov dvacetkrát po směru a dvacetkrát protisměru hodinových ručiček s nadějí, že ho tak snadněji potká. „*Pokaždé, když došel na místo, kde měl Kōbō Daishi být, zjistil, že přišel pozdě. Po čtyři roky obcházel ostrov, dvacetkrát sem a dvacetkrát nazpět*“ (Temple Guy, 2005). Jednoho dne únavou

zkolaboval. Krátce před smrtí se mu Kōbō Daishi zjevil a odpustil mu. Traduje se, že Emon byl prvním poutníkem, ale zároveň se může jednat o legendu, která má pouze lidem sdělit, aby byli štedří k cestovatelům v nouzi.

8.3.4.3 *Budhismus čisté země*

Další teorie předpokládá, že jižní část ostrova Shikoku byla blízko čisté země neboli *Fudaraku Jōdo*, místo vyhledávané vyznavači jedné z odnoží buddhismu, kteří jsou přesvědčeni, že skrze individuální meditaci se dokáží v dalším životě dostat do čisté země ležící za oceánem, na jih od ostrova.

8.3.5 **Vznik původní Shikoku Henro**

Velmi pravděpodobně středověcí mniši putovali po stopách mistra Kōbō Daishi. Navštěvovali místa, kde pobýval či šířil buddhismus. Toho času se také, dle Hoshina (1997), začíná tvořit tradice společných poutí, „*pout' v aktuální podobě vznikla v období Muromači. Mezi patnáctým a šestnáctým stoletím.*“ (s. 276). Stejnou informaci nalezneme i v práci Eijihō Okawy (2009) a dále dodává: „*Někteří poutníci nechávají v chrámech grafitti, které zahrnovaly informace o jménu poutníka, místě narození, data návštěvy chrámu a případně počtu poutníků ve skupině*“ (s. 22). Tyto nápisy byly nalezeny na místech napříč celým ostrovem, což potvrzuje, že již v této době existovala poutní trasa integrující více lokalit. Zároveň byl na mnoha kláštorech nalezen nápis Henro, což kromě označení poutě vyjadřuje označení pro poutníka na této trase. Již ve středověku se zdejší cestovatelé označovali za poutníky v prakticky identické podobě, v jaké je na trase můžeme potkat i dnes.

Přestože se již tato podoba blížila té dnešní, je zde několik zásadních rozdílů. Stále do okruhu není zapojeno všech osmdesát osm zastávek a počty poutníků zdaleka nedosahují pozdějších čísel.

8.3.6 **Formování okruhu 88 klášterů**

V předešlé kapitole je uvedeno, že Shikoku Henro se praktikovalo již ve středověku. Nabízí se však dvě zásadní otázky. Kdy a jak se z původního Shikoku Henro stal dnes známý organizovaný okruh spojující osmdesát osm poutnických lokalit? A jak se poutnictví stalo běžnou součástí života Japonců?

Začneme-li od konce, tak za přirozeným rozšířením poutnického chování na ostrově by mohl stát vliv dobových legend žijících si vlastním životem. Ať už jde o příběh mistra Kōbō Daishi či Emona Saburō, vždy se jedná o legendy plné zázraků a nadpřirozených jevů. Podobných legend najdeme v historii formování Shikoku Henro mnoho. Soubor těchto příběhů vytvořil ideální prostředí pro vznik poutnické tradice.

Zajímavé je samotné formování legend napříč časem, jak o něm mluví Okawa (2009) „*příklad takovéto transformace můžeme najít třeba u legendy o Saba Daishi*“ (s. 35). Legenda vypráví příběh o rybáři, který se setká s chudým poutníkem, který ho požádá o jednu rybu, aby zahnal hlad. Rybář netuší, že se nejedná jen tak o ledajakého poutníka, ale samotného Kōbō Daishiho, se odmítne o rybu dělit. Mistr, aby dal rybáři lekci, před ním přivede mrtvou rybu k životu. Překvapený rybář začne díky tomuto zázraku věřit. Jak píše dále Okawa (2009). „*tato legenda byla původně spjata s mnichem Gyōki, v průběhu osmnáctého století se díky rostoucímu vlivu vyznavačů Kōbō Daishi proměňuje v jeho legendu*“ (s. 36). Skrze kulturní změny v obsahu legend můžeme sledovat samotný vývoj pouti.

Co se týká přibližné datace zformování aktuální podoby okruhu, můžeme podle dostupných informací uvažovat o polovině sedmnáctého století. V poutnickém deníku Shikoku Henro Nikki od mnicha Chōzena můžeme najít již všech osmdesát osm lokalit rozdělených do čtyř prefektur, stejně jako je tomu dnes. Deník vznikl v roce 1653 a autor v něm zmiňuje i dobového průvodce obsahující všech osmdesát osm chrámů.

8.4 Kulturní prvky Japonské pouti

8.4.1 Osmdesát osm

Proč zrovna osmdesát osm? Je celkový součet klášterů po obvodu trasy pouhou náhodou nebo má číslo nějakou hlubší symboliku? V pramenech asi nedokážeme nalézt jednotný výklad, ale na nedostatek různých teorií a názorů vysvětlujících jeho význam si stěžovat určitě nemusíme. Jedna z nejlivnějších odkazuje na význam čísla 88 v buddhismu. Reader (2005) říká, že „*Budhismus zná 88 lidských neřestí, a proto je na trase 88 zastávek, aby se mohl poutník od každé z nich očistit.*“ (s. 119) Čísla v okruhu jsou pevně dána, ale neurčují závazný začátek a konec ani směr. Volba směru zůstává na poutníkovi.

8.4.2 Oblečení a výbava

Stejně jako na dalších poutních cestách i na Shikoku Henro lze nalézt specifický set oblečení, který si lidé oblékají jen během doby, kdy pouť vykonávají.

(Unknown, 2009)

Symbolika oblečení na Shikoku Henro je velmi zajímavá pro svou blízkost se smrtí a posmrtným životem. Reader (1997) zmiňuje, že poutník se obléká tak, aby dal najevo, že je pro svět již mrtvý. Oblečení nese název *hakui* a má bílou barvu, stejně jako rouška, do které se v Japonsku oblékají zensulí. Obecně se dá říci, že pro Japonce je bílá barvou smrti. Poutníci tímto naznačují svou připravenost během poutě zemřít. Pouť byla často vykonávána právě staršími lidmi, aby se na ní připravili na odchod z tohoto světa. Smrt je jedno z dominantních témat celé pouti.

Poutnická hůl *kongōtsue* symbolizuje náhrobek. Slovy McGregora (2002) „*ve středověku bylo běžné, že když poutník zemřel daleko v horách, bylo jeho tělo pohřbeno na místě, kde zesnul a jeho hůl byla zaražena do země místo náhrobního kamene*“ (s. 12). Hůl zároveň symbolizuje přítomnost mistra Kōbō Daishi a poutník se k ní musí chovat s maximálním respektem a každý den ji pečlivě omýt a očistit. Hůl by měla také značit, že poutník není nikdy sám, po jeho boku putuje i sám mistr. Podle jedné tradice by také poutník neměl používat hůl, když přechází most. Kdysi, když Kōbō Daishi nemohl ve špatném počasí najít vhodné místo na nocleh, přespal pod mostem, a proto i dnešní poutníci berou hůl volně do ruky, aby ho neprobudili, kdyby se opět schovával pod mostem. Část poutníků si na hůl přidělává zvonek, aby byli slyšet.

Kónický bambusový klobouk *kasa* představuje rakev. Jedná se též o velmi praktickou část oblečení, která chrání před sluncem a skvěle odvětrává, byť myslím, že dnešní Evropan se v tomto klobouku může cítit trochu podivně.

Důležitou součástí poutnického oblečení je dále fialová štóla *wagesa*, kterou dává poutník najevo svou příslušnost k Budhovi a jeho učení.

8.4.3 Poutnická knížka Shin

Každý poutník získává knížku, do které sbírá razítka či kaligrafické kresby u jednotlivých klášterů. Knižka se jmenuje *Shuin* a je součástí základního poutnického vybavení. Obdržení známky předpokládá zaplacení přiměřeného poplatku u jednotlivých klášterů.

(Schumacher, 2010)

8.4.4 Protokol při návštěvě chrámů

Návštěva jednotlivých chrámů je v průběhu pouti velmi důležitá a váže se k ní poměrně složitý soubor aktivit, které je vhodné respektovat. Vycházím z aktuálního protokolu, který je zmíněn v mnoha aktuálních denících napříč internetem. Jedná se o přibližně 14-17 úkonů, které je třeba vykonat v patřičném pořadí. Na následujících řádcích vycházím z blogu Aarona Bella (2007).

- Poutník si vodou očistí ruce a ústa.
- Očištěný pokračuje k hlavní bráně kláštera - Hondō
- odloží Osame-fuda (papírek s modlitbou) a několik Osaisen (drobné obětní mince). Zároveň na určených místech zapálí vonou tyčinku a svíčku
- Jednou vysloví sůtru Hannya-shingyō
- Sedmkrát zopakuje Mantru Honzon

- Třikrát zopakuje Mantru Kōmyō-shingon
- Provede modlitbu Kigan a Ekō, které věnuje v dobro všem lidem
- Pokračuje ke svatyni uctívající mistra Kōbō-Daishi
- Provede stejný úkon jako u hlavní brány
- Zopakuje sútru
- Alespoň dvacetkrát vysloví mantru Gohōgō
- Provede závěrečnou modlitbu Kigan
- Pokud je to možné vysloví mantru Goeika
- Dojde za mnichem či recepčním a požádá je o známku do poutnické knihy

8.4.5 Vzaky s modlitbami Osame Fuda

Většina poutníků si na začátku své pouti pořídí bloček s různobarevnými proužky papíru, na které v průběhu pouti kromě svého jména vypisuje i své modlitby a vhazuje je do krabic přítomných u každého chrámu. „*Barva značí, kolikrát poutník dokončil Shikoku Henro, bílé jsou pro nula až šest dokončených okruhů, červená pro sedm až dvacet, stříbrná pro dvacet až čtyřicet devět a zlatá pro padesát a více*“ (Mc Gregor, 2002, s. 12). Barva tak mj. umožňuje ostatním poutníkům rozlišit, zda-li jste začátečník nebo zdatný poutnický matador.

(Schumacher, 2010)

8.4.6 Settai – dobrosrdečnost a dary na pouti

Výraz *settai* má na Shikoku velmi specifický význam, představuje soubor jednotlivých projevů laskavosti k poutníkům. Jedná se především o různé dary, jak píše například Bendan (2005) „*nejedná se jen o věcné dary jako peníze, jídlo, vonné tyčinky, svíčky, ale i o služby, jako například převezení autem, ubytování, pozvání na večeři, pozvání na terasu na čaj*“. Pokud je dar příliš velký – velká finanční částka, či těžký jako třeba taška s ovocem, je běžné se o něj rozdělit s dalšími *henro*.

Je zajímavé, že na Shikoku se tradice *settai* stále poměrně hojně dodržuje. Možná je to způsobeno těmi nesčetnými legendami a pověrami, které zmiňují Kōbō Daishiho coby skrytého poutníka, a lidským strachem z nadpřirozeného trestu při odmítnutí pomoci poutníkům. Tato tradice tak umožnila mnoha chudým a malomocným poutníkům tuto pouť absolvovat.

Samozřejmě pak „*mnoho poutníků představovalo reálné nebezpečí, na pouti se schovávali zločinci před zákonem a využívali tradice settai, aby od místních získali co nejvíce darů,*“ (Okawa, 2009, s. 93).

8.5 Současné Henro

Zajímavým faktem je, že přestože se jedná o pouť, není dnes pro Japonce primárně spjata s chůzí, ale s návštěvou všech 88 klášterů po jejím okruhu. „*Největší důraz je kladen na návštěvu všech klášterů na cestě, to jak je poutník navštíví, je už jen na něm*“ (Hoshino, 1997, s. 289).

Majorita poutníků navštívuje všechna místa autem či hromadními autobusy. Jak píše McGregor (2002) „*až 83 procent poutníků se podle výzkumu vydává na pouť v motorizovaném dopravním prostředku*“ (s. 38).

Vzhledem k pracovním návykům v Japonsku je pro místní velmi těžké zajistit si delší dovolenou a absolvovat pouť najednou, proto je běžné, že si poutníci cestu rozdělí na více menších etap. Pokud poutník absolvuje celou pouť naráz, používá se výraz *tōshi-uchi*, pokud si ji rozdělí na několik menších částí, jedná se o *kugiri-uchi*.

Podle McGregora (2002) většina poutníků, kteří přicházejí na pouť ze západu, absolvuje pouť pěšky, jen minorita si trasu rozloží na více etap, což je možná zapříčiněno vysokými náklady

na cestu a ubytování. Jeho přepisy rozhovorů s Američany uvádí spaní venku, v autobusových zastávkách a vlastně všude, kde to bylo bezplatné přespání jen trochu možné.

Instituce poutnické knížky a sběr razítek často transformuje poutnické motivy v ten jediný, vrátit se domů s plnou poutnickou knížkou. U Readera (1997) nalezneme i informaci o existujícím trhu s poutnickými knížkami: „*překvapivě můžeme sehnat i vyplněné poutnické knížky k prodeji*“ (s. 147).

Co se sociálně-psychologického významu týče, můžeme mluvit o období liminality. Poutník je na dva měsíce vržen do přechodného stádia nejen tím, že je vzdálen svému domovu, ale zároveň je vyvázan z materiálního modu života.

Dnešní Henro se ale v mnohém od toho historického odlišuje. Zaměříme-li se na další úskalí pěšího poutníka, můžeme zmínit problematickou infrastrukturu, kde většina trasy prochází zástavbou či podél silnic a dálnic, nemluvě o dlouhých tunelech, které nejsou připravené pro pěší pohyb. Reader (1997) přímo říká, že „*Současný vývoj v lokální dopravní infrastruktuře odrazuje pěší poutníky*“ (s. 142).

Obecně se dá říct, že tato pouť může být pro pěší poutníky lehce nepřátelská i v podobě, kdy putující nemá žádnou přednost oproti skupinovým poutnickým „zájezdům“, které jezdí mezi jednotlivými chrámy v autobusech.

Důležité je, zda k pouti přistupujeme z pohledu místních, nebo člověka ze západu. Pokud by se na pouť vydal poutník, který absolvoval Camino de Santiago, myslím, že by rozhodně neměl očekávat, že zážitek bude podobný. Zůstává otázkou, zda je pouť, která není absolvována pěšky, stále ještě poutí.

8.6 Komparace s poutí Camino de Santiago

Komparace se Svatojakubskou poutí se samozřejmě nabízí jako klimax celé kapitoly osm. Obsahová analýza pro mě byla velmi zajímavá, Shikoku Henro se v dalších letech chystám absolvovat i fyzicky, nejen prostřednictvím literatury a virtuálních prohlídek. Nicméně, kde mne pouť jako člověka se zkušeností z Camina dokáže nadchnout, dokáže mne jinde zklamat.

Je velmi matoucí přistupovat k fenoménu, který po staletí vznikl daleko od mé rodné Evropy stejně jako k lokálním poutím, které znám. Samozřejmě jsem si původně Shikoku Henro představoval jako pouť se známou strukturou v jiném prostředí, nicméně i struktura této trasy

je jiná. Další zajímavý poznatek je, že chybějící zkušenost s touto poutí byla při psaní těchto stránek velmi omezující a jsem si jistý, že by jinak byla mnohem barvitější a živější.

Pokud se zaměřím na cíl cesty, jedná se v rámci Camina o hrob Svatého Jakuba a dále o mys Fisterra, nazývaný koncem světa. Formování poutních tras bylo dáno přirozeným vznikem cest, kterými se lidé vydávali k tomuto hrobu. Díky masivnímu náporu zde vzniká i bohatá poutní a náboženská infrastruktura. Tvarem se jedná o cestu proti proudu k jednotnému bodu, kde řečiště protéká napříč celou Evropou a jeho pramen se nachází pod katedrálou v Santiagu de Compostela. Naopak Shikoku Henro skládá dohromady osmdesát osm stejně významných lokalit do kruhu, který může představovat nekonečno, trasu nemající přesný konec ani začátek a správný směr. Poutník zde necestoval primárně za hrobem svatého, ale za vlastním poznáním a naopak po boku mistra Kōbō Daishi. Systém navštěvování a poměrně složitého protokolu je zde jiný. Podél trasy Camina je samozřejmě také mnoho významných staveb či lokalit, nicméně se k nim neváže nijak složitý protokol.

Na pouti můžeme najít i podobné propriety, jež poutníci po dobu výkonu samotné cesty oblékají. Byť se lokálně liší, při zobecněném významu oblečení dojdeme k popisu jakéhosi liminálního oděvu, který je plný symboliky spjaté s poutí a nabízí poutníkovi masku, která mu pomůže lépe se s poutí ztotožnit, stejně jako ho pomáhá identifikovat.

Nejzajímavější je srovnání dnešní podoby obou tras. Sám vnímám nejvýraznější rozdíl v přístupu ke způsobu vykonání poutí, který má na Caminu poměrně přísná pravidla a privilejuje tradičního pěšího poutníka oproti těm motorizovaným. Certifikát o absolvování v Evropě získávají pouze pěší poutníci stejně jako přednost na ubytování v kláštrech a městských ubytovnách. Trasa sice často vede podél dálnic a silnic, ale je poměrně bezpečná.

V Japonsku se v dnešní době naopak klade důraz pouze na návštěvu chrámů a způsob přepravy je ryze individuální záležitostí, přestože tomu tak nebylo vždy a dálková chůze jako součást asketického cvičení byla důležitou součástí celého poutnického aktu.

Například Kraus ve svých zápisích (2009) popisuje, že trasa Shikoku vede oproti Caminu přibližně z 90% podél silnic a dálnic s opravdu hustým provozem a zbylých deset, jež jsou nádherné, jsou přirovnatelné k přechodu Pyrenejí a jedná se o poměrně náročné výstupy do chrámů, které se nacházejí v horách. Na základě zkušeností z obou poutí konstatuje, že Shikoku Henro je mnohem náročnější, a to především kvůli nepříjemnému a nebezpečnému prostředí pro chůzi. Dále zmiňuje, že velký problém je s logistikou, jelikož trasa není

rozdělena do etap a nenabízí množství poutnických ubytoven. Poutník tedy musí kompletně řešit logistiku a nocování ve stanu či jinde sám. Stejně tak značení je velmi špatné a člověk se jednoduše ztratí. Neexistují žádní oficiální knižní průvodci v angličtině. Samotné financování pouti je oproti Caminu výrazně dražší. Zatímco na Camino de Santiago vyjde poutnická ubytovna přibližně na stokrát za noc, cena za nocleh na Shikoku začíná na tisíci korunách.

Další výrazný rozdíl je v sociálním rozměru obou tras. Zatímco Camino je velmi společenské a i když putujete na celé trase sami, nemáte nouzi o další poutníky, kteří Vám mohou zpříjemnit cestu, či můžete navázat zajímavé Camino přátelství, na Shikoku Henro jste velmi často sami a počet poutníků nepřekračuje několik za den. Většina Japonců navíc anglicky neumí, nebo se stydí angličtinu použít.

Každá pouť je něčím výjimečná, Camino de Santiago obstává velkou zátěží poutníků a nabízí jím stále unikátní zážitek, kdežto japonská pouť se začíná popularizovat až v průběhu několika posledních let. Její popularizaci na západě také určitě pomohla renesance Svatojakubské pouti. Věřím, že mnoho poutníků, stejně jako já, hledá další dálkové trasy, které mají zároveň hlubší kulturní gramatiku. Nicméně očividně pouť není pro západní návštěvníky plně optimalizována. Věřím, že díky aktivitám několika zasvěcených popularizátorů, jakými jsou například Dave Turkington a David Moreton, se dnes o pouti dozvídá mnoho potenciálních poutníků.

Dovoluji si odhadovat, že pokud Japonsko dokáže upravit infrastrukturu poutě a vytvořit trasy mimo dálnice a nebezpečná místa, tak i tuto pouť čeká v budoucnosti velký nápor pěších poutníků.

9 Závěr

Cílem této práce bylo uchopit a popsat téma moderního poutnictví v kontextu dnešní Svatojakubské pouti a Shikoku Henro. Touto problematikou jsem analyzoval na více úrovních ve snaze přinést co nejaktuálnější pohled. Velmi mi pomohla empirická zkušenost, která mi ukázala to, co literatura nedokáže.

Ambivalentní vztah poutníků mluvících o zpomalení v životě, a následně vstávajících v 5 hodin ráno a ženoucích se do další ubytovny za účelem získání pohodlné postele vypovídá o výrazných změnách, které doprovází zrod fenoménu moderního poutnictví. Změnách exogenních, které přenáší stereotyp moderního, uspěchaného života do původně klidného života Camina.

Pout' sama však není viníkem, přenáší jen stav a struktury naší evropské společnosti do svého prostředí. Však je to přirozené, kdyby se na pout' vydávali jen vyrovnaní lidé tak věřím, že by její tempo zůstalo klidnější. Pokud pout' však absolvuje uspěchaný moderní člověk tak spíše přeneseme on své vysoké tempo na ni, než naopak. Ale znovu opakuji, jak již v textu zaznělo, nemějme jí to za zlé, je jen zrcadlem svých poutníků.

Schopnost člověka interpretovat krajinu a vytvářet v jejích kulisách imaginární divadelní hru je unikátní. Městský člověk má vztah k přírodě už jen velmi zprostředkovaný. Jakou oslavou je mu po letech strávených v městské zástavbě možnost delšího vnímání krajiny. A to ve vši celistvosti, kterou tato lineární trasa nabízí. Nechci použít přímo pojem návratu k přírodě, ale cítíme, že se nám něco podobného nabízí.

Zrod fenoménu nezávislého cestování také určitě položil základy pro současnou tvář Svatojakubské pouti. Mnoho poutníků hledá v naší současné Evropě také trochu prostoru pro dobrodružství a náhodu.

Ústřední otázka, proč se během posledních dvaceti let tak výrazně zvýšil počet poutníků na trase do Compostely, byla částečně zodpovězena. Vlivem přirozené potřeby současného člověka, literatury a virálního efektu se Camino stalo významným tématem nového tisíciletí.

Kapitola pojednávající o pouti Shikoku Henro mi zároveň pomohla Camino lépe vymezit, postavit do kontrastu dva ve své podstatě velmi podobné kulturní jevy a přesto tolik odlišné mi pomohlo vyjádřit čím je Camino de Santiago vyjímečné.

Krátké šetření, které zjišťovalo spíše povědomí o Caminu, než by ověřovalo pevné hypotézy mi zase pomohlo říci jaké je povědomí o Svatojakubské pouti a s čím je spojována.

Věřím, že můj cíl byl v této práci naplněn, vymezení poutě v širším měřítku kulturních a historických souvislostí a rozkrytí důvodů vedoucích k stávajícímu stavu věci. Pout' vidím jako pozitivní element, který plní v důležitou funkci i v této době.

Poutní trasa Camino de Santiago je produktem lidské schopnosti tvorby kultury, není jevem sama o sobě, ale vždy byla a bude spjata s člověkem a jeho potřebou. Věřím, že aktuální situace, kde se společně s nárůstem počtu poutníků rozšiřuje i nabídka služeb krátce povede (v horizontu několika let) k jejímu ještě většímu zmasovění a následné stagnaci a propadu. Naopak trasu Shikoku Henro čeká v případě změn v infrastruktuře příliv mnoha západních poutníků.

Osobně mi práce pomohla pochopit rozměr současného poutnictví v naší kultuře a inspirovala k zájmu o další, méně známé trasy, jako je například japonská poutní trasa Shikoku Henro, kterou bych rád v následujících letech absolvoval.

10 Použitá Literatura a webové stránky

About Lonely Planet (2011). *Company history 2011*. Dostupné z <http://www.lonelyplanet.com/about>

Amazon. (2011). *Books - camino de santiago*. Dostupné z http://www.amazon.com/s/ref=nb_sb_noss?url=search-alias%3Dstripbooks&field-keywords=camino+de+santiago&x=0&y=0

American Pilgrims on the Camino. (2011). *Compostelas issued by the Oficina de Acogida de Peregrinos, Totals 1986 through 2010*. Dostupné z http://www.americanpilgrims.com/camino/statistics_docs_images/compostelas_year_86-10.pdf

Awa, H. (1993). *Bilingual Guidebook for Pilgrims in Tokushima*. Tokushima: Awa 88.

University of hampshire. (2011). *Shikoku map*. Dostupné z <http://pubpages.unh.edu/~jnn28/pages/Shikoku.html>

Bauman, Z. (2000). *Globalizace*. Praha: Mladá fronta.

BBCEarth. (2009, Listopad 6). *Human Mammal, Human Hunter - Attenborough - Life of Mammals - BBC* [Video]. Dostupné z http://youtu.be/826HMLoiE_o

Bell, A. (2007). *The Elements of the Pilgrimage*. Dostupné z <http://shikokuhenro.10-yen.net/info/thesis.php>

Bendan, L. (2005). *Shikoku Hachijūhachikasho Meguri*. Dostupné z <http://www.shikokuhenrotrail.com/shikoku/walkingSettai.html>

Botton A. (2010). *Umění cestovat*. Zlín: KNIHA.

Bowie F. (2008). *Antropologie náboženství*. Praha: Portál.

Brook, P. (1988). *Prázdný prostor*. Praha: Panorama.

Camino Ways. (2011). *Experience your holiday in comfort*. Dostupné na <http://www.caminoways.com>

- Caminodesantiago. (2011). *Android and iPhone application for the Camino de Santiago*. Dostupné z <http://www.caminodesantiago.me/camino-de-santiago/android-and-iphone-application-for-the-camino-de-santiago>
- Catholica. (2011). *Světci k nám hovoří*. Dostupné z <http://catholica.cz/?id=3337>
- Cílek, V. (2010). *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán.
- Cílek, V. (2011). *Turistika a poutnictví jsou dva různé, sobě rovné nástroje*. Dostupné z <http://misto.jakoznacka.cz/temata/vaclav-cilek-turistika-a-poutnictvi-jsou-dva-ruzne-sobe-rovne-nastroje/>
- Clift, J. & Clift, W. (1996). *The Archetype of Pilgrimage: Purer Action with Inner meaning*. New York: Paulist Press.
- Clingingsmith D. (2008). *Estimating the Impact of the Hajj: Religion and Tolerance in Islam's Global Gathering*. Dostupné z <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/xstandard/estimating%20the%20impact%20of%20the%20hajj.pdf>
- Coelho, P. (2002). *Poutník: Mágův deník*. Praha: Argo.
- Confraternity of Saint James. (2010). *Holy Years at Santiago de Compostela*. Dostupné z <http://www.csj.org.uk/holy-years.htm>
- Čapská, V. (2010). SERVITÉ A BAROKNÍ POUTNÍ KRAJINA STŘEDNÍ EVROPY. In J. Míhola (Ed.), *NA CESTĚ DO NEBESKÉHO JERUZALÉMA: POUTNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH VE STŘEDOVĚKÉM KONTEXTU*. 1st ed.. Praha: MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM, s. 117-129.
- Čížková, M. (2005). *Z LURD do SANTIAGA*. Přešlavič: FONTÁNA.
- Daňková, Š. (2007). *Poutní cesta do španělského Santiaga de Compostela zažívá boom*. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/zpravy/_zprava/388802
- Japan knowledge+ (2012). *Heichi*. Dostupné z <http://www.jkn21.com/top/corpdisplay>
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2001). *Co je filosofie?*. Praha: OIKOYMENH.
- Farina, A. (2006). *Principles and methods in landscape ecology: toward a science of landscape*. Neaderlands: Springer.

Galicia guide. (2005). *The Credencial or Pilgrim's Passport*. Dostupné z <http://www.galiciaguide.com/Compostelana.html>

Gavlas, T. (2007). *Compostela*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Galicie*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Kampen*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *La Rioja*. [Fotografie], Dostupné z 12, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Meseta*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Mountains*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Open land*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Poutníci u cíle*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Pyreneje*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Semi bocage*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2007). *Značení IV*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Camino Primitivo*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Castrojeriz*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Cultura promiscua*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Eukalyptová země*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Finisterra*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Hořící oblečení*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Konec cesty*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Montados/Dehesa II*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Montados/Dehesa III*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

Gavlas, T. (2010). *Montados/Dehesa*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka

- Gavlas, T. (2010). *Monte Gozo*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Open land II*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Open land III*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Picos de Europa*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Pláž, Camino Norte*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Semi bocage II*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Semi bocage III*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Semi bocage IV*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Záliv, Camino Norte*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Značení II*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Značení III*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Značení V*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2010). *Značení I*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- Gavlas, T. (2011). *Credencialy*. [Fotografie], Dostupné z 11, 2011, Osobní sbírka
- GFDL. (2010). *Chemins de Saint-Jacques*. Dostupné z <http://www.sacred-destinations.com/france/images/camino/map-wp-gfdl-350.jpg>
- Giddens, A. (2003). *DŮSLEDKY MODERNITY*. Praha: SLON.
- González, M. (2006). *CAMINO DEL NORTE: Guía práctica del Camino del Norte y del Camino Primitivo*. Cantabria: Federación del Camino del Norte de Santiago.
- Gonzalo, D. (1998) *El Camino de Santiago en la provincia de Burgos*. Burgos: Excma.
- Hesse, H. (1998). *Putování*. Praha: VOLVOX GLOBATOR.
- Hopkins, M. (2007). *Řád templářů*. Praha: Svojtka.
- Hoshino, E. (1997). *Pilgrimage and Peregrination: Contextualizing the Saikoku Junrei and the Shikoku Henro*. Tokyo: Nanzan Institute

Hrdina, J. (2010). ČEŠTÍ A MORAVŠTÍ POUTNÍCI V ŘÍŠI V POZDNÍM STŘEDOVĚKU. In J. Míhola (Ed.), *NA CESTĚ DO NEBESKÉHO JERUZALÉMA: POUTNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH VE STŘEDOVĚKÉM KONTEXTU* 1st ed..Praha: MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM, s. 11-30

Chaucer, G. (1970). *Canteburské povídky*. Praha: Odeon.

Chůze. (n.d.). Z Wikipedia. Dostupné 10, 2011, z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ch%C5%AFze>
International school Toulouse. (2011). *European Medieval Pilgrimage Project - Pilgrim's Motives*. Dostupné z <http://www.internationalschooltoulouse.net/vs/pilgrims/motive.htm>

Jazairová, P. (2005). *Cestou hvězdy*. Praha: Radioservis.

Kaiser, V. (2009). *Pole plné hvězd: Pěšky z Ústí nad Labem do Santiaga de Compostela a pak ještě dál až na konec světa*. Ústí nad Labem: Albis international.

Kapusta, J. (2011). ODKAZ VICTORA TURNERA V SOUČASNÉ ANTROPOLOGII POUTNICTVÍ: ZKUŠENOST POUTI DO SANTIAGA DE COMPOSTELLA. *Český lid*, 98, 135-153.

Karlíček, M. & Král, P. (2011). *Marketingová komunikace: Jak komunikovat na našem trhu*. Praha: Grada.

Kerkeling, H. (2009). *TAK JÁ TEDA JDU ANEB Moje Svatojakubská pouť*. Praha: IKAR.

Kitagawa, J. (1987). *On Understanding Japanese Religion*. Princeton: Princeton University Press.

Kolman, I. & Erben, S. (2006). *Cesta do Fatimy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.

Koyu Sonoda. (2012). *Kukai*. Dostupné z <http://www.asunam.com/images/Kukai.jpg>

Květ, R. (2003). *Duše krajiny: Staré stezky v proměných věků*. Praha: Academia.

Lapka, M. (2008). *ÚVOD DO SOCIOLOGIE KRAJINY*. Praha: Karolinum.

Lebedová, Š. (2008). *Funkce poutnictví v dějinách evropské kultury*. Nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, Praha. Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=70571&silolibrary=GEN01

- Macková, M. (2010). STŘEDOEVROPSKÉ POUTNICTVÍ V 19. STOLETÍ. In J. Mihola (Ed.), *NA CESTĚ DO NEBESKÉHO JERUZALÉMA: POUTNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH VE STŘEDOVĚKÉM KONTEXTU*. 1st ed.. Praha: MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM, s. 175-180
- Maffesoli, M. (2002). *O nomádství*. Praha: PROSTOR.
- McGregor, F. (2002). *SHIKOKU HENRO : A study of Japanese and western pilgrims on the Shikoku Eighty-Eight Sacred Places Pilgrimage*. Nepublikovaná diplomová práce, The University of Sheffield, Sheffield. Dostupné z <http://www.shikokuhenro.com/shikoku/macgregorThesis.pdf>
- McLuhan, M. (1991). *Jak rozumět médiím*. Praha: Odeon.
- McLuhan, M. (2008). *Člověk, média a elektronická kultura*. Brno: Jota.
- Kraus, G. (2009). *Some Notes & Advice on the Pilgrimage Circuit to the 88 Temples of Shikoku, Primarily Conceived for Curious Non-Japanophone Parties Who Have Walked the Camino de Santiago*. Dostupné z http://chappie.stanford.edu/~other/Shikoku_Camino.htm
- Ministry of Hajj. (2011). *Hajj and Umrah Statistics*. Dostupné z <http://www.hajjinformation.com/main/1.htm>
- Nooteboom, C. (1998). *ROADS TO SANTIAGO*. London: HARVILL PRESS.
- Ohler, N. (2002). *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: VYŠEHRAD.
- Ohler, N. (2003). *Cestování ve středověku*. Praha: H&H.
- Okawa, E. (2009). *THE DEVELOPMENT OF SHIKOKU HENRO: The Formation and Dissemination of a Pilgrimage in Pre- Modern Japan: A Case Study of shikoku*. Nepublikovaná diplomová práce, THE UNIVERSITY OF BRITISH COLUMBIA, Vancouver. Dostupné z http://www.shikokuhenrotrail.com/shikoku/EijiOkawa_MAThesis-AbridgedAppendice.pdf
- Pelc, M. (2009). *UMĚNÍ PUTOVAT: Dějiny německých turistických spolků v českých zemích*. Brno: Matice moravská.
- Peňáz, J. (2004). *Pojď na pout': Do Říma ve vzpomínkách, Do Mariazell pěšky, Do Compostelly proč a jak*. Vranov nad Dyjí: A.M.I.M.S..

Peregrina2000. (2010, Duben 27). *water on the Camino* [Příspěvek na online fóru]. Dostupné z <http://www.caminodesantiago.me/board/camino-mozarabe-and-via-de-la-plata/topic8475.html>

Petrusek, M. (2007). *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON.

Pilgrims office. (2010). *The pilgrimage to Santiago in 2010*. Dostupné z <http://peregrinossantiago.es/eng/post-peregrinacion/estadisticas/?anio=2010&mes=>

Prach, V. (1942). *Řecko-český slovník*. Praha: Springer.

Reader, I. (1997). *Pilgrimage in the Japanese Religious Tradition*. Lysaker: Japanese Journal of Religious Studies.

Reader, I. (2005). *Making Pilgrimages: Meaning And Practice in Shikoku*. Honolulu: University of Hawai Press.

Rodríguez, M. (2008). *The Fisterra-Muxia Way*. Santiago de Compostela: Litonor.

Rodríguez, M. (2009). *The Original Way*. Santiago de Compostela: Litonor.

Rohrbach, C. (2007). *SVATOJAKUBSKÁ CESTA: Putování po nebeské stezce*. Praha: P.R.A.A.

Royt, J. (2010). BAROKNÍ POUŤ V ČECHÁCH. In J. Mihola (Ed.), *NA CESTĚ DO NEBESKÉHO JERUZALÉMA: POUTNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH VE STŘEDOVĚKÉM KONTEXTU*. 1st ed.. Praha: MORAVSKÉ ZEMSKÉ MUZEUM, s. 31-48.

Schulz, M. (2007). *Pilgrims Flock to the Way of St. James*. Dostupné z <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,512057,00.html>

Schumacher, M. (2010). *Pilgrim stamp*. Dostupné z <http://www.onmarkproductions.com/assets/images/stamps-for-pilgrams-Showa-Era.JPG>

Schumacher, M. (2010). *Osame-fuda*. Dostupné z <http://www.onmarkproductions.com/assets/images/osamehuda-ginkin-estore.jpg>

Sil. (2010, Červen 6). *Fast walker : end of June* [Příspěvek na online fóru]. Dostupné z <http://www.caminodesantiago.me.uk/forum/camino-frances/1307-fast-walker-end-june.html>

Simonis, D. (2004). *Španělsko*. Praha: Svojtka&Co.

- Soukup, V. (2004). *Dějiny antropologie*. Praha: Klementinum.
- Spolek Magdalena. (2011). *Některé červencové svátky*. Dostupné z <http://www.spolekmagdalena.cz/temata/nektere-cervencove-svatky.html?chapter=25.-cervence-svaty-jakub>
- Swanson, P. (1981). *Shugendō and the Yoshino-Kumano Pilgrimage: An Example of Mountain Pilgrimage*. Tokyo: Monumenta Nipponica
- Swanson, Paul.L. 1981. Shugendō and the Yoshino-Kumano Pilgrimage: An Example of Mountain Pilgrimage. In *Monumenta Nipponica* vol.36.1: 55-84.
- Temple Guy. (2005). *THE LEGEND OF EMON SABURO*. Dostupné z http://www.thetempleguy.com/articles/religion/emon_saburo.htm
- The Confraternity of Saint James. (2011). *The present-day pilgrimage*. Dostupné z <http://www.csj.org.uk/present.htm>
- Thoreau, H.D. (2010a). *Chůze*. Praha: Dokořán.
- Thoreau, H.D. (2010b). *Toulky přírodou*. Praha: Paseka.
- Tiler. (2010). *Hoehentafel Camino Frances*. Dostupné z http://1.bp.blogspot.com/_rH9UWm4PdJI/S8nijym6KCI/AAAAAAAAAT4/lnz0TopzVco/s1600/Hoehentafel_CaminoFrances_760x490.gif
- Turner, W. (1978). *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*. New York: Columbia University Press.
- Ultreia. (2011). *Svatojakubská pouť - cesta do Santiaga de Compostela a další poutě 2007*. Dostupné z <http://www.ultreia.cz>
- UNESCO. (2011). *Route of Santiago de Compostela*. Dostupné z <http://whc.unesco.org/en/list/669/>
- Unknown. (2009). *Henro girl*. Dostupné z <http://henro.free.fr/henro%20girl.jpg>
- Václavová, L. (Producentka). (2005). *Putování starými cestami* [Televizní pořad]. 25 minut. Praha: Česká televize.

Václavová, L. (Producentka). (2007). *Aleje jako součást naší krajiny* [Televizní pořad]. 28 minut. Praha: Česká televize.

Valenta, J. (2008). *Scénologie krajiny*. Praha: KANT.

Válková, M. & Churanová, Z. (2009). *Svatojakubská cesta*. Most: Karpana.